

I/2010

Φεβρουάριος 2010

**Η ΜΗ ΚΡΑΤΙΚΗ ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΩΣ ΙΣΟΤΙΜΟΣ
ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΣ ΕΤΑΙΡΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ:
Κοινωνικές, Οικονομικές και Πολιτικές Προεκτάσεις**

Ανδρέας Θεοφάνους

ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ

I/2010

Φεβρουάριος 2010

**Η ΜΗ ΚΡΑΤΙΚΗ ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΩΣ ΙΣΟΤΙΜΟΣ
ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΣ ΕΤΑΙΡΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ:**

Κοινωνικές, Οικονομικές και Πολιτικές Προεκτάσεις

Ανδρέας Θεοφάνους

Η ΜΗ ΚΡΑΤΙΚΗ ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΩΣ ΙΣΟΤΙΜΟΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΣ ΕΤΑΙΡΟΣ ΤΗΣ
ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ: Κοινωνικές, Οικονομικές και Πολιτικές Προεκτάσεις I/2010

Λευκωσία, Φεβρουάριος 2010

Copyright © Κυπριακό Κέντρο Ευρωπαϊκών και Διεθνών Υποθέσεων

Εκδόσεις: Κυπριακό Κέντρο Ευρωπαϊκών και Διεθνών Υποθέσεων

Σύμβουλοι Σειράς Κειμένων Πολιτικής:

Αιμιλιανίδης Αχιλλέας

Ατταλίδης Μιχάλης

Θεοφάνους Ανδρέας

Ιωάννου Χριστίνα

Κέντας Γιώργος

Περιστιάνης Νίκος

Σαρρής Μιχάλης

Σολωμού Αιμίλιος

Τιρκίδης Γιάννης

Ο Ανδρέας Θεοφάνους γεννήθηκε το 1960 στην Κύπρο. Σπούδασε Οικονομικά και Πολιτικές Επιστήμες στο *Susquehanna University* της Πολιτείας της Πενσυλβανίας με υποτροφία του προγράμματος *Fulbright* αποφοιτώντας με τιμητική διάκριση το 1983 (*Valedictorian*). Συνέχισε τις σπουδές του με υποτροφία του *Pennsylvania State University*, απ' όπου έλαβε τους τίτλους M.A. και Ph.D. στα Οικονομικά, το 1985 και το 1988 αντίστοιχα. Είναι Καθηγητής Πολιτικής Οικονομίας και Πρόεδρος του Τμήματος Ευρωπαϊκών Σπουδών και Διεθνών Σχέσεων του Πανεπιστημίου Λευκωσίας καθώς και του Κυπριακού Κέντρου Ευρωπαϊκών και Διεθνών Υποθέσεων. Έχει επισκεφθεί αριθμό πανεπιστημίων και δεξαμενών σκέψης ως επισκέπτης καθηγητής, ανώτερος επιστημονικός συνεργάτης ή/και προσκεκλημένος ομιλητής στην Ευρώπη, τις ΗΠΑ, τον Καναδά, τη Μέση Ανατολή, την Ιαπωνία και την Αυστραλία. Αυτά περιλαμβάνουν τα ακόλουθα ιδρύματα: *London School of Economics and Political Science*, *Brookings Institution*, *Woodrow Wilson International Center of Scholars*, *Center for European Integration Studies - University of Bonn*, *Hebrew University of Jerusalem*, *Australian Institute of International Affairs* και *University of Tokyo*. Είναι συγγραφέας και συν-επιμελητής διαφόρων βιβλίων για πολιτικά και οικονομικά θέματα καθώς και για θέματα που σχετίζονται με την Κύπρο, την ΕΕ και την ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου. Έχει επίσης δημοσιεύσει αριθμό συγγραμμάτων, οργάνωσε πολυάριθμα διεθνή συμπόσια και συνέδρια, και ήταν/είναι επιστημονικός συντονιστής σε μεγάλο αριθμό ερευνητικών προγραμμάτων.

Η ΜΗ ΚΡΑΤΙΚΗ ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΩΣ ΙΣΟΤΙΜΟΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΣ
ΕΤΑΙΡΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ:
Κοινωνικές, Οικονομικές και Πολιτικές Προεκτάσεις

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	7
I. ΚΡΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ.....	9
Εισαγωγή	9
Τα Ευρύτερα Δεδομένα	10
Μη Κρατική Εκπαίδευση: Αναγκαίο Κακό ή Στρατηγικός Εταίρος;	13
Ο Στόχος της Μετατροπής της Κύπρου σε Περιφερειακό Ακαδημαϊκό Κέντρο: Μύθος ή Πραγματικότητα;	21
II. ΤΑ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΟΕΚΤΑΣΕΙΣ.....	25
Εισαγωγή	25
Η Αλήθεια για τα Δίδακτρα και τη Δωρεάν Παιδεία	27
Η Αυτονομία του Πανεπιστημίου Κύπρου και η Κρατική Χορηγία	31
Διδάγματα από Εμπειρίες Άλλων Χωρών	34
III. Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΜΕΤΑΤΡΟΠΗΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ ΣΕ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟ ΚΕΝΤΡΟ.....	39
Εισαγωγή	39
Η Μη Κρατική Τριτοβάθμια Εκπαίδευση και οι Ευρύτερες Διαστάσεις	40
Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, Κέντρα Ερευνών και Επικοινωνιακή Πολιτική	43
Τουρκική Στρατηγική για την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση vs Κυπριακός Κρατισμός	44
Επιτακτική Αναγκαιότητα η Αλλαγή της Πολιτικής του Κράτους για την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση	46
IV. ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ, ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ.....	49
Η Μη Κρατική Τριτοβάθμια Εκπαίδευση	49
Ευθύνες της Πολιτείας	51
Οι Κοινωνικοοικονομικές Προεκτάσεις του Κρατισμού στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση	52
Ο Ρόλος του Κράτους και οι Προεκτάσεις	54
V. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ.....	59
Διαπιστώσεις και Συμπεράσματα	59
Εισηγήσεις Πολιτικής	62
Η Επόμενη Μέρα	65

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εκπαιδευτική πολιτική ενός κράτους έχει τεράστια σημασία επειδή είναι ένας από τους καθοριστικούς παράγοντες οικονομικής ανάπτυξης, κοινωνικής εξέλιξης και πολιτιστικού επιπέδου. Παράλληλα δεν πρέπει να παραγνωρίζεται η συμβολή του τομέα σε πολιτικά ζητήματα με την ευρύτερη έννοια του όρου.

Είναι προφανές ότι απαιτείται μια εθνική προσέγγιση στην παιδεία με τη μεγαλύτερη δυνατή συναίνεση των πολιτικών δυνάμεων και φορέων. Η πολιτική για την τριτοβάθμια εκπαίδευση θα πρέπει να έχει στόχους και προοπτικές. Ενώ σε θεωρητικό επίπεδο είναι γενικά αποδεκτό ότι θα πρέπει να δίδεται έμφαση στην ποιότητα και στις ευκαιρίες φοίτησης για όλους τους νέους, στα πλείστα ζητήματα δεν υπάρχουν επαρκείς απαντήσεις. Ένα από τα θέματα στα οποία υπάρχει σύγχυση είναι πως αντικρίζεται η μη κρατική εκπαίδευση. Ένα συναφές θέμα το οποίο προκύπτει είναι κατά πόσο είναι θεμιτό να υπάρχουν κερδοσκοπικά ιδιωτικά πανεπιστήμια. Πέραν τούτου κατ' επανάληψιν έχει τεθεί το θέμα του ύψους των διδάκτρων καθώς και το ζήτημα της διαχείρισης και καλύτερης αξιοποίησης των περιορισμένων πόρων.

Ένα άλλο πολύ πιο σημαντικό ζήτημα είναι η αξιολόγηση της διασύνδεσης της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης με την οικονομία, την κοινωνία και το ευρύτερο πολιτικό γίγνεσθαι. Υπογραμμίζεται ότι η διασύνδεση αυτή εμπεριέχει πολύ σοβαρές προεκτάσεις, όπως, για παράδειγμα, ο επηρεασμός της οικονομικής δραστηριότητας (περιλαμβανομένων της απασχόλησης, της καινοτομίας και του ανταγωνισμού), καθώς και της θέσης της Κύπρου στον ευρύτερο χάρτη.

Το κείμενο αυτό έχει ως στόχο να αξιολογήσει τα ζητήματα αυτά και να προβεί σε συγκεκριμένες εισηγήσεις πολιτικής. Στα πλαίσια αυτά επιχειρείται, μεταξύ άλλων, αξιολόγηση του τοπίου της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, της πολιτικής του κράτους καθώς και των συναφών δεδομένων. Πάνω απ' όλα αξιολογείται κατά πόσο και σε ποιο βαθμό έχει υλοποιηθεί ο προ πολλού εξαγγελθείς στόχος της πολιτείας για μετατροπή της Κύπρου σε περιφερειακό ακαδημαϊκό κέντρο.

Στην πρώτη ενότητα με τίτλο *Κρατική και Ιδιωτική Τριτοβάθμια Εκπαίδευση* αξιολογούνται διάφορα φιλοσοφικά και πρακτικά ζητήματα. Εξετάζονται τα ευρύτερα δεδομένα και τίθεται το ερώτημα κατά πόσο έχει ρόλο να διαδραματίσει ο μη κρατικός τομέας. Στα πλαίσια αυτά αξιολογούνται, μεταξύ άλλων, η πολιτική της «δωρεάν παιδείας» καθώς και το επίπεδο των διδάκτρων στα μη κρατικά πανεπιστήμια. Εγείρεται επίσης το

ερώτημα κατά πόσο ο προ πολλού εξαγγελθείς στόχος της μετατροπής της Κύπρου σε περιφερειακό ακαδημαϊκό κέντρο είναι μύθος ή πραγματικότητα.

Η δεύτερη ενότητα έχει ως τίτλο *Τα Υφιστάμενα Δεδομένα και οι Προεκτάσεις*. Εξετάζονται αναλυτικά διάφορα δεδομένα: ιδιαίτερη σημασία αποδίδεται στην εξέταση του θέματος των διδάκτρων και της δωρεάν παιδείας, καθώς και της θέσης και του ρόλου του Πανεπιστημίου Κύπρου. Γίνεται επίσης αναφορά σε εμπειρίες άλλων χωρών και εξάγονται χρήσιμα διδάγματα.

Στην τρίτη ενότητα με τίτλο *Η Σημασία της Μετατροπής της Κύπρου σε Περιφερειακό Ακαδημαϊκό Κέντρο* υπογραμμίζονται και επεξηγούνται τα οφέλη από μια τέτοια εξέλιξη και αξιολογείται ο εν λόγω στόχος. Αξιολογούνται επίσης ο ρόλος της μη κρατικής τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και της υποσχόμενης ευρύτερης συμβολής του τομέα. Γίνεται επίσης αναφορά στην ακολουθούμενη πολιτική για την τριτοβάθμια εκπαίδευση στην κατεχόμενη Κύπρο σε αντιπαραβολή με την πολιτική του επίσημου κράτους και την επικρατούσα νοοτροπία. Επεξηγείται επίσης γιατί αποτελεί επιτακτική αναγκαιότητα η αλλαγή της πολιτικής του κράτους για την τριτοβάθμια εκπαίδευση.

Στην τέταρτη ενότητα με τίτλο *Προκλήσεις, Ευκαιρίες και Προοπτικές* επιχειρείται μια ευρύτερη αξιολόγηση και εξέταση των συναφών θεμάτων. Αξιολογούνται οι προκλήσεις, οι ευκαιρίες και οι προοπτικές. Στα πλαίσια αυτά εξετάζεται ο ρόλος του κράτους και της πολιτικής που ακολουθείται καθώς και τα αποτελέσματα. Υπογραμμίζεται, μεταξύ άλλων, ότι με μια ορθολογιστική προσέγγιση είναι δυνατό να επέλθουν πολλαπλά οφέλη. Ταυτόχρονα επισημαίνεται ότι η συνέχιση της υφιστάμενης πολιτικής μπορεί να οδηγήσει σε οδυνηρά αποτελέσματα και κοινωνικοοικονομικές περιπέτειες.

Τέλος στην τελευταία ενότητα με τίτλο *Συμπεράσματα και Εισηγήσεις Πολιτικής* καταγράφονται όπως ο τίτλος υποδηλοί συνοπτικά τα βασικά συμπεράσματα και κατατίθενται εισηγήσεις πολιτικής. Τα ζητήματα αυτά θα πρέπει να αξιολογηθούν ανάλογα.

Σημειώνεται επίσης ότι ενώ το εν λόγω κείμενο πολιτικής δεν καλύπτει όλα τα θέματα, εν τούτοις εξετάζει και αξιολογεί σοβαρά ζητήματα τα οποία έχουν προεκτάσεις πέραν του τοπίου της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Ο στόχος είναι η ουσιαστική συμβολή στον δημόσιο διάλογο για τη χάραξη μιας νέας πολιτικής.

I. ΚΡΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Εισαγωγή

Η παιδεία και η έρευνα αποτελούν θέματα υψίστης σημασίας για κάθε χώρα. Εξ ορισμού αποτελούν παράγοντες που επηρεάζουν καθοριστικά πολιτικά ζητήματα, το πολιτιστικό επίπεδο ενός λαού, το κοινωνικό γίνεσθαι καθώς και τη θέση μιας χώρας στο περιφερειακό και στο διεθνές οικονομικό περιβάλλον. Το σύστημα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης της Κύπρου αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα, στρεβλώσεις, διλήμματα και προκλήσεις. Εκτός από τα ζητήματα φιλοσοφίας, αποτελεσματικότητας, διαχείρισης πόρων, ποιότητας, διασύνδεσης της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης με την οικονομία και την κοινωνία γενικότερα ενδεχομένως τα σοβαρότερα προβλήματα αφορούν στην έλλειψη ολοκληρωμένης πολιτικής, παράδοσης και επαρκούς υποδομής.

Τα προβλήματα αυτά δεν συνοψίζονται μόνο στο θέμα ύπαρξης ή όχι επαρκών πόρων ή/και επιπέδου και ποιότητας διοίκησης. Ακόμα και να υπήρχαν περισσότεροι πόροι και μεγαλύτερη ευελιξία στη διοίκηση, τα προβλήματα θα υπήρχαν καθώς το ευρύτερο φιλοσοφικό ζήτημα αναφορικά με τους στόχους και την πυξίδα για τον σημαντικό αυτό τομέα δεν έχει ακόμη επιλυθεί. Ένα θέμα το οποίο πρέπει να μας προβληματίσει ιδιαίτερα είναι αυτό της εκπαιδευτικής φιλοσοφίας σε όλα τα επίπεδα. Μια συγκεκριμένη διάσταση του ζητήματος αυτού είναι ο ρόλος του μη κρατικού τομέα της εκπαίδευσης. Λαμβάνοντας υπ' όψιν το όλο νομικό πλαίσιο καθώς και τη φιλοσοφία του κρατικού προϋπολογισμού για την τριτοβάθμια εκπαίδευση καθίσταται προφανές ότι για την πολιτεία ο ρόλος της μη κρατικής εκπαίδευσης είναι στην καλύτερη περίπτωση συμπληρωματικός και στη χειρότερη περιθωριακός. Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι η πολιτεία ως επί το πλείστον αντικρίζει όλα τα ιδιωτικά ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ισοπεδωτικά. Η πολιτική αυτή συνεπάγεται τεράστιο κόστος. Σημειώνεται, μεταξύ άλλων, ότι η πρακτική αυτή δεν έχει επιτρέψει στην πολιτεία να υιοθετήσει μια πρωτοποριακή και εν πολλοίς καθοδηγητική πολιτική για ενίσχυση των μη κρατικών πανεπιστημίων. Εάν το έπραττε τούτο ενδεχομένως πολύ περισσότεροι φοιτητές να φοιτούσαν στην Κύπρο: αυτό θα συνεπαγόταν, μεταξύ άλλων, εξοικονόμηση συναλλάγματος και δημιουργία περισσότερων θέσεων απασχόλησης.

Τα Ευρύτερα Δεδομένα

Στη μέση παιδεία βλέπουμε τα τελευταία χρόνια μια σταδιακή αλλά σταθερή αύξηση των μαθητών που επιλέγουν μη κρατικά ιδρύματα.¹ Και τούτο παρά το γεγονός ότι τα δίδακτρα στα ιδιωτικά σχολεία είναι σχετικά ψηλά (γύρω στα €7.000 ετησίως), ενώ στα δημόσια σχολεία η φοίτηση για τους μαθητές είναι δωρεάν. Αυτό είναι ενδεικτικό του γεγονότος ότι γονείς και μαθητές επιλέγουν μη κρατικά ιδρύματα επειδή η δημόσια παιδεία για διάφορους λόγους δεν ανταποκρίνεται στις προσδοκίες τους.

Παράλληλα σημειώνεται ότι υπάρχει μια βιομηχανία φροντιστηρίων με στόχο την προετοιμασία για είσοδο κυρίως στα κρατικά πανεπιστήμια της Κύπρου ή σε πανεπιστήμια της Ελλάδας. (Υπάρχει και μια μικρή μερίδα μαθητών των δημοσίων εκπαιδευτηρίων που προετοιμάζονται για ξένα, κυρίως βρετανικά πανεπιστήμια.) Οι μαθητές των δημοσίων εκπαιδευτηρίων αποτελούν τη συντριπτική πλειοψηφία των πελατών αυτής της βιομηχανίας.

Όσον αφορά την τριτοβάθμια εκπαίδευση, η πλειοψηφία των Κυπρίων φοιτητών σπουδάζουν στο εξωτερικό (56% κατά το ακαδημαϊκό έτος 2007-08). Για την ίδια περίοδο το 33% του συνόλου των Κυπρίων φοιτητών και το 59,2% των Κυπρίων που σπουδάζουν στο εξωτερικό φοιτούσαν σε τριτοβάθμια ιδρύματα στην Ελλάδα. Πρέπει να σημειωθεί επίσης ότι αυξητική τάση παρουσιάζει και το ποσοστό Κυπρίων φοιτητών που σπουδάζουν στη Βρετανία. Σημειώνεται συναφώς ότι την περίοδο 2000-01 φοιτούσαν στη Βρετανία 2.933 Κύπριοι σπουδαστές ενώ για την περίοδο 2007-08 ο αριθμός τους ανήλθε στους 6.945. Σε αυτό συνέτεινε και το γεγονός ότι μετά την ένταξη της Κυπριακής Δημοκρατίας στην ΕΕ το 2004, τα δίδακτρα για τους Κύπριους φοιτητές μειώθηκαν σημαντικά.

¹ Σημειώνεται ότι ο αριθμός των μαθητών μέσης παιδείας που φοιτούσαν σε ιδιωτικά εκπαιδευτικά ιδρύματα την περίοδο 2000-01 ήταν 6.765 ο οποίος αντιπροσώπευε το 10,56% του συνόλου. Για την περίοδο 2007-08 ο αντίστοιχος αριθμός ανήλθε στους 10.307 και το αντίστοιχο ποσοστό στο 15,64%. (Από στοιχεία της Στατιστικής Υπηρεσίας, Υπουργείο Οικονομικών).

ΠΙΝΑΚΑΣ 1
Σύνολο Φοιτητών στην Κύπρο και το Εξωτερικό

	1990-91	Ποσοστό %	2000-01	Ποσοστό %	2007-08	Ποσοστό %	Ποσοστιαία αλλαγή από το 2000-01 στο 2007-08 %
Σύνολο Κυπρίων φοιτητών	14.398	100,0	23.112	100,0	40.466	100,0	75,09
Κύπρο	5.370	37,3	9.462	40,9	17.936	44,3	89,56
Εξωτερικό	9.028	62,7	13.650	59,1	22.530	55,7	65,05
Ελλάδα	3.581	24,9	7.563	32,7	13.342	33,0	76,41
Ην. Βασίλειο	2.243	15,6	2.933	12,7	6.945	17,2	136,79
ΗΠΑ	1.736	12,1	1.702	7,4	519	1,3	-69,51
Γερμανία	473	3,3	110	0,5	167	0,4	51,82
Γαλλία	130	0,9	88	0,4	177	0,4	101,14
Άλλες Χώρες	865	6,0	1.254	5,4	1.380	3,4	10,05
Ξένοι φοιτητές στην Κύπρο	1.184	18,1	2.472	20,7	7.752	30,2	213,59
Σύνολο φοιτητών στην Κύπρο	6.554	100,0	11.934	100,0	25.688	100,0	115,25
Δημόσια	1.986	30,3	4.346	36,4	7.780	30,3	79,02
Ιδιωτικά	4.568	69,7	7.588	63,6	17.908	69,7	136,00

Πηγή: Από στοιχεία της Στατιστικής Υπηρεσίας, Υπουργείο Οικονομικών

ΠΙΝΑΚΑΣ 2
Κατανομή Ξένων Φοιτητών σε Ιδρύματα Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης την Περίοδο 2007-08

Επίπεδο εκπαίδευσης		Αριθμός φοιτητών	Ποσοστό επί του συνόλου%
Τριτοβάθμια, μη πανεπιστημιακή εκπαίδευση	Δημόσια	25	0,3
	Ιδιωτικά	6.182	79,7
	Σύνολο	6.207	80,0
Τριτοβάθμια, πανεπιστημιακή εκπαίδευση	Δημόσια	671	8,7
	Ιδιωτικά	874	11,3
	Σύνολο	1.545	20,0
Σύνολο	Δημόσια	696	9,0
	Ιδιωτικά	7.056	91,0
	Σύνολο	7.752	100,0

Πηγή: Από στοιχεία της Στατιστικής Υπηρεσίας, Υπουργείο Οικονομικών

Οι ξένοι φοιτητές που φοιτούσαν στην Κύπρο κατά την ακαδημαϊκή περίοδο 2007-08 ανέρχονταν σε 7.752. Το σύνολο των Κυπρίων φοιτητών που φοιτούσαν σε τριτοβάθμια ιδρύματα του εξωτερικού την ακαδημαϊκή χρονιά 2007-08 ανέρχονταν σε 22.530. Το σύνολο των φοιτητών που φοιτούσαν στην Κύπρο το ακαδημαϊκό έτος 2007-08 ανέρχονταν σε 25.688 από τους οποίους οι 7.752 ή ποσοστό 30% ήταν ξένοι και οι υπόλοιποι 17.936 ή ποσοστό 70% ήταν Κύπριοι. Σημειώνεται συναφώς ότι περίπου για κάθε ένα ξένο φοιτητή που σπουδάζει στην Κύπρο υπάρχουν τρεις Κύπριοι φοιτητές που σπουδάζουν στο εξωτερικό. Αναφέρεται επίσης ότι από το σύνολο των φοιτητών, Κυπρίων και ξένων, που φοιτούσαν στην Κύπρο το ακαδημαϊκό έτος 2007-08, το 70% ή 17.908 φοιτούσαν στα ιδιωτικά πανεπιστήμια και σε κολέγια ή/και εργαστήρια σπουδών. Η πλειοψηφία όμως των ξένων σπουδαστών φοιτούσαν σε κολέγια και εργαστήρια σπουδών και όχι στα μη κρατικά πανεπιστήμια. Αυτή η διαπίστωση είναι σημαντική. Σημειώνεται συναφώς ότι για την περίοδο 2007-08 μόνο το 20% των ξένων σπουδαστών φοιτούσαν σε πανεπιστημιακά ιδρύματα: συγκεκριμένα, το 11,3% σε μη κρατικά πανεπιστήμια και το 8,7% σε κρατικά πανεπιστήμια. Οι Κύπριοι φοιτητές των κρατικών ιδρυμάτων ως ποσοστό του συνόλου των Κυπρίων φοιτητών που παραμένουν στην Κύπρο είναι 43.37%. Υπογραμμίζεται ότι σύμφωνα με τους σχεδιασμούς της κυβέρνησης τα επόμενα χρόνια τα κρατικά πανεπιστήμια θα απορροφούν περισσότερους Κυπρίους φοιτητές.

Τα ιδιωτικά πανεπιστήμια διαδραματίζουν ένα σημαντικό ρόλο στην τριτοβάθμια εκπαίδευση της Κύπρου. Σε αυτά φοιτούν ένα σημαντικό κομμάτι των Κυπρίων σπουδαστών ενώ ταυτόχρονα υπάρχει η δυνατότητα για προσέλκυση και ξένων φοιτητών σε πολύ μεγαλύτερους αριθμούς απ' ό,τι τώρα. Η εξέλιξη αυτή θα έχει τεράστια σημασία για την περαιτέρω ανάπτυξη της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Κύπρο. Πέραν του ότι θα αποτελούσε πηγή συναλλάγματος για την οικονομία, η προσέλκυση ξένων φοιτητών εμπεριέχει και άλλες θετικές διαστάσεις. Μεταξύ άλλων, υπογραμμίζεται ότι η ουσιαστική αύξηση των ξένων φοιτητών θα επιφέρει οφέλη στην οικονομία και την κοινωνία. Με το υφιστάμενο ύψος των διδάκτρων όμως αυτό είναι αδύνατο.

Ένα άλλο ζήτημα το οποίο θα πρέπει να αξιολογηθεί ανάλογα είναι η ποιότητα των ξένων φοιτητών. Υπολογίζεται ότι οι ξένοι φοιτητές που φοιτούν την περίοδο 2009-2010 στα ιδιωτικά πανεπιστήμια είναι λιγότεροι του 15% του συνόλου των ξένων φοιτητών στην Κύπρο. Λαμβάνοντας υπ' όψιν τα δεδομένα αυτά - την αναμενόμενη αύξηση των Κυπρίων φοιτητών στα κρατικά πανεπιστήμια, τα σχετικά ψηλά δίδακτρα, τον πενιχρό αριθμό ξένων φοιτητών, την πολιτική διακρίσεων από την πολιτεία εναντίον των μη κρατικών πανεπιστημίων - το μέλλον των ιδιωτικών πανεπιστημίων δεν

προδιαγράφεται ευσίωνο. Το όλο σκηνικό είναι δυνατό όμως να αντιστραφεί με διαφοροποίηση των δεδομένων ως αποτέλεσμα μιας διαφορετικής πολιτικής από το κράτος.

Μη Κρατική Εκπαίδευση: Αναγκαίο Κακό ή Στρατηγικός Εταίρος;

Το Πανεπιστήμιο Κύπρου αντικρίζεται από το κράτος ουσιαστικά ως το μέτρο σύγκρισης (και αξιολόγησης) ενώ τα μη κρατικά ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ως αναγκαίο κακό. Η κατάσταση αυτή έχει οδηγήσει σε διάφορα προβλήματα και στρεβλώσεις.

Ενώ διαδοχικές κυβερνήσεις εξαγγείλαν την πρόθεσή τους για μετατροπή της Κύπρου σε ακαδημαϊκό κέντρο, ο στόχος αυτός δεν προωθήθηκε. Αντίθετα υπάρχει τεράστιο χάσμα μεταξύ εξαγγελιών και πραγματικότητας. Δεν έχουν γίνει οι απαιτούμενες μεταρρυθμίσεις επειδή φιλοσοφικά η πολιτεία δεν έχει αντιληφθεί επαρκώς τι συνεπάγεται η πολιτική για μετατροπή της Κύπρου σε περιφερειακό ακαδημαϊκό κέντρο. Επιπρόσθετα, οι σχεδιασμοί της κυβέρνησης παραπέμπουν σε περαιτέρω ενίσχυση του κρατικού τομέα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Ένα από τα ζητήματα στα οποία δεν έχουν δοθεί ολοκληρωμένες απαντήσεις είναι αναφορικά με τον ρόλο της μη κρατικής εκπαίδευσης. Σημειώνεται ότι η κάθε χώρα έχει τις δικές της ιδιαιτερότητες και φιλοσοφικές προσεγγίσεις. Στις ΗΠΑ, για παράδειγμα, η μη κρατική μη κερδοσκοπική παιδεία αντικρίζεται πολύ θετικά. Στις ευρωπαϊκές χώρες ως επί το πλείστον τον πρώτο λόγο είχαν και έχουν τα κρατικά πανεπιστήμια. Υπάρχουν και οι περιπτώσεις των μη κρατικών πανεπιστημίων που αναπτύχθηκαν κάτω από τις ιδιαιτερότητες της κάθε χώρας. Σημειώνεται ότι και στις χώρες της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης έχουν αναπτυχθεί πολλά ιδιωτικά πανεπιστήμια. Και στις περιπτώσεις αυτές παρά την κρατικιστική παράδοση, ως επί το πλείστον τα ιδιωτικά πανεπιστήμια λαμβάνουν κρατική στήριξη ως αντιστάθμισμα για τις υπηρεσίες τους. Υπάρχουν και κάποιες λίγες περιπτώσεις όπως η Ελλάδα (και εν μέρει η Κύπρος) όπου η πολιτική για τη μη κρατική εκπαίδευση είναι συγκεχυμένη, αντιφατική και σε ορισμένες περιπτώσεις αρνητική.

Είναι σημαντικό να ληφθεί υπ' όψιν το πως εξελίχθηκε η κρατική και η μη κρατική τριτοβάθμια εκπαίδευση στην Κύπρο. Σημειώνεται κατ' αρχάς ότι το Πανεπιστήμιο Κύπρου ιδρύθηκε το 1991. Η καθυστέρηση αυτή οφειλόταν κυρίως σε πολιτικούς λόγους που δεν ευνοούσαν τη δημιουργία αυτόνομης ακαδημαϊκής ζωής στην Κύπρο. Προηγουμένως λειτουργούσαν κολέγια που ως επί το πλείστον προετοίμαζαν

Κυπρίους φοιτητές για πανεπιστήμια στο εξωτερικό. Σε μεταγενέστερο στάδιο ορισμένα κολέγια εμπλούτισαν τα προγράμματα τους ανάλογα. Μετά από σειρά αξιολογήσεων προγραμμάτων και ιδρυμάτων δημιουργήθηκαν τρία μη κρατικά πανεπιστήμια το 2007. Όμως η φιλοσοφική προδιάθεση εναντίον της ιδιωτικής εκπαίδευσης δεν διαφοροποιήθηκε ουσιαστικά παρά το γεγονός ότι σε πολλά ζητήματα το νομικό πλαίσιο παραπέμπει στο μοντέλο του Πανεπιστημίου Κύπρου (π.χ. εκλογές για την ανάδειξη πρυτανικών και άλλων αρχών ακαδημαϊκής διοίκησης με τη συμμετοχή των φοιτητών).

Επειδή θεωρητικά υπάρχουν δύο ειδών ιδιωτικά πανεπιστήμια, τα κερδοσκοπικά και τα μη κερδοσκοπικά, εξακολουθούν να υφίστανται πολλές συγκύσεις στον ευρύτερο ορίζοντα αναφορικά με το νομικό πλαίσιο που θα πρέπει να διέπει τη λειτουργία τους. Πέραν τούτου σημειώνεται ότι με βάση το υφιστάμενο νομικό πλαίσιο και λαμβάνοντας υπ' όψιν όλα τα δεδομένα περιλαμβανομένου και της αναμενόμενης νέας νομοθεσίας για κολέγια και εξωτερικούς τίτλους σπουδών ήδη δημιουργείται ένα τοπίο τριών ταχυτήτων:

- (α) τα κρατικά πανεπιστήμια
- (β) τα ιδιωτικά πανεπιστήμια
- (γ) τα κολέγια και άλλα εργαστήρια σπουδών.

Κάτω από αυτές τις προϋποθέσεις και λαμβάνοντας υπ' όψιν ότι η πολιτεία αντικρίζει ισοπεδωτικά τα ιδιωτικά πανεπιστήμια και τα κολέγια και άλλα εργαστήρια σπουδών, ο στόχος για τη μετατροπή της Κύπρου σε περιφερειακό ακαδημαϊκό κέντρο δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί. Άλλωστε δεν είναι τυχαίο που η συντριπτική πλειοψηφία των ξένων σπουδαστών δεν φοιτά στα τρία ιδιωτικά πανεπιστήμια.²

Στην Ευρώπη σήμερα παρατηρούμε ότι η τριτοβάθμια εκπαίδευση δεν αποτελεί κρατικό μονοπώλιο. Στις πλείστες περιπτώσεις η ιδιωτική τριτοβάθμια εκπαίδευση και η μη κρατική εκπαίδευση γενικότερα αποτελούν ένα σημαντικό και αναπόσπαστο κομμάτι του εκπαιδευτικού συστήματος. Παράλληλα, η αντιμετώπιση από το κράτος είναι θετική και σαφώς διαφορετική σε σχέση με την πρακτική του κυπριακού κράτους. Στην πραγματικότητα, τα κοινωνικοοικονομικά δεδομένα της εποχής μας επιβάλλουν ένα διαφορετικό πρότυπο, αυτό της συνύπαρξης της ιδιωτικής με την κρατική

² Υπογραμμίζεται συναφώς ότι διαχρονικά το κράτος αντιμετώπιζε τα ιδιωτικά ιδρύματα, κολέγια και εργαστήρια σπουδών με τον ίδιο φακό ανεξάρτητα από την ποιότητα, την έρευνα και την ευρύτερη κοινωνική προσφορά.

τριτοβάθμια εκπαίδευση. Πρέπει όμως να ληφθεί υπ' όψιν ότι στην Κύπρο η κερδοσκοπική διάσταση των ιδιωτικών πανεπιστημίων καθιστά την όλη κατάσταση πιο περίπλοκη κυρίως για πολιτικούς και φιλοσοφικούς λόγους.³

Όπως παρατηρεί ο Νίκος Περισιτιάνης⁴ η ανάγκη πρόσβασης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση αυξήθηκε δραματικά ως αποτέλεσμα των συνεχώς αυξανόμενων αναγκών για ένα ψηλά καταρτισμένο εργατικό και επιστημονικό δυναμικό. Ενώ στη δεκαετία του 1960 το ποσοστό πρόσβασης από τη δευτεροβάθμια στην τριτοβάθμια εκπαίδευση κυμαινόταν από 5% έως 15% και αφορούσε σχεδόν αποκλειστικά τα παιδιά των ανωτέρων κοινωνικών στρωμάτων, σταδιακά το ποσοστό πρόσβασης αυξήθηκε έως 30% και 40%. Στην Κύπρο το ποσοστό πρόσβασης κυμαίνεται γύρω στο 65% και είναι από τα ψηλότερα στον κόσμο. Αυτό είναι αφ' ενός σημαντικό αλλά αφ' ετέρου δημιουργείται η ανάγκη επαρκούς απορρόφησης με θέσεις απασχόλησης αξιώσεων.

Ο Νίκος Περισιτιάνης σημειώνει επίσης ότι από ιστορικής σκοπιάς τα παραδοσιακά πανεπιστήμια με έντονο ακαδημαϊκό και επιστημονικό προσανατολισμό με έμφαση στην έρευνα και στις εις βάθος μακροχρόνιες σπουδές απευθυνόμενα σε μια ελίτ φοιτητών δεν μπορούσαν να αντεπεξέλθουν στο αίτημα των καιρών για μαζική τριτοβάθμια εκπαίδευση. Το αποτέλεσμα ήταν η ανάπτυξη του μη-πανεπιστημιακού τομέα όπως ήταν για παράδειγμα τα πολυτεχνεία και τα κολέγια στη Βρετανία. Τα μη πανεπιστημιακά ιδρύματα διέθεταν μια σειρά από πλεονεκτήματα: χαμηλότερο κόστος φοίτησης, συντομότερη διάρκεια προγραμμάτων σπουδών και πιο ενεργός σύνδεση με την οικονομία.

Στην περίοδο που ακολούθησε και συγκεκριμένα στις δεκαετίες του 1980 και 1990, η ανάπτυξη του μη-πανεπιστημιακού τομέα ενθαρρύνθηκε ακόμα περισσότερο από τις κοινωνικοοικονομικές εξελίξεις, όπως για παράδειγμα οι ενεργειακές κρίσεις και η συνακόλουθη πολιτική οικονομικής περισυλλογής. Υπήρχαν εξειδικευμένες ανάγκες ανθρωπίνου δυναμικού που έπρεπε να καλυφθούν. Πέραν τούτου, η οικονομική ανάπτυξη έδωσε ώθηση στη ζήτηση τριτοβάθμιας

³ Και τούτο παρά το γεγονός ότι διαχρονικά η κυβέρνηση στήριξε ποικιλοτρόπως κερδοσκοπικούς τομείς της οικονομίας όπως ο τουρισμός και οι κατασκευές.

⁴ Βλέπε εισήγηση του Ν. Περισιτιάνη «Τριτοβάθμια εκπαίδευση: αντλώντας από τις εμπειρίες της Ευρώπης», σε κλειστή συζήτηση στρογγυλής τραπέζης του Κυπριακού Κέντρου Ευρωπαϊκών και Διεθνών Υποθέσεων, 12 Δεκεμβρίου 2008.

εκπαίδευσης, ως αναγκαίο αγαθό, τόσο για σκοπούς συμμετοχής στην αγορά εργασίας και στο κοινωνικό γίνεσθαι όσο και για την καλλιέργεια του πνευματικού κόσμου του κάθε ατόμου.

Με βάση αυτά τα δεδομένα προκύπτει και η ανάγκη επαναξιολόγησης δεδομένων στην Κύπρο. Η χάραξη μιας εκπαιδευτικής στρατηγικής με σαφείς στόχους και προσανατολισμούς είναι απόλυτη προϋπόθεση. Θα ήταν δυνατό πριν χρόνια να εγερθεί το ερώτημα: τι είδους τριτοβάθμια εκπαίδευση θέλουμε; Μήπως ένα σύστημα με χαμηλά ποσοστά πρόσβασης που να εξυπηρετεί μικρές και στενές προτεραιότητες ή μήπως θέλουμε ένα πλαίσιο υψηλών ποσοστών πρόσβασης που να ανταποκρίνεται στις μεταβαλλόμενες ανάγκες μιας σύγχρονης οικονομίας και κοινωνίας; Τα γεγονότα όμως μας έχουν ήδη ξεπεράσει γιατί στην Κύπρο τα ποσοστά πρόσβασης είναι από τα ψηλότερα στον κόσμο και ανέρχονται στο 65% περίπου. Αν αυτή η ζήτηση δεν θα μπορεί να ικανοποιηθεί εσωτερικά θα διοχετεύεται σε ιδρύματα του εξωτερικού. Άλλωστε ένας ολοένα αυξανόμενος αριθμός Κυπρίων σπουδαστών, που αποτελεί και πλειοψηφικό ποσοστό, φοιτά στο εξωτερικό. Αξίζει να σημειωθεί ότι αρκετά ακαδημαϊκά προγράμματα των ιδιωτικών πανεπιστημίων είναι ισοδύναμα ή ακόμα και καλύτερα από αρκετά αντίστοιχα προγράμματα ξένων πανεπιστημίων ή/και κολεγίων.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο τα ιδιωτικά πανεπιστήμια της Κύπρου έχουν σημαντικό ρόλο να διαδραματίσουν και θα πρέπει να τύχουν μιας αναγκαίας στήριξης για να μπορέσουν να εξελιχθούν περαιτέρω χωρίς εμπόδια και προκαταλήψεις. Η πολιτεία πρέπει να διαδραματίσει ένα καθοδηγητικό ρόλο στην εξέλιξη του εκπαιδευτικού σκηνικού. Τα διάφορα κίνητρα που ενθαρρύνουν τη ροπή προς συγκεκριμένες επιθυμητές κατευθύνσεις είναι κατά πολύ προτιμότερα και πιο αποτελεσματικά από αυταρχικούς ελέγχους και εξαναγκασμούς.

Η πολιτική του κράτους έτσι όπως εκφράζεται από το νομικό πλαίσιο και τους προϋπολογισμούς αλλά και με συναφείς αποφάσεις και ενέργειες είναι τέτοια που υποσκάπτει την προοπτική της περαιτέρω αναβάθμισης της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και έρευνας στην Κύπρο. Για παράδειγμα, δεν μπορεί να υπάρχει σύστημα αξιολόγησης το οποίο να εφαρμόζεται μόνο για τα μη κρατικά ιδρύματα. Είναι αδιανόητο μέλη του Κυπριακού Συμβουλίου Αναγνώρισης Τίτλων Σπουδών (ΚΥΣΑΤΣ) να έχουν ταυτόχρονα ανώτατες θέσεις σε κρατικά εκπαιδευτικά ιδρύματα τα οποία θεωρούνται ότι αποτελούν μέτρο σύγκρισης και αξιολόγησης (πράγμα που δυστυχώς συμβαίνει). Πέραν τούτου το μεγαλύτερο πρόβλημα είναι ότι το ΚΥΣΑΤΣ αντικρίζει το

Πανεπιστήμιο Κύπρου ως σημείο αναφοράς και αξιολόγησης όλων των πτυχίων, κυπριακών και ξένων. Δεν είναι επίσης λογικό ο κρατικός προϋπολογισμός για την τριτοβάθμια εκπαίδευση να διοχετεύεται εξ ολοκλήρου στα κρατικά ιδρύματα. Και τούτο ανεξάρτητα από το εάν τα ιδιωτικά πανεπιστήμια είναι κερδοσκοπικά ή όχι. Ας μην λησμονείται ότι η κρατική χορηγία δίδεται αφ' ενός ως καταβολή διδάκτρων και αφ' ετέρου για τη στήριξη της έρευνας. Δεν υπάρχει λόγος γιατί να μην ισχύει αυτή η ρύθμιση και για τα ιδιωτικά πανεπιστήμια.⁵

Παράλληλα ακόμα και μετά από την πανεπιστημιοποίηση τους τα εν λόγω ιδρύματα έχουν σοβαρούς περιορισμούς. Για παράδειγμα, δεν μπορούν να αναπτύξουν συγκεκριμένα προγράμματα σπουδών χωρίς τη σχετική άδεια από το αρμόδιο σώμα της πολιτείας, την Επιτροπή Αξιολόγησης Ιδιωτικών Πανεπιστημίων (ΕΑΙΠ). Επιπρόσθετα, δεν έχει διαφοροποιηθεί η πολιτική του κράτους σε σχέση με τον κρατικό προϋπολογισμό για την τριτοβάθμια εκπαίδευση. Τονίζεται επίσης ότι οι διαδικασίες έκδοσης βίζας για ξένους φοιτητές (εκεί όπου απαιτείται) ή/και άδεια εργασίας για ξένους ακαδημαϊκούς από χώρες μη μέλη της ΕΕ δεν συνάδουν με τις πρακτικές μιας σύγχρονης χώρας. Η αντίφαση καθίσταται μεγαλύτερη για μια χώρα που διακηρύττει ότι επιθυμεί να μετατραπεί σε ακαδημαϊκό κέντρο.

Σε σχέση με το πώς προχωρούμε, είναι ιδιαίτερα σημαντικό να τοποθετηθούμε ανάλογα σε ορισμένα ουσιαστικά ερωτήματα: Ποιος ο ρόλος του ιδιωτικού / μη κρατικού τομέα στην τριτοβάθμια εκπαίδευση; Θα αντικριστεί ισότιμα η μη κρατική παιδεία; Θέλουμε να μετατρέψουμε την Κύπρο σε ένα κατ' αρχάς περιφερειακό και μεταγενέστερα σε ένα διεθνές ακαδημαϊκό κέντρο; Κατανοούνται οι προϋποθέσεις για μια τέτοια εξέλιξη;

Ο ρόλος που προσδίδεται στη μη κρατική τριτοβάθμια εκπαίδευση μέχρι σήμερα από την πολιτεία και τα όργανά της είναι αυτός του νόθου παιδιού ή του αναγκαίου κακού. Η κυρίαρχη ιδεολογία στον κυπριακό και ελλαδικό χώρο ήταν και είναι ότι η

⁵ Θα μπορούσε να υποδειχθεί ότι εάν τα ιδιωτικά πανεπιστήμια ήταν μη κερδοσκοπικά ιδρύματα ενδεχομένως η όλη εικόνα να ήταν διαφορετική. Από την άλλη όμως υπάρχουν μη κρατικά μη κερδοσκοπικά κέντρα ερευνών / δεξαμενές σκέψης που δεν τυγχάνουν της οικονομικής στήριξης του κράτους (σε αντίθεση με ότι συμβαίνει ως επί το πλείστον σε αναπτυγμένες χώρες). Ταυτόχρονα επιχορηγούνται τα κρατικά ερευνητικά ιδρύματα. Ενδεχομένως η χρηματοδότηση κρατικών και μη κρατικών ερευνητικών κέντρων/δεξαμενών σκέψης θα έπρεπε να γίνεται με βάση το έργο και την ευρύτερη προσφορά του κάθε ιδρύματος.

τριτοβάθμια εκπαίδευση είναι αποκλειστική ευθύνη του κράτους. Κανείς δεν παραγνωρίζει και δεν υποτιμά τον παρεμβατικό ρόλο που το κράτος διαδραματίζει στον ζωτικό αυτό τομέα κάθε κοινωνίας. Όμως θα είναι μοιραίο σφάλμα να εξισωθεί ο κρατικός παρεμβατισμός με την ανάληψη μονοπωλιακού ρόλου.

Η κυπριακή πολιτεία δεν έχει ανεξάντλητους πόρους για να έχει αρκετά κρατικά πανεπιστήμια που να ικανοποιούν όλες τις ανάγκες των Κυπρίων στη βάση της φιλοσοφίας της πλήρους δωρεάν παιδείας. Και είναι αμφίβολο κατά πόσον η πολιτική που ακολουθείται για τα κρατικά ιδρύματα (γενναιόδωρες οικονομικές παροχές χωρίς επαρκή ορθολογιστική βάση) είναι η καλύτερη επιλογή. Αλλά και να υπήρχαν οι απαιτούμενοι πόροι, δεν θα ήταν η καλύτερη δυνατή πολιτική για διάφορους λόγους. Δεν είναι μόνο ότι η Κύπρος δεν μπορεί να μετατραπεί σε ακαδημαϊκό κέντρο μόνο με τα κρατικά ιδρύματα. Είναι σημαντικό ότι η μέχρι τώρα εμπειρία υποδεικνύει ότι το κόστος λειτουργίας είναι πολύ ψηλό και το κοινωνικό όφελος περιορισμένο. Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι η καταβολή εξ ολοκλήρου από το κράτος των διδάκτρων είναι και κοινωνικά άδικη ενώ αναπαράγει και την ανισότητα.⁶

Στην περίπτωση που υπερισχύσει και επικρατήσει η φιλοσοφία του κρατισμού σε όλα τα επίπεδα, από την προδημοτική μέχρι τη μεταπτυχιακή μόρφωση, τότε θα επέλθει μια κατακόρυφη αύξηση των δημοσίων δαπανών τις οποίες το κράτος δεν θα αντέξει. Ήδη η δομή των κρατικών δαπανών για την τριτοβάθμια εκπαίδευση και την έρευνα είναι τέτοια που έχει οδηγήσει σε ανισορροπίες, όπως για παράδειγμα υπέρογκες παροχές για τα κρατικά ιδρύματα χωρίς καμιά στήριξη για τα μη κρατικά ιδρύματα.

Υπογραμμίζεται επίσης ότι το γεγονός ότι το κράτος καταβάλλει εξ ολοκλήρου τα δίδακτρα των φοιτητών των κρατικών ιδρυμάτων και ούτε σεντ για τα δίδακτρα των ιδιωτικών πανεπιστημίων αποτελεί κατάφωρη διάκριση και αδικία. Σημειώνεται επίσης ότι μια μεγάλη μερίδα του πληθυσμού καταβάλλει τα δίδακτρα των παιδιών τους και έμμεσα δια μέσου της φορολογίας τα δίδακτρα και των φοιτητών των κρατικών ιδρυμάτων.

Παράλληλα, η απουσία ενός πραγματικού ανταγωνιστικού περιβάλλοντος καθώς και τα γνωστά προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι δημόσιοι οργανισμοί θα οδηγήσουν αναπόφευκτα σε μεγαλύτερα προβλήματα ποιότητας από αυτά που υπάρχουν σήμερα.

⁶ Για παράδειγμα, βλέπε Τ. Αναστασιάδης, «Δίδακτρα και σπουδαστικά δάνεια», *η σημερινή*, 3 Ιανουαρίου, 2010, σελ. 42.

Ήδη σήμερα υπάρχουν ιδρύματα, ακαδημαϊκοί και φοιτητές δύο και τριών ταχυτήτων. Η μη αναστροφή της κατάστασης αυτής θα έχει οδυνηρές συνέπειες. Αντίθετα, με την αποδοχή και ενίσχυση της μη κρατικής εκπαίδευσης θα υπάρξουν πολλαπλά οφέλη: ο υγιής ανταγωνισμός θα επιφέρει βελτίωση της ποιότητας, ευελιξία, περισσότερες επιλογές, χαμηλότερο κόστος στα κρατικά ιδρύματα ενώ πάνω απ' όλα θα καταστεί άμεσα εφικτός ο στόχος της μετατροπής της Κύπρου σε ακαδημαϊκό κέντρο. Μια τέτοια εξέλιξη θα έχει ουσιαστικές και πολυδιάστατες θετικές επιπτώσεις: οικονομικές, πολιτικές, κοινωνικές και πολιτιστικές.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3(α)

Κρατικές Δαπάνες για Λειτουργία του Πανεπιστημίου Κύπρου

Έτος	1995	2000	2004	2005	2006
Προϋπολογισμός (€)	14.097.185	38.544.584	62.965.455	60.110.639	61.167.932

Πηγή: Επίσημη Εφημερίδα της Κυπριακής Δημοκρατίας

ΠΙΝΑΚΑΣ 3(β)

Κρατικές Δαπάνες για Λειτουργία του Πανεπιστημίου Κύπρου

Έτος	2007	2008	2009
Προϋπολογισμός (€)	70.232.476	87.138.674	94.500.000

Πηγή: Επίσημη Εφημερίδα της Κυπριακής Δημοκρατίας

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

Συνολικός Προϋπολογισμός Δαπανών του Ανοικτού Πανεπιστημίου

Έτος	2005	2006	2007	2005	2006
Προϋπολογισμός (€)	358.806	1.149.889	4.200.229	7.776.958	10.350.000

Πηγή: Επίσημη Εφημερίδα της Κυπριακής Δημοκρατίας

ΠΙΝΑΚΑΣ 5

Συνολικός Προϋπολογισμός Δαπανών του Τεχνολογικού Πανεπιστημίου Κύπρου (ΤΕΠΑΚ)

Έτος	2007	2008	2009
Κρατική χορηγία (€)	55.195.276	34.172.029	47.300.000
Δάνειο (€)	-	34.172.029	-
Δίδακτρα (€)	-	2.562.902	3.400.000
Σύνολο (€)	55.195.276	70.906.960	50.700.000

Πηγή: Επίσημη Εφημερίδα της Κυπριακής Δημοκρατίας

Το πρώτο βήμα προς τη σωστή κατεύθυνση είναι να κατανοηθεί ότι η συνύπαρξη της κρατικής με τη μη κρατική παιδεία είναι όχι μόνο μια πραγματικότητα αλλά επιθυμητή επιλογή. Πέραν τούτου, η κρατική εκπαιδευτική πολιτική πρέπει να είναι τέτοια που να αγκαλιάζει και τους δύο τομείς και με τρόπο που να επωφελείται η παιδεία στο σύνολό της και κατ' επέκταση η κοινωνία, η οικονομία και η πολιτεία γενικότερα. Με τον τρόπο αυτό θα εξυπηρετείται και το δημόσιο συμφέρον.

Πρέπει να σημειωθεί ότι οι κρατικές δαπάνες για την τριτοβάθμια εκπαίδευση δεν περιορίζονται στις απ' ευθείας χορηγίες στα κρατικά ιδρύματα. Το κράτος δίνει και χορηγίες σε σπουδαστές που φοιτούν και στην Κύπρο και στο εξωτερικό. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι απ' ευθείας κρατικές χορηγίες για την περίοδο 2007-08 προς τους φοιτητές ανήλθαν στα €87.543.826 ως ακολούθως:⁷

- (α) €53.593.349 κατανεμήθηκαν σε σπουδαστές που φοιτούσαν σε ιδρύματα του εξωτερικού (61,2% του συνόλου)
- (β) €12.407.732 κατανεμήθηκαν σε σπουδαστές που φοιτούσαν σε δημόσια ιδρύματα στην Κύπρο (14,1% του συνόλου)
- (γ) €7.557.995 κατανεμήθηκαν σε σπουδαστές που φοιτούσαν σε ιδιωτικά πανεπιστήμια στην Κύπρο (8,6% του συνόλου).
- (δ) €13.984.750 κατανεμήθηκαν σε σπουδαστές που φοιτούσαν σε μη πανεπιστημιακές ιδιωτικές σχολές τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (15,9% του συνόλου).

Λαμβάνοντας υπ' όψιν το συνολικό ύψος των κρατικών δαπανών για την τριτοβάθμια εκπαίδευση (χορηγίες στα κρατικά πανεπιστήμια, απ' ευθείας χορηγίες σε φοιτητές κλπ) οι οποίες θα διευρύνονται συνεχώς, ένα βασικό ερώτημα που τίθεται είναι κατά πόσο ως κοινωνία είμαστε ευχαριστημένοι με τα αποτελέσματα της υφιστάμενης πολιτικής στο ευρύτερο πεδίο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Είναι προφανές ότι θα πρέπει να επανεξετασθεί η πολιτική του κράτους: είναι σημαντικό να τεθούν ξεκάθαροι στόχοι και να υπάρχει εξορθολογισμός των δημοσίων δαπανών για την τριτοβάθμια εκπαίδευση.

⁷ Από στοιχεία της Στατιστικής Υπηρεσίας, Υπουργείο Οικονομικών.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6
Φοιτητικές Χορηγίες 2007-08 (€)

Εκπαιδευτικό Ίδρυμα		Μη Πανεπιστημιακή	Πανεπιστημιακή (Πρώτο Πτυχίο)	Πανεπιστημιακή (Μεταπτυχιακό)	Πανεπιστημιακή (Διδακτορικό)	Σύνολο	
ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ		3.845.802	43.645.800	4.903.459	1.198.289	53.593.349	
ΚΥΠΡΟΣ	Δ	Πανεπιστήμια	-	8.259.928	1.145.917	256.097	9.661.941
		Μη-Πανεπιστημιακά	2.745.791	-	-	-	2.745.791
	Ι	Μη-Πανεπιστημιακά	13.984.750	-	-	-	13.984.750
		Πανεπιστήμια	-	6.959.316	592.755	5.923	7.557.995
ΣΥΝΟΛΟ		20.576.343	58.865.044	6.642.130	1.460.308	87.543.826	

Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία, Υπουργείο Οικονομικών

Ο Στόχος της Μετατροπής της Κύπρου ως Περιφερειακό Ακαδημαϊκό Κέντρο: Μύθος ή Πραγματικότητα;

Η μετατροπή της Κύπρου ως κατ' αρχάς περιφερειακό και μεταγενέστερα ως διεθνές ακαδημαϊκό κέντρο είχε εξαγγελθεί ως στόχος τις αρχές της δεκαετίας του 1990. Ο στόχος αυτός εμπεριείχε πολλές διαστάσεις: μεταξύ άλλων, ήταν η επιθυμία για περαιτέρω αναβάθμιση του επιπέδου της παιδείας καθώς και της συνεχούς κοινωνικής ανάπτυξης. Πάνω απ' όλα όμως εμπεριείχε και μια οικονομική διάσταση με την ευρύτερη έννοια του όρου: ότι δηλαδή ο τομέας αυτός θα ήταν ένας νέος μοχλός ανάπτυξης.

Σημειώνεται επίσης ότι η υλοποίηση του στόχου της μετατροπής της Κύπρου σε περιφερειακό ακαδημαϊκό κέντρο θα έπρεπε να εθεωρείτο στρατηγικά ως μονόδρομος. Το ολοένα και μεγαλύτερο ποσοστό νέων που επιλέγουν πανεπιστημιακές σπουδές συμβάλλουν καθοριστικά και στη σταδιακή διαφοροποίηση της αγοράς εργασίας. Μεταξύ άλλων, υπάρχουν μεγαλύτερες προσδοκίες για θέσεις εργασίας ψηλών προδιαγραφών. Αναπόφευκτα προβάλλει και η ανάγκη για μετασχηματισμό σε μια οικονομία και κοινωνία της γνώσης.

Η ακολουθούμενη πολιτική όμως στην πράξη δεν υποβοηθεί την υλοποίηση του στόχου για μετατροπή της Κύπρου σε περιφερειακό ακαδημαϊκό κέντρο. Αντίθετα τον υποσκάπτουν. Η μόνη οδός για την υλοποίηση των στόχων αλλά και για την ανάπτυξη και αναβάθμιση της παιδείας στην Κύπρο είναι η αντιμετώπιση της μη κρατικής τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ως ισότιμης με την κρατική, υπό την προϋπόθεση ότι δεν θα είναι κερδοσκοπική. Μια τέτοια προσέγγιση θα πρέπει να εκφρασθεί με ένα νέο νομικό πλαίσιο καθώς και με την ανάλογη διαφοροποίηση του κρατικού προϋπολογισμού.

Ένα μεγάλο ερώτημα που τίθεται είναι κατά πόσο πραγματικά θέλουμε την Κύπρο να εξελιχθεί σε μια χώρα όπου η τριτοβάθμια εκπαίδευση θα αποτελεί ζωτικό τομέα. Για πολιτικούς, οικονομικούς, κοινωνικούς και πολιτιστικούς λόγους η προώθηση της Κύπρου ως ένα κατ' αρχάς περιφερειακό και μεταγενέστερα διεθνές ακαδημαϊκό κέντρο αποτελεί εθνική επιταγή. Αδυναμίες υπάρχουν πολλές και στον κρατικό και στον μη κρατικό τομέα. Η απορία είναι γιατί υπάρχει ολιγωρία στην προώθηση μιας ολοκληρωμένης στρατηγικής. Απαιτούνται πολιτική βούληση, αποφασιστικότητα για νέα προσέγγιση και ριζικές τομές που θα μας οδηγήσουν σε μια νέα εποχή.

Δεν προωθείται ο στόχος της μετατροπής της Κύπρου σε ακαδημαϊκό κέντρο όταν το κράτος διαθέτει τεράστια ποσά για τη στήριξη συνεργασιών με ξένα ιδρύματα ενώ ταυτόχρονα παραγνωρίζει την προοπτική ενίσχυσης της υποδομής των ντόπιων μη κρατικών ακαδημαϊκών και ερευνητικών ιδρυμάτων. Για παράδειγμα, σημειώνεται η συνεργασία ΤΕΠΑΚ και του Πανεπιστημίου *Harvard* η οποία θα κοστίσει 21 εκατομμύρια δολάρια. Το μεγάλο ερώτημα είναι γιατί δεν υπάρχουν ανάλογα προγράμματα στήριξης των ιδιωτικών πανεπιστημίων που θα συμβάλουν στην ενίσχυση των υποδομών και τη δημιουργία νέων μόνιμων θέσεων απασχόλησης.⁸

Ο τομέας της εκπαίδευσης είναι τόσο σημαντικός που το κράτος καλείται να έχει μια στρατηγική παρέμβαση. Η δημιουργία νομικού πλαισίου είναι ουσιαστικό βήμα προς την ορθή κατεύθυνση αλλά δεν αρκεί. Μεταξύ άλλων, είναι σημαντική και η οικονομική διάσταση της πολιτικής για την τριτοβάθμια εκπαίδευση. Φιλοσοφικά αλλά και πρακτικά το κράτος θα πρέπει να υιοθετήσει μια ολοκληρωμένη πολιτική η οποία να ενθαρρύνει και τη μη κρατική παιδεία.

Εν κατακλείδι το κράτος καλείται να επενδύσει σε αυτόν τον πολύ ευαίσθητο τομέα της ανώτατης εκπαίδευσης και της έρευνας με τρόπο που να εξυπηρετούνται τα ευρύτερα συμφέροντα της Κύπρου. Το Πανεπιστήμιο Κύπρου είναι το ανώτατο κρατικό ίδρυμα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης με ό,τι αυτό συνεπάγεται, αλλά η τριτοβάθμια εκπαίδευση δεν είναι μόνο το Πανεπιστήμιο Κύπρου (ή ακόμα τα κρατικά πανεπιστήμια μόνο). Αυτή λοιπόν είναι μια από τις τομές που καλείται η πολιτεία να υιοθετήσει και να προωθήσει χωρίς να παραμένει ταμπουρωμένη σε νοοτροπίες και πολιτικές του παρελθόντος.

⁸ Βλέπε συναφώς Α. Θεοφάνους, «Μήπως η πολιτεία θα πρέπει να επαναξιολογήσει τις προτεραιότητές της;», *η σημερινή*, 30 Αυγούστου, 2009, σελ. 56.

Στην εποχή μας ιδιαίτερη σημασία στη διαμόρφωση και προώθηση ιδεών διαδραματίζουν και τα ακαδημαϊκά ιδρύματα περιλαμβανομένων και των κέντρων ερευνών (είτε αυτά είναι κρατικά είτε όχι). Σε αυτό τον τομέα η Κύπρος υστερεί. Η παραδοσιακή πολιτική του κράτους στο θέμα αυτό παρά τις διακηρύξεις περί μετατροπής της Κύπρου σε ακαδημαϊκό κέντρο στηρίζεται σε μια φιλοσοφία κρατισμού, που στην πράξη σημαίνει σχεδόν αποκλειστικά τη στήριξη του Πανεπιστημίου Κύπρου και των κρατικών ιδρυμάτων γενικότερα. Η φιλοσοφία αυτή περιορίζει αντί να διευρύνει το πεδίο των δυνατοτήτων και δεν οδηγεί στα επιθυμητά αποτελέσματα. Ούτε και η Κύπρος θα καταστεί ακαδημαϊκό κέντρο με αυτή τη νοοτροπία. Εν ολίγοις η πολιτική των διακρίσεων συνεπάγεται ψηλότερο κόστος για τους φορολογούμενους αλλά και συρρίκνωση των ωφελημάτων για την κοινωνία γενικότερα. Για παράδειγμα, χάνονται πολλές θέσεις απασχόλησης που θα προέκυπταν σε πολλούς τομείς αν στην Κύπρο αναπτυσσόταν περαιτέρω ο τομέας αυτός.

Η στήριξη και η ανάπτυξη της μη κρατικής τριτοβάθμιας εκπαίδευσης είναι δυνατό να αποφέρει πολλαπλά οφέλη για την Κύπρο. Μεταξύ άλλων, θα είναι ευεργετική και για το ίδιο το Πανεπιστήμιο Κύπρου καθώς στα πλαίσια του υγιούς ανταγωνισμού το εν λόγω ίδρυμα θα κληθεί να ανταποκριθεί θετικά. Πρωτίστως, θα συμβάλει στην αναβάθμιση και ανάπτυξη της πνευματικής και πολιτιστικής ζωής στην Κυπριακή κοινωνία γενικά. Μεταξύ άλλων, η πλούσια και υψηλής στάθμης ακαδημαϊκή δραστηριότητα, περιλαμβανομένης και αυτής των ακαδημαϊκών κέντρων ερευνών και σκέψης, μπορεί να συμβάλλει αποτελεσματικά στην επεξήγηση και προώθηση θέσεων και απόψεων που θα ενισχύουν τη θετική και δημιουργική παρουσία της Κύπρου στην ΕΕ και στη διεθνή κοινότητα. Επιπρόσθετα, η προσέλκυση Κυπρίων και άλλων ακαδημαϊκών που διαπρέπουν στο εξωτερικό, αλλά και αυξημένου αριθμού ξένων φοιτητών θα αποφέρει μεγάλα οφέλη.

Αναφέρεται συναφώς ότι στο κατεχόμενο μέρος της Κύπρου, με την καθοδήγηση και στήριξη της Άγκυρας, προωθήθηκε η ίδρυση σειράς πανεπιστημίων τα οποία, μεταξύ άλλων, συμβάλουν στην προβολή των τουρκικών θέσεων στο Κυπριακό. Τα ιδρύματα αυτά, παρά τις αδυναμίες τους σε θέματα ποιότητας, έχουν καταστεί επίσης και οικονομικός πνεύμονας για την κατεχόμενη περιοχή. Αξίζει να σημειωθεί ότι περίπου το 15% του ΑΕΠ της «ΤΔΒΚ» προέρχεται από αυτό το τομέα.⁹ Αναφέρεται συγκεκριμένα ότι στην κατεχόμενη Κύπρο κατά το ακαδημαϊκό έτος 2007-08

⁹ Βλέπε W. Noe and M. Watson, "Convergence and Reunification in Cyprus: Scope for a Vicious Circle", *ECFIN Country Focus*, Vol. 2, No. 3, p.3.

φοιτούσαν 43.000 περίπου φοιτητές ως ακολούθως: 10.500 Τουρκοκύπριοι, 29.000 από την Τουρκία και 3.500 από τρίτες χώρες.¹⁰ Είναι σημαντικό να συγκριθούν οι αριθμοί αυτοί με τον αριθμό των Κυπρίων και ξένων σπουδαστών που φοιτούν σε ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στις ελεύθερες περιοχές.

Είναι προφανές ότι η πολιτεία θα πρέπει να επανεξετάσει το μεγάλο αυτό θέμα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, καθώς οι διαστάσεις της είναι τέτοιες που επηρεάζουν το μέλλον της πατρίδας μας.¹¹ Τα μη κρατικά ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης δεν πρέπει να αντικρίζονται ως οι φτωχοί συγγενείς και ως αναγκαίο κακό. Με μια νέα φιλοσοφική προσέγγιση (ένας από τους βασικούς άξονες της οποίας θα είναι η ισότιμη μεταχείριση κρατικών και μη κρατικών πανεπιστημίων) είναι εφικτή η μετατροπή της Κύπρου σε ακαδημαϊκό κέντρο. Μια τέτοια εξέλιξη θα σηματοδοτήσει μια νέα εποχή για την πατρίδα μας.

¹⁰ Από τον τουρκοκυπριακό τύπο, www.kibrisligazetesi.net, 12 Νοεμβρίου, 2007.

¹¹ Η ανάγκη για επανεξέταση του όλου τοπίου και των συναφών προκλήσεων είναι προφανής και γίνονται συζητήσεις ενώ ταυτόχρονα ολοένα και περισσότερα άρθρα για συναφή θέματα φιλοξενούνται στον ημερήσιο τύπο. Μεταξύ άλλων, σημειώνεται ότι στις 30-31 Οκτωβρίου, 2009 το ΤΕΠΑΚ διοργάνωσε διημερίδα με τίτλο «Πρόσβαση στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση της Κύπρου: Προκλήσεις και Προοπτικές». Στην εκδήλωση αυτή ομιλητές ήταν ακαδημαϊκοί και πολιτικοί.

II. ΤΑ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΟΕΚΤΑΣΕΙΣ

Εισαγωγή

Η τριτοβάθμια εκπαίδευση στην Κύπρο χρονολογείται σχετικά πρόσφατα. Η λειτουργία του Πανεπιστημίου Κύπρου άρχισε το 1991. Από την ίδρυση του το Πανεπιστήμιο Κύπρου αντικρίσθηκε από την πολιτεία ως ο άξονας της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης αλλά και ως το μέτρο σύγκρισης όλων των πτυχίων.

Η λειτουργία ανώτερων σχολών με τη μορφή κολεγίων προηγήθηκε κατά ένα μικρό χρονικό διάστημα. Τα τρία μεγαλύτερα κολέγια μετατράπηκαν σε πανεπιστήμια μόλις το 2007 μετά από μια χρονοβόρα διαδικασία αξιολόγησης. Την περίοδο 2007-08 το σύνολο των φοιτητών που φοιτούσαν στα τρία κρατικά πανεπιστήμια (το Πανεπιστήμιο Κύπρου, το Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο Κύπρου, και το Ανοικτό Πανεπιστήμιο), στα τρία ιδιωτικά πανεπιστήμια (Πανεπιστήμιο Λευκωσίας, Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου και το Πανεπιστήμιο *Frederick*) και σε άλλα κολέγια ή/και εργαστήρια σπουδών τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ήταν 25.688 περιλαμβανομένων και των ξένων φοιτητών. Από αυτούς 17.908 φοιτούσαν στα ιδιωτικά πανεπιστήμια και σε άλλα κολέγια. Ο μεγαλύτερος αριθμός ξένων σπουδαστών φοιτούν σε κολέγια ή εργαστήρια σπουδών και όχι στα ιδιωτικά πανεπιστήμια. Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι ο αριθμός των Κυπρίων φοιτητών στην Κύπρο και το εξωτερικό σχεδόν διπλασιάστηκε τα τελευταία οκτώ χρόνια. Η εξέλιξη αυτή είναι ενδεικτική των νέων τάσεων αλλά και των απαιτήσεων που ήδη προτάσσονται.

Ένα ποσοστό γύρω στο 30% των φοιτητών που σπουδάζουν στην Κύπρο είναι ξένοι. Όμως, όπως έχει ήδη σημειωθεί, η συντριπτική πλειοψηφία των ξένων φοιτητών (περίπου το 85%) δεν φοιτά σήμερα στα ιδιωτικά πανεπιστήμια. Το στοιχείο αυτό θα πρέπει να αξιολογηθεί περαιτέρω: από τη μια υπήρξε μια αύξηση του αριθμού ξένων φοιτητών αλλά από την άλλη τίθεται θέμα ποιότητας αφού οι περισσότεροι δεν φοιτούν σε πανεπιστήμια. Είναι ουσιαστικής σημασίας η προσέλκυση μεγάλου αριθμού ξένων φοιτητών με αξιώσεις. Αυτό δεν έχει γίνει μέχρι τώρα.

Τα κρατικά πανεπιστήμια έχουν την πλήρη και γενναιόδωρη οικονομική κάλυψη του κράτους ενώ τα ιδιωτικά πανεπιστήμια εξαρτώνται σχεδόν αποκλειστικά από τα δίδακτρα για κάλυψη των προϋπολογισμών τους.

Το ύψος των διδάκτρων, η ποιότητα των φοιτητών καθώς και η ισορροπημένη κατανομή των χωρών προέλευσης είναι αναμφίβολα σημαντικές πτυχές των δεδομένων αναφορικά με το μέλλον της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης της Κύπρου.

Η φιλοσοφία ενός υπέρμετρου κρατισμού είναι δυνατό να ευνοήσει τη δημιουργικότητα του ιδιωτικού τομέα και μια ευρύτερη προοπτική. Για παράδειγμα, στον τομέα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης εάν η πολιτική που ακολουθείται δεν διαφοροποιηθεί θα στραγγαλισθεί ένας πολύ υποσχόμενος τομέας. Το συναφές νομικό πλαίσιο και η φιλοσοφία οικονομικής πολιτικής όπως εκφράζεται από τον κρατικό προϋπολογισμό οδηγεί σε ιδρύματα δύο ταχυτήτων με την απόδοση πρωταγωνιστικού ρόλου στα κρατικά ιδρύματα ενώ τα ιδιωτικά ιδρύματα θεωρούνται ως αναγκαίο κακό και όχι ως στρατηγικός εταίρος. Αξίζει να σημειωθεί ότι το κράτος επιχορηγεί γενναιόδωρα τα κρατικά πανεπιστήμια (π.χ. σχεδόν με 160 εκατομμύρια ευρώ για το 2009) ενώ δεν δίνει ούτε ένα σεντ για τα ιδιωτικά. Ταυτόχρονα η μερίδα του λέοντος από ερευνητικά προγράμματα του Ιδρύματος Προώθησης Έρευνας καταλήγουν (με τον ένα ή τον άλλο τρόπο) σε κρατικά ιδρύματα ως πρόσθετη οικονομική στήριξη. Πέρα από τις οποιεσδήποτε κοινωνικές διαστάσεις του θέματος τα οικονομικά αποτελέσματα αυτής της πολιτικής στην πορεία του χρόνου θα είναι καταστροφικά.¹²

Εάν ως αποτέλεσμα ενός διαφορετικού νομικού πλαισίου αλλά πάνω απ' όλα μιας διαφορετικής φιλοσοφίας του κρατικού προϋπολογισμού προκύψουν πολύ χαμηλότερα δίδακτρα θα προσελκύνονται πολύ περισσότεροι ξένοι φοιτητές με ψηλότερη ποιότητα. Μια τέτοια εξέλιξη θα είχε αλυσιδωτά πολύ θετικές προεκτάσεις: αυξημένη οικονομική δραστηριότητα, περισσότερες θέσεις απασχόλησης κλπ.

¹² Η κυπριακή οικονομία έχει δύσκολες επιλογές μπροστά της. Ιδεολογικές προσεγγίσεις του παρελθόντος καθώς και ξεπερασμένες νοοτροπίες και πρακτικές όχι μόνο δεν θα βοηθήσουν αλλά θα επιταχύνουν την κατάρρευση. Απαιτείται μια ολοκληρωμένη οικονομική πολιτική εμβολιασμένη με κοινωνική ευαισθησία η οποία θα οδηγήσει σε σταθερότητα και οικονομική πρόοδο.

Η Αλήθεια για τα Δίδακτρα και τη Δωρεάν Παιδεία

Το θέμα των διδασκτρων στα ιδιωτικά πανεπιστήμια, περίπου €8.000 ετησίως, απασχολεί έντονα την κοινωνία.¹³ Το φοιτητικό κίνημα και άλλα οργανωμένα σύνολα καλούν την κυβέρνηση να πάρει μέτρα για τη μείωσή τους.¹⁴ Αναφέρεται συναφώς ότι στη Βρετανία ως επί το πλείστον τα δίδακτρα είναι χαμηλότερα. Και τούτο επειδή η βρετανική κυβέρνηση επιχορηγεί τα πανεπιστήμια της χώρας, στα οποία όμως καταβάλλονται (μειωμένα) δίδακτρα.

Αφ' ενός είναι κατανοητή η θέση για μειωμένα δίδακτρα, αφ' ετέρου όμως και σε αντίθεση με τα κρατικά πανεπιστήμια - κατ' ουσίαν μόνο τα δίδακτρα παρέχουν πόρους στα ιδιωτικά πανεπιστήμια. Το ετήσιο κόστος ανά φοιτητή στο Πανεπιστήμιο Κύπρου καθώς και στα άλλα κρατικά ιδρύματα προσεγγίζει τα €20.000 και είναι περίπου 250% ψηλότερο από τα δίδακτρα ανά φοιτητή στα ιδιωτικά πανεπιστήμια.¹⁵ Όμως, γι' αυτό το πολύ ψηλότερο κόστος το οποίο πληρώνουν οι φορολογούμενοι δεν υπάρχει καμιά διαμαρτυρία επειδή προβάλλεται ως δωρεάν παιδεία ανεξαρτήτως κόστους. Και ούτε γίνεται καμιά σύγκριση με το επίπεδο των διδασκτρων στα ιδιωτικά πανεπιστήμια. Σημειώνεται επίσης ότι ενώ τα δίδακτρα στα ιδιωτικά πανεπιστήμια είναι γύρω στα €8.000 η κρατική δαπάνη υπό μορφή χορηγίας για κάθε σπουδαστή που φοιτά στο εξωτερικό είναι €4.500.

¹³ Πρέπει να σημειωθεί ότι ένας μεγάλος αριθμός φοιτητών στα ιδιωτικά πανεπιστήμια απολαμβάνουν υποτροφίες ή εκπώσεις/μειώσεις στα δίδακτρα ως αποτελέσματα διαφόρων παραγόντων. Για παράδειγμα, σε φοιτητές από χαμηλά κοινωνικοοικονομικά στρώματα δίδονται συστηματικά εκπώσεις στα δίδακτρα από τα ιδιωτικά πανεπιστήμια.

¹⁴ Κατά τη διάρκεια του 2009 υπήρξαν αρκετές κινητοποιήσεις οργανωμένων φοιτητικών συνόλων για το θέμα αυτό. Για παράδειγμα, βλέπε Γ. Λιασής, «Ιδιωτικά πανεπιστήμια, ο αγώνας συνεχίζεται!», *Χαραυγή*, 14 Σεπτεμβρίου, 2009, σελ. 10, Ε. Σιζοπούλου, «Διακόπτουν τη φοίτηση λόγω κόστους σπουδών», *Ο Φιλελεύθερος*, 10 Σεπτεμβρίου, 2009, σελ. 20, Ε. Χαράλαμπος, «Οικονομική κρίση και υψηλά δίδακτρα ανάγκασαν πολλούς φοιτητές ακόμα και να διακόψουν τις σπουδές τους - Τσάκισαν τους φοιτητές», *αλήθεια*, 8 Οκτωβρίου, 2009, σελ. 11, Μ. Λοΐζου, «Κινητοποιήσεις εν μέσω τριβών - Οι φοιτητές ζητούν άμεση μείωση των διδασκτρων στα ιδιωτικά πανεπιστήμια - Διαφορές προκύπτουν μεταξύ της θέσης της κυβέρνησης και των κομμάτων, καθώς και ανάμεσα στην προσέγγιση των παρατάξεων», *η σημερινή*, 7 Οκτωβρίου, 2009, σελ. 13.

¹⁵ Σημειώνεται ότι σύμφωνα με υπολογισμούς της Στατιστικής Υπηρεσίας το κόστος ανά φοιτητή στο Πανεπιστήμιο Κύπρου για την περίοδο 2007-08 ήταν €14.565. Για την ίδια περίοδο το κόστος κεφαλαιουχικών δαπανών ανά φοιτητή ήταν €3.207. (Στα έξοδα αυτά δεν φαίνεται να περιλαμβάνεται το κόστος της γης, των ενοικίων και άλλα συναφή.) Βλέπε συναφώς Στατιστική Υπηρεσία, Κυπριακή Δημοκρατία, *Στατιστικές της Εκπαίδευσης 2007/2008*, Σειρά Ι, Αρ. Έκθεσης 20, Λευκωσία, 2009, σελ. 26.

Παρεμπιπτόντως δεν έχει ακόμα εγερθεί ανάλογο ζήτημα για τα δίδακτρα στα ιδιωτικά σχολεία μέσης εκπαίδευσης όπου αυτά κυμαίνονται γύρω στα €7.000 ενώ το κόστος ανά μαθητή στη δημόσια μέση εκπαίδευση είναι €7.726 σύμφωνα με το Υπουργείο Παιδείας, δηλαδή περίπου στο ίδιο επίπεδο με τα δίδακτρα των ιδιωτικών πανεπιστημίων.¹⁶

Είναι δυνατόν να επέλθει μείωση των διδασκόντων και ταυτόχρονα τα ιδιωτικά πανεπιστήμια να μπορούν να λειτουργήσουν απερίσπαστα; Δύσκολο αλλά όχι ανέφικτο. Ενώ ως έχουν τα δεδομένα μια τέτοια μείωση δεν είναι δυνατό να προκύψει, η αλλαγή στη φιλοσοφία της πολιτικής και της πρακτικής του κράτους μπορεί να συμβάλει καθοριστικά σε μια τέτοια εξέλιξη. Προς αυτή την κατεύθυνση θα πρέπει να κινηθούμε στρατηγικά. Πέραν της καθαρής κοινωνικής διάστασης τίθεται και ένα άλλο θέμα: ο στρατηγικός στόχος να καταστεί η Κύπρος κατ' αρχάς περιφερειακό και μεταγενέστερα διεθνές ακαδημαϊκό κέντρο. Για την υλοποίηση του στόχου αυτού θα πρέπει να υπάρχουν αφ' ενός υψηλής ποιότητας παιδεία και έρευνα και αφ' ετέρου σχετικά χαμηλά δίδακτρα. Η διαπίστωση αυτή παραπέμπει προς μια νέα προσέγγιση, προς μια ριζοσπαστική επαναξιολόγηση της πολιτικής για την τριτοβάθμια εκπαίδευση.

Για χρόνια τώρα η πολιτεία αντίκριζε την ιδιωτική τριτοβάθμια εκπαίδευση ως αναγκαίο κακό. Ως εκ τούτου δεν ετίθετο θέμα ισότιμης μεταχείρισης των κρατικών και ιδιωτικών ιδρυμάτων ανεξάρτητα από το γεγονός ότι και οι δύο κατηγορίες ιδρυμάτων εξυπηρετούν ανάγκες της οικονομίας, της κοινωνίας και της πολιτείας. Η Κύπρος όμως δεν μπορεί να καταστεί ακαδημαϊκό κέντρο μόνο με το Πανεπιστήμιο Κύπρου ή μόνο με τα κρατικά ιδρύματα στο σύνολό τους. Πρέπει να κατανοηθεί επίσης ότι η χρήση της Αγγλικής είναι αναγκαία, αν και όχι επαρκής, προϋπόθεση για να καταστεί η Κύπρος περιφερειακό ακαδημαϊκό κέντρο. Ως εκ τούτου η χρήση της Αγγλικής ως γλώσσας διδασκαλίας από τα ιδιωτικά πανεπιστήμια αποτελεί μεγάλο πλεονέκτημα.

Πέραν τούτου απαιτείται και η ουσιαστική και ισότιμη εμπλοκή του μη κρατικού τομέα για την απορρόφηση περισσότερων Κυπρίων φοιτητών αλλά και προσέλκυση

¹⁶ Το προαναφερθέν κόστος ανά μαθητή στη δημόσια μέση εκπαίδευση δεν περιλαμβάνει τις κεφαλαιουχικές δαπάνες ανά μαθητή ούτε το κόστος της αξίας της γης ή/και των ενοικίων. Βλέπε συναφώς Στατιστική Υπηρεσία, Κυπριακή Δημοκρατία, *Στατιστικές της Εκπαίδευσης 2007/2008*, Σειρά 1, Αρ. Έκθεσης 20, Λευκωσία, 2009, σελ. 26.

ξένων φοιτητών. Μια τέτοια εξέλιξη θα εξοικονομούσε τεράστια ποσά, θα δημιουργούσε νέες θέσεις απασχόλησης και θα έδινε ακόμη μεγαλύτερη ώθηση στην οικονομική δραστηριότητα. Αντίθετα συρρίκνωση των ιδιωτικών πανεπιστημίων θα οδηγούσε στα αντίθετα αποτελέσματα: μεγάλη εκροή ξένου συναλλάγματος, μείωση θέσεων απασχόλησης και αρνητικές επιπτώσεις στην οικονομική δραστηριότητα. Αξίζει να σημειωθεί συναφώς ότι ήταν η πρωτοβουλία και η σκληρή δουλειά των ιδιωτικών κολεγίων/πανεπιστημίων που συνέβαλαν στην απόφαση βρετανικών ιδρυμάτων να επιλέξουν την Κύπρο ως (πρώτη) χώρα με δικαίωμα διενέργειας/χορήγησης επαγγελματικών προγραμμάτων/σπουδών όπως τα *Association of Chartered Certified Accountants (ACCA)* και *Association of Chartered Accountants/Institute of Chartered Accountants in England and Wales (ACA/ICAEW)*.

Για να κινηθούμε προς μια θετική κατεύθυνση, το κράτος θα πρέπει να αντικρίσει τη μη κρατική τριτοβάθμια εκπαίδευση ως στρατηγικό εταίρο και με ισοτιμία. Αυτό μεταφράζεται σε διαφοροποίηση του νομικού πλαισίου και της φιλοσοφίας του συναφούς κρατικού προϋπολογισμού. Σε σχέση με το νομικό πλαίσιο υπογραμμίζεται η ανάγκη όπως το κάθε ίδρυμα παίρνει τις δικές του αποφάσεις στα πλαίσια της πανεπιστημιακής αυτονομίας. Οποιοδήποτε έλεγχοι ή κριτήρια ποιότητας θα πρέπει να εφαρμόζονται με τον ίδιο τρόπο για όλα τα ιδρύματα κρατικά και μη. Όσον αφορά τον κρατικό προϋπολογισμό δεν είναι ορθολογιστικό να μην λαμβάνουν ούτε ένα ευρώ τα μη κρατικά ιδρύματα παραγνωρίζοντας το γεγονός ότι και αυτά έχουν τη δική τους πολυδιάστατη συμβολή. Μεταξύ άλλων, το κράτος θα πρέπει να παρέχει και στα ιδιωτικά πανεπιστήμια χορηγία ανα φοιτητή για το έργο που επιτελείται αλλά και στα πλαίσια της ίσης μεταχείρισης των πολιτών της.

Η μη επαρκής αντιμετώπιση του ζητήματος των διδασκτρων έχει ήδη οδηγήσει σε συζητήσεις και σε εντάσεις. Η πραγματικότητα όμως είναι ότι τα ιδιωτικά πανεπιστήμια λειτουργούν κάτω από διαφορετικά οικονομικά δεδομένα: τα κρατικά ιδρύματα παίρνουν εκατομμύρια από το κράτος ενώ αυτά στηρίζονται στα δίδακτρα. Παράλληλα προβαίνουν σε συνεχείς αναβαθμίσεις «εφ' όλης της ύλης». Μείωση των διδασκτρων χωρίς αντισταθμιστικά μέτρα για τα ιδιωτικά πανεπιστήμια θα έχει αλυσιδωτές επιπτώσεις στον κύκλο σπουδών, τις επιλογές που παρέχονται και στο επίπεδο της εκπαίδευσης: για παράδειγμα, μπορεί να οδηγήσει σε λιγότερα μαθήματα, λιγότερους καθηγητές και μεγαλύτερες τάξεις. Ήδη οι μισθοί των καθηγητών και του διδακτικού προσωπικού είναι σημαντικά χαμηλότεροι από τους αντίστοιχους μισθούς στα κρατικά πανεπιστήμια. Μείωση των διδασκτρων ενόσω δεν υπάρχουν άλλοι εναλλακτικοί πόροι θα περιορίζουν τη λειτουργία των ιδιωτικών πανεπιστημίων με αρνητικές προεκτάσεις για το ρόλο και τις προοπτικές τους.

Όπως έχει σημειωθεί για το 2009 η κρατική χορηγία στα κρατικά πανεπιστήμια θα προσεγγίσει τα €160 εκατομμύρια, ενώ δεν θα δοθεί ούτε ένα σεντ για τα ιδιωτικά. Πρακτικά αυτό σημαίνει, μεταξύ άλλων, ότι το κράτος καταβάλλει 100% των διδάκτρων των φοιτητών των κρατικών ιδρυμάτων ενώ οι φοιτητές των ιδιωτικών πανεπιστημίων πληρώνουν τα δίδακτρα τους και έμμεσα επιχορηγούν τα δίδακτρα των φοιτητών των κρατικών πανεπιστημίων. Είναι όμως η πολιτική του κράτους η οποία έχει συμβάλει στη δημιουργία ιδρυμάτων, ακαδημαϊκών και φοιτητών δύο κατηγοριών. Το φοιτητικό κίνημα θεωρεί το ύψος των διδάκτρων υπερβολικό και καλεί την κυβέρνηση να πάρει μέτρα για τη μείωσή του. Σε άλλες χώρες ενδεχομένως να υπήρχε η απαίτηση για ισότιμη μεταχείριση των φοιτητών καθώς και για ορθολογιστική κατανομή των πόρων. Η κυβέρνηση προβληματίζεται για το θέμα αυτό και έχει εκφράσει την πρόθεση της να λάβει συγκεκριμένα μέτρα. Όμως δεν είναι δια της νομοθετικής ρύθμισης που μπορεί να αντιμετωπισθεί το θέμα αυτό. Αντίθετα είναι δια της αλλαγής φιλοσοφίας. Εάν παρέχεται στα κρατικά πανεπιστήμια άμεση χορηγία ύψους περίπου €20.000 ανά φοιτητή, είναι δυνατό να παρέχεται στα ιδιωτικά πανεπιστήμια χορηγία ύψους €4.000 ανά φοιτητή. (Θα μπορούσε να λεχθεί ανάλογα ότι με τον τρόπο αυτό το κράτος καταβάλλει εξ ολοκλήρου τα δίδακτρα των φοιτητών κρατικών ιδρυμάτων και κατά 50% των φοιτητών των ιδιωτικών ιδρυμάτων.) Αυτό θα καλύπτει πολυδιάστατες ανάγκες μεταξύ των οποίων και η έρευνα. Είναι αυτή η προσέγγιση που θα οδηγήσει σε χαμηλότερα δίδακτρα και σε υψηλού επιπέδου παιδεία. Μια τέτοια εξέλιξη μπορεί να γίνει εφικτή στο πλαίσιο μιας στρατηγικής συνεργασίας μέρος της οποίας θα είναι και η μετατροπή των ιδιωτικών πανεπιστημίων σε μη κερδοσκοπικά ιδρύματα.

Επιπρόσθετα η πολιτεία σε συνεργασία με τα ιδιωτικά πανεπιστήμια θα πρέπει να καταρτίσουν ένα πρόγραμμα υποτροφιών ή οικονομικής βοήθειας σε φοιτητές που προέρχονται από χαμηλά κοινωνικοοικονομικά στρώματα. Ήδη ορισμένα ιδιωτικά πανεπιστήμια έχουν προβεί σε τέτοιες ρυθμίσεις. (Σύμφωνα με τον Διευθυντή Διοίκησης του Πανεπιστημίου Λευκωσίας κ. Αιμίλιο Σολωμού, η οικονομική βοήθεια που προσέφερε το Πανεπιστήμιο Λευκωσίας υπό τη μορφή υποτροφιών ή/και μειώσεων στα δίδακτρα για την περίοδο 2008-09 ανήλθε στα €2,5 εκατομμύρια.) Αυτή η πολιτική θα μπορούσε να αναβαθμισθεί περαιτέρω με τη στήριξη της πολιτείας.

Οι προτάσεις αυτές θα πρέπει να εξετασθούν σοβαρά. Η κυβέρνηση θα μπορούσε να προχωρήσει σε σύσταση ομάδας εργασίας η οποία να τις μελετήσει εις βάθος και να προβεί σε εισηγήσεις πολιτικής. Σε μια εποχή που η οικονομική κρίση μας αναγκάζει ως χώρα να προχωρήσουμε με νέες ιδέες, τα σημαντικά ζητήματα θα πρέπει να επιλύονται στη βάση ολοκληρωμένων και όχι αποσπασματικών προσεγγίσεων.

Τα ψηλά δίδακτρα δεν συμβάλλουν προς την υλοποίηση του στόχου της μετατροπής της Κύπρου σε περιφερειακό ακαδημαϊκό κέντρο. Πέραν τούτου τίθεται και η κοινωνική διάσταση ιδίως εάν αναλογισθούμε ότι οι φοιτητές των κρατικών ιδρυμάτων δεν καταβάλλουν καθόλου δίδακτρα. Είναι όμως οι κρατικές χορηγίες που εκμηδενίζουν το κόστος για τους φοιτητές το οποίο επωμίζεται ο φορολογούμενος πολίτης. Η πλειοψηφία όμως των Κυπρίων σπουδαστών φοιτούν σε ιδιωτικά ιδρύματα στην Κύπρο ή σε ιδρύματα του εξωτερικού. Συνεπώς, εάν κάποιος νέος δεν έχει την οικονομική δυνατότητα άμεσης φοίτησης στο εξωτερικό και αποφασίσει να αρχίσει την εκπαίδευσή του σε ιδιωτικό ίδρυμα στην Κύπρο, πληρώνει ουσιαστικά και για τη δική του μόρφωση και, έμμεσα, για αυτήν των φοιτητών του Πανεπιστημίου Κύπρου, του ΤΕΠΑΚ και του Ανοικτού Πανεπιστημίου.

Στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες παρέχεται δωρεάν παιδεία ή τα δίδακτρα είναι πολύ χαμηλότερα του πραγματικού κόστους. Αυτό συμβαίνει γιατί οι κυβερνήσεις επιχορηγούν τα πανεπιστήμια των χωρών τους για μια σειρά από λόγους. Εάν η πολιτεία δώσει απ'ευθείας χορηγία στα ιδιωτικά πανεπιστήμια, τότε θα μπορούσαν και τα ιδιωτικά πανεπιστήμια στην Κύπρο να έχουν χαμηλότερα δίδακτρα.

Λαμβάνοντας επίσης υπόψη ότι το κράτος καταβάλλει και απ'ευθείας χορηγίες σε φοιτητές είναι σημαντικό να επαναξιολογηθεί η όλη πολιτική. Ας μην λησμονείται ότι υπάρχουν φοιτητές που αποκτούν πρώτο πτυχίο, μεταπτυχιακό και διδακτορικό χωρίς να καταβάλλουν ούτε ένα σεντ ενώ ταυτόχρονα άλλοι φοιτητές προχωρούν με τις σπουδές τους καταβάλλοντας δίδακτρα και αντιμετωπίζοντας πολλές στέρσεις. Ως εκ τούτου μεταξύ άλλων, εγείρεται το ερώτημα των στρατηγικών και κοινωνικών στόχων της πολιτείας.

Η Αυτονομία του Πανεπιστημίου Κύπρου και η Κρατική Χορηγία

Μια βασική αρχή που το Πανεπιστήμιο Κύπρου προσπάθησε να υπερασπισθεί από τον καιρό της ίδρυσής του ήταν η αυτονομία του. Ταυτόχρονα υπήρξε και η ανάδειξη και η προβολή της έννοιας της ακαδημαϊκής ελευθερίας. Ενώ οι δύο αυτές έννοιες αποτελούν βασικές φιλοσοφίες της ακαδημαϊκής ζωής δεν λήφθηκε επαρκώς υπ' όψιν το γεγονός ότι εξ ορισμού το κάθε δικαίωμα και η κάθε ελευθερία συνεπάγονται ταυτόχρονα υποχρεώσεις.

Παράλληλα δεν δόθηκε σημασία στο γεγονός ότι η αυτονομία ενός ιδρύματος επηρεάζεται από πολλούς παράγοντες. Για παράδειγμα, όταν ένα ίδρυμα εξαρτάται

οικονομικά σχεδόν αποκλειστικά από το κράτος τότε εξ ορισμού έχει σοβαρές υποχρεώσεις έναντι της πολιτείας και της κοινωνίας και ως εκ τούτου η αυτονομία του μπορεί να είναι υπό αίρεση.

Το Πανεπιστήμιο Κύπρου λειτουργεί, όπως και το κάθε ίδρυμα, σε μια συγκεκριμένη κοινωνία. Ενώ αυτό δεν συνεπάγεται φυσικά περιορισμούς που υπαγορεύονται από την κοινωνία θα ήταν αδιανόητο να λειτουργεί χωρίς πλαίσια. Άλλωστε όλοι οι δημόσιοι οργανισμοί λειτουργούν σύμφωνα με συγκεκριμένα θεσμικά και νομικά πλαίσια.

Στην περίπτωση του Πανεπιστημίου Κύπρου υπάρχει και μια επιπρόσθετη ιδιαιτερότητα. Όπως έχει ήδη σημειωθεί, οι πόροι για τη λειτουργία του προέρχονται αποκλειστικά (σχεδόν αποκλειστικά) από το κράτος, από τους φορολογούμενους πολίτες δηλαδή. Σε πολλά δυτικά πανεπιστήμια ο προϋπολογισμός αποτελείται από φοιτητικά δίδακτρα, κρατική χορηγία, κονδύλια που εξασφαλίζονται από ερευνητικά προγράμματα και από δωρεές. Στην Κύπρο αυτό δεν γίνεται. Όταν ιδρύθηκε το Πανεπιστήμιο Κύπρου η τότε κυβέρνηση Βασιλείου κατέθεσε νομοσχέδιο στη Βουλή που προνοούσε ένα επίπεδο διδασκτρών. Σε θεωρητικό επίπεδο μπορεί να λεχθεί ότι επειδή η τριτοβάθμια εκπαίδευση είναι επιθυμητό κοινωνικό αγαθό θα πρέπει να επιχορηγείται. Παράλληλα όμως επειδή το κάθε άτομο που μορφώνεται απολαμβάνει ιδιαίτερα οφέλη πρέπει να καταβάλλει μέρος του κόστους. Έτσι στα πλείστα ιδρύματα των αγγλοσαξωνικών χωρών υπάρχουν και δίδακτρα και επιχορηγήσεις. Σε πολύ λίγες περιπτώσεις η τριτοβάθμια εκπαίδευση προσφέρεται 100% δωρεάν. Ούτως ή άλλως στην Κύπρο επικράτησε η φιλοσοφία της δωρεάν παιδείας 100% για τα κρατικά ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Έτσι τα δίδακτρα των φοιτητών καταβάλλονται στο Πανεπιστήμιο Κύπρου, στο ΤΕΠΑΚ και το Ανοικτό Πανεπιστήμιο από το κράτος υπό τη μορφή χορηγίας. Θα έπρεπε τουλάχιστον να υπάρχουν πρόνοιες για την καλύτερη διαχείριση της κρατικής χορηγίας. Δυστυχώς κατ' επανάληψιν έχουν αναφερθεί περιπτώσεις κακοδιαχείρισης καθώς και υπέρβαση εξουσίας.¹⁷ Πέραν αυτού το πελατειακό σύστημα εντός και εκτός των κρατικών πανεπιστημίων πολλές φορές οδηγεί σε αποφάσεις που συνεπάγονται

¹⁷ Η πρόσφατη απόφαση της Βουλής να θέσει τις δαπάνες του Πανεπιστημίου Κύπρου υπό επιτήρηση είναι ενδεικτική κίνηση. Βλέπε τον ελληνοκυπριακό τύπο στις 18 Δεκεμβρίου, 2009 και των επόμενων ημερών για συναφή σχόλια. Βλέπε επίσης, Α. Παλληκαρίδης, «Πανεπιστήμιο υπό κηδεμονία - Τίποτε δεν περνά χωρίς την έγκριση της Βουλής», *η σημερινή*, 11 Ιανουαρίου, 2010, σελ. 43.

αυξημένες δαπάνες. Για παράδειγμα, το σύστημα των εκλογών για την ανάδειξη πρυτανικών και άλλων ακαδημαϊκών αρχών συνεπάγεται την ανάπτυξη συμμαχιών όχι μόνο στη βάση προγραμματικών τοποθετήσεων και φιλοσοφικών θέσεων. Η πολιτεία έχει την ευθύνη καθώς ενθάρρυνε ένα σύστημα στο οποίο οι αναγκαίοι έλεγχοι είτε δεν λαμβάνονται υπόψιν είτε παραμερίζονται. Πέραν τούτου έχουν επισημανθεί επίσης και περιπτώσεις όπου δεν υπάρχει ή δεν εφαρμόζεται ο αναγκαίος διαχωρισμός αρμοδιοτήτων που θεωρείται απαραίτητος για σκοπούς αποτελεσματικών ελέγχων. Όσον αφορά τα ερευνητικά κονδύλια που εξασφαλίζονται αυτά δεν αξιοποιούνται (συνήθως) ως συμπληρωματικά έσοδα για να μειώνονται οι απαιτήσεις από το κράτος. Αντίθετα κατανέμονται είτε απ'ευθείας στο εμπλεκόμενο ακαδημαϊκό προσωπικό είτε σε συνεργαζόμενους φορείς καθώς και σε αγορές εξοπλισμού.¹⁸ Η συνήθης πρακτική στα δυτικά πανεπιστήμια είναι διαφορετική. Έσοδα από ερευνητικά προγράμματα καθώς και δωρεές θεωρούνται ως αναπόσπαστα στοιχεία του προϋπολογισμού του κάθε πανεπιστημίου. Η πολιτεία και πάλιν έχει τις δικές της ευθύνες για αυτά που συμβαίνουν ή δεν συμβαίνουν.

Επιπρόσθετα, σύμφωνα με το θεσμικό πλαίσιο το Πανεπιστήμιο Κύπρου είναι το μέτρο αξιολόγησης και σύγκρισης των πτυχίων όχι μόνο άλλων κυπριακών ιδρυμάτων αλλά και των πτυχίων όλων των ξένων πανεπιστημίων. Ένα λογικό ερώτημα που τίθεται όμως είναι ποιό είναι το μέτρο σύγκρισης για τα πτυχία που το ίδιο το Πανεπιστήμιο Κύπρου απονέμει. Η λογική αυτή δεν ακολουθείται στις άλλες αναπτυγμένες χώρες (εκτός από την περίπτωση της Ελλάδας όπου και εκεί αμφισβητήθηκε το όλο σύστημα).

Επανερχόμενος στο θέμα της αυτονομίας πρέπει ταυτόχρονα να σημειωθεί ότι το Πανεπιστήμιο Κύπρου έχει την υποχρέωση της λογοδοσίας (*accountability*).¹⁹ Άλλωστε την υποχρέωση αυτή έχουν όλοι οι δημόσιοι οργανισμοί και αξιωματούχοι, ιδίως αυτοί που λειτουργούν με βάση τη λαϊκή εντολή είτε την κρατική χορηγία είτε και τα δύο.

¹⁸ Βλέπε συναφώς (και για παράδειγμα) Ο Φιλελεύθερος, «Σκανδαλώδεις αγορές στο Πανεπιστήμιο - Κόλπα για αποφυγή των νόμιμων διαδικασιών και σκιές σε δεκάδες προσφορές», 20 Δεκεμβρίου, 2008.

¹⁹ Τον τελευταίο καιρό το Πανεπιστήμιο Κύπρου επικρίθηκε για διάφορα ζητήματα στα οποία θεωρήθηκε ότι ενεργούσε με τρόπο που ουσιαστικά αγνούσε άλλους φορείς: μεταξύ άλλων, η απόφαση της Συγκλήτου για εισδοχή φοιτητών με GCE ξεσήκωσε θύελλα διαμαρτυριών και κατηγοριών για αλαζονεία. Στον βαθμό που οι κατηγορίες/εκτιμήσεις αυτές ευσταθούν η πολιτεία θα πρέπει να αναλογισθεί τις ευθύνες της καθ' όσον το τι λαμβάνει χώρα είναι η φυσιολογική εξέλιξη μιας πορείας, την οποία η ίδια η πολιτεία είτε ενθάρρυνε είτε δεν εμπόδισε. Εάν το Πανεπιστήμιο Κύπρου ήταν ένα μη κρατικό ίδρυμα χωρίς να συντηρείται από το κράτος και η Σύγκλητος λάμβανε απόφαση για εισδοχή φοιτητών με βάση τα GCE δεν θα ετίθετο θέμα. Στη συγκεκριμένη περίπτωση όμως επειδή το Πανεπιστήμιο Κύπρου είναι κρατικό ίδρυμα και λειτουργεί με

Η ακαδημαϊκή αυτονομία φυσικά δεν είναι αποκλειστικό προνόμιο του Πανεπιστημίου Κύπρου, την έχουν και άλλα ακαδημαϊκά ιδρύματα. Το κατά πόσο αυτό είναι σεβαστό από την πολιτεία ή όχι είναι άλλο θέμα. Αξίζει να σημειωθεί ότι παρά την πανεπιστημιοποίηση τριών ιδρυμάτων, τα ιδιωτικά αυτά πανεπιστήμια δεν μπορούν να λειτουργήσουν αυτόνομα καθώς το κράτος τους επιβάλλει σωρεία περιορισμών ακόμα και σε καθαρά ακαδημαϊκά θέματα: μεταξύ άλλων, υπάρχει η επιτήρηση της Επιτροπής Αξιολόγησης Ιδιωτικών Πανεπιστημίων (ΕΑΙΠ). Είναι επίσης ενδιαφέρον το γεγονός ότι το κράτος αναμένει τα τρία ιδιωτικά πανεπιστήμια να είναι οικονομικά αυτοδύναμα χωρίς την κρατική χορηγία, με παρέμβαση στην πολιτική τους για τα δίδακτρα και με παρεμβάσεις στην ακαδημαϊκή τους ανεξαρτησία/αυτονομία. Η Επιτροπή αυτή καθώς και ο έλεγχος θα έπρεπε να ήταν ομοιόμορφοι και για τα κρατικά και τα ιδιωτικά πανεπιστήμια. Θα πρέπει να υπάρξει ο ανάλογος προβληματισμός για την περαιτέρω πορεία της παιδείας στο σύνολο της και κατ' επέκταση του δημόσιου βίου της χώρας.

Διδάγματα από Εμπειρίες Άλλων Χωρών

Είναι σημαντικό να αξιολογήσουμε τις ευρύτερες διαστάσεις της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης σε διάφορες χώρες. Από μια τέτοια αξιολόγηση μπορούν να εξαχθούν χρήσιμα συμπεράσματα και για την Κύπρο. Πρόσφατη Έκθεση του *Higher Education Policy Institute (HEPI)* της Βρετανίας με τίτλο *The Economic Costs and Benefits of International Students* ασχολήθηκε με τις προκλήσεις που αντιμετωπίζει σήμερα το βρετανικό σύστημα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης σε σχέση με τη σημασία της προσέλκυσης ξένων φοιτητών.²⁰ Στην Έκθεση τονίζεται ότι τα κοινωνικοοικονομικά οφέλη της «βιομηχανίας» αυτής υπό την ευρύτερη έννοια του όρου είναι πραγματικά τεράστια και ότι θα πρέπει να ενθαρρυνθούν ακόμη περισσότερο οι ξένοι φοιτητές για να επιλέγουν βρετανικά πανεπιστήμια.

την άνευ προηγούμενου γενναιόδωρη κρατική χορηγία θα έπρεπε να υπάρχει η συνεννόηση με τους άλλους κοινωνικούς εταίρους. Λέγοντας αυτό δεν σημαίνει κατ' ανάγκη ότι σε κάθε ενέργεια της η ΟΕΛΜΕΚ ή τα συγκεκριμένα κόμματα που τάχθηκαν εξ αρχής εναντίον της πρότασης για τα GGE έχουν πιο σωστά επιχειρήματα. Η ουσία είναι ότι όταν ένα ίδρυμα απολαμβάνει γενναιόδωρες οικονομικές χορηγίες με ελάχιστα κατ' αναλογία προηγούμενα υπάρχουν και υποχρεώσεις: στην προκειμένη περίπτωση είναι σημαντικές οι συγκλίσεις στη βάση προσεγγίσεων που οδηγούν στη συναίνεση.

Για παράδειγμα, βλέπε Ε. Σιζόπουλου, «Δούρειος ίππος το Πανεπιστήμιο - Σκληρή επίθεση της ΟΕΛΜΕΚ για τα GCE», η σημερινή, 21 Μαρτίου, 2008, *Πολίτης* «Η ΟΕΛΜΕΚ για την εισδοχή φοιτητών από ιδιωτικά σχολεία με κριτήρια GCE - Παράνομη και αυθαίρετη η απόφαση του Πανεπιστημίου», 23 Μαρτίου, 2008.

²⁰ Βλέπε Έκθεση, P. Vickers και B. Bekhradnia, "The Economic Costs and Benefits of International Students", *Higher Education Policy Institute (Hepi)*, Βρετανία 12 Ιουλίου, 2007.

Στην εν λόγω Έκθεση υπογραμμίζεται ότι η Βρετανία κατείχε το 2004 τη δεύτερη θέση παγκοσμίως στην προσέλκυση ξένων φοιτητών. Συγκεκριμένα αναφέρεται ότι το 2004 11% από τη διεθνή αγορά φοιτητών επέλεξαν βρετανικά ιδρύματα. Σημειώνεται συναφώς ότι το 1998 το συγκεκριμένο ποσοστό ανερχόταν στο 16%. Την πρώτη θέση στην εν λόγω αγορά κατείχαν το 2004 οι ΗΠΑ προσελκύοντας το 20% των φοιτητών από την παγκόσμια αγορά. Τα προηγούμενα χρόνια το ποσοστό αυτό ήταν πολύ ψηλότερο.

Η Έκθεση εισηγείται ότι η βρετανική κυβέρνηση πρέπει να αναλάβει πρωτοβουλίες ούτως ώστε τα δίδακτρα για τους ξένους φοιτητές (και όχι μόνο για αυτούς που είναι από χώρες της ΕΕ) να γίνουν ακόμα πιο ελκυστικά ούτως ώστε να επιλέγονται τα βρετανικά πανεπιστήμια. Είναι γνωστό ότι στη Βρετανία τα πανεπιστήμια επιχορηγούνται ποικιλοτρόπως και έτσι το ύψος των διδάκτρων κυμαίνεται ήδη σε σχετικά χαμηλά επίπεδα.

Η Έκθεση θεωρεί σημαντικό για τη Βρετανία την προώθηση ενός περιβάλλοντος το οποίο θα προσελκύει ξένους φοιτητές σε μεγαλύτερο βαθμό. Η Έκθεση εισηγείται, μεταξύ άλλων, όπως ενισχυθούν περαιτέρω οι επιχορηγήσεις ούτως ώστε το ύψος των διδάκτρων να μειωθεί περαιτέρω. Η τριτοβάθμια εκπαίδευση αντικρίζεται σε συνάρτηση με τα ευρύτερα κοινωνικοοικονομικά δεδομένα, περιλαμβανομένων του ρυθμού οικονομικής μεγέθυνσης, της δημοσιονομικής κατάστασης, της αγοράς εργασίας, της πολιτιστικής διάστασης και ούτω καθ' εξής. Σύμφωνα με την Έκθεση πρέπει να ενθαρρύνονται ακόμα και οι ξένοι φοιτητές που δεν είναι σε θέση να καταβάλλουν πλήρως τα δίδακτρά τους. Και τούτο επειδή, μεταξύ άλλων, θα ενταχθούν στην αγορά εργασίας με ό,τι αυτό συνεπάγεται.

Στην περίπτωση της Βρετανίας, η οποία είναι μια χώρα με παράδοση στον τομέα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και με σημαντικό μερίδιο από τη διεθνή αγορά, η Έκθεση προβαίνει σε μια κριτική ανάλυση με προφανή επιδίωξη να υπενθυμίσει τα πολλαπλά οφέλη που εμπεριέχει ο εν λόγω τομέας και παράλληλα να συμβάλει σε ένα ευρύτερο προβληματισμό και την υιοθέτηση μιας ολοκληρωμένης πολιτικής με ακόμα πιο ψηλούς στόχους. Δυστυχώς στην Κύπρο τέτοιος προβληματισμός και τέτοια οράματα εκεί που λαμβάνονται αποφάσεις δεν υπάρχουν. Δεν πρέπει επίσης να παραγνωρίζονται οι ιδεολογικές προσεγγίσεις της σημερινής κυβέρνησης που αναμφίβολα επηρεάζουν το όλο κλίμα. Οι συζητήσεις περιστρέφονται συνήθως στο κατά πόσον ένα ίδρυμα είναι ιδιωτικό ή δημόσιο ενώ η ουσία των ζητημάτων ιδεολογικοποιείται. Ως εκ τούτου δεν γίνεται σοβαρή συζήτηση

με ορθολογιστικά κριτήρια και με συγκεκριμένους στόχους. Θα πρέπει να αναλογισθούμε τις προεκτάσεις των πορισμάτων αυτής της Έκθεσης.

Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι νέα πρόσφατη Έκθεση στη Βρετανία με τίτλο *The Impact of the Universities on the UK Economy* η οποία κατατέθηκε και συζητήθηκε στη Βρετανική Βουλή στις 3 Νοεμβρίου 2009 υπερτονίζει τα θετικά κοινωνικοοικονομικά αποτελέσματα επιβεβαιώνοντας και ενισχύοντας συμπεράσματα άλλων μελετών και εκθέσεων (όπως και αυτά που έχουμε αναφέρει).²¹ Πέραν από χιλιάδες θέσεις απασχόλησης που δημιουργήθηκαν υπολογίζεται ότι για την ακαδημαϊκή περίοδο 2007-08 τα έσοδα από την εξαγωγή υπηρεσιών του τομέα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ανήλθαν στα 5,3 δισεκατομμύρια στερλίνες.

Αν πραγματικά θέλουμε να καταστήσουμε την Κύπρο ακαδημαϊκό κέντρο η πολιτεία πρέπει να προβεί σε ριζοσπαστική επαναξιολόγηση της πολιτικής της και να υιοθετήσει μια νέα στρατηγική προσέγγιση. Σε καμιά περίπτωση η Κύπρος δεν μπορεί να γίνει ακαδημαϊκό κέντρο μόνο με το Πανεπιστήμιο Κύπρου ή μόνο με τα δημόσια ιδρύματα. Αντίθετα η συνέχιση της υφιστάμενης πολιτικής θα επιδεινώσει περισσότερο τα δημοσιονομικά δεδομένα και την ευρύτερη οικονομική κατάσταση. Συνεπώς πέραν από ένα ισότιμο νομικό πλαίσιο το οποίο πρέπει να διέπει τις σχέσεις κρατικών και μη κρατικών ιδρυμάτων είναι πολύ σημαντικό να επανεξετασθεί η φιλοσοφία του κρατικού προϋπολογισμού για την τριτοβάθμια εκπαίδευση καθώς και η ορθολογιστική διαχείριση των πόρων που διοχετεύονται προς την παιδεία.²²

Είναι σημαντικό να αναλογισθούμε τα συναφή δεδομένα και στην Ελλάδα και να προβληματισθούμε. Η φιλοσοφία του κρατισμού έχει οδηγήσει σε πολλαπλά προβλήματα και στρεβλώσεις στο εκπαιδευτικό τοπίο. Αξίζει να σημειωθεί μεταξύ άλλων ότι η Ελλάδα είναι από τις πρώτες χώρες της Ευρώπης που «εξάγουν» φοιτητές.²³ Φυσιολογικά αυτό οδηγεί σ' αυτό που αποκαλείται "*brain drain*". Αντίστοιχο πρόβλημα αντιμετωπίζει σήμερα και η Κύπρος με μεγαλύτερες επιπτώσεις λόγω και του μικρού της μεγέθους αλλά και των άλλων ιδιαιτεροτήτων.

²¹ Βλέπε Fourth Report, U. Kelly, D. McLellan and I. McNicoll, *The Impact of Universities on the UK Economy*, Universities UK 2009, η οποία κατατέθηκε και συζητήθηκε στη Βρετανική Βουλή στις 3 Νοεμβρίου 2009.

²² Είναι ουσιαστικής σημασίας να αξιολογηθούν απόλυτα και συγκριτικά οι όροι απασχόλησης σε δημόσια εκπαιδευτήρια πρωτοβάθμιας, δευτεροβάθμιας και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Κύπρο και τις άλλες χώρες της ΕΕ.

²³ Βλέπε συναφώς M. Kelo, U. Teichler and B. Wächter (Eds), *Eurodata - Student Mobility in European Higher Education*, Bonn, Lemming, 2006.

Αντίθετα το υπόδειγμα των ΗΠΑ είναι καθοριστικής σημασίας. Δεν τίθεται θέμα δυσμενούς διάκρισης εναντίον των μη κρατικών πανεπιστημίων. Το νομικό πλαίσιο είναι τέτοιο που για σκοπούς αξιολόγησης δεν επιλέγεται κανένα πανεπιστήμιο ως μέτρο σύγκρισης. Ο τομέας της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και της έρευνας στις ΗΠΑ εξυπηρετεί πολλούς στόχους ενώ ταυτόχρονα υπάρχει μια πολυδιάστατη σχέση με διάφορα ιδρύματα, θεσμούς του ιδιωτικού αλλά και κρατικού τομέα.

Επανερχόμενος στην περίπτωση της Κύπρου και λαμβάνοντας υπ' όψιν τα δεδομένα αυτά, δεν αποτελεί έκπληξη ότι η προσέλκυση ξένων φοιτητών ποιότητας δεν είναι ικανοποιητική. Οι ξένοι σπουδαστές που φοιτούν στα κυπριακά ιδιωτικά πανεπιστήμια είναι λιγότερο του 15% του συνόλου των ξένων φοιτητών. Ούτως ή άλλως ούτε και οι απόλυτοι αριθμοί είναι ικανοποιητικοί. Είναι προφανές ότι ο στόχος της μετατροπής της Κύπρου σε περιφερειακό ακαδημαϊκό κέντρο δεν οδεύει προς υλοποίηση.

III. Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΜΕΤΑΤΡΟΠΗΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ ΣΕ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟ ΚΕΝΤΡΟ

Εισαγωγή

Δύο σημαντικές προκλήσεις που καλείται να αντιμετωπίσει η Κύπρος περιστρέφονται γύρω αφ' ενός από την οικονομία και αφ' έτερου από την τριτοβάθμια εκπαίδευση και έρευνα. Θα ήταν λάθος εάν τα θέματα αυτά αντικρισθούν ως δύο εντελώς ανεξάρτητα ζητήματα. Ήδη πολλές μελέτες που έχουν γίνει διεθνώς υποδεικνύουν ότι η παιδεία και η έρευνα επενεργούν πολύ θετικά στην οικονομία μιας χώρας καθώς και σε άλλους τομείς. Έχουν ήδη αναφερθεί προηγουμένως μελέτες και εκθέσεις για τη Βρετανία που επιβεβαιώνουν τα πολυδιάστατα κοινωνικοοικονομικά οφέλη που προκύπτουν από τον τομέα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Στην περίπτωση της Κύπρου η θέση αυτή φαίνεται να είναι αφ' ενός κατανοητή σε ρητορικό επίπεδο ενώ αφ' ετέρου η συναφής πολιτική που ακολουθείται είναι αντιφατική και ανεπαρκής. Και τούτο παρά το γεγονός ότι τα τελευταία 20 σχεδόν χρόνια πολιτειακοί αξιωματούχοι κατ' επανάληψιν διακήρυξαν ότι στα πλαίσια της διεύρυνσης της βάσης της οικονομίας η προώθηση της Κύπρου ως περιφερειακού ακαδημαϊκού κέντρου είναι ουσιαστικής σημασίας. Επιπρόσθετα υπήρξαν διακηρύξεις για τη στήριξη του θεσμού της έρευνας. Όμως τα βήματα που γίνονται είναι και πάλιν ανεπαρκή. Αξίζει να σημειωθεί ότι με αφορμή τη δύσκολη δημοσιονομική και οικονομική κατάσταση το Υπουργείο Οικονομικών αποφάσισε να περικόψει σημαντικά κονδύλια από την έρευνα για το 2010. Η κίνηση αυτή είναι ενδεικτική της μη επαρκούς κατανόησης της σημασίας του τομέα.²⁴

Είναι προφανές ότι υπάρχει μεγάλο χάσμα μεταξύ λόγων και έργων. Χωρίς να μηδενίζεται το έργο που έχει επιτελεσθεί, επισημαίνεται ότι η πολιτική για την τριτοβάθμια εκπαίδευση και την έρευνα παρουσιάζει κενά. Βασική (αν και όχι αποκλειστική) πηγή των ελλείψεων και των προβλημάτων είναι η προσκόλληση σε μια προσέγγιση κρατισμού προσέγγιση που οδηγεί όχι μόνο στο να αντικρίζεται το Πανεπιστήμιο Κύπρου ως το σημείο αναφοράς και επίκεντρο κάθε εκπαιδευτικής και ερευνητικής δραστηριότητας, αλλά και σε μια τάση να υποβαθμίζονται τα μη κρατικά ιδρύματα. Υπογραμμίζεται επίσης ότι παρά το γεγονός ότι υπάρχουν διάφορα ιδιωτικά ιδρύματα με ξεχωριστή ιστορία, φιλοσοφία και προσφορά εν τούτοις για χρόνια η πολιτεία τα αντιμετωπίζει ισοπεδωτικά.

²⁴ Είναι επίσης αποτέλεσμα του γεγονότος ότι ως επί το πλείστον η οικονομική πολιτική εξασκείται με λογιστική λογική.

Η Μη Κρατική Τριτοβάθμια Εκπαίδευση και οι Ευρύτερες Διαστάσεις

Το κεφάλαιο ιδιωτική τριτοβάθμια εκπαίδευση και οι προοπτικές της πρέπει να αναλυθούν και να αντιμετωπισθούν ορθολογιστικά υπό το πρίσμα των σημερινών πραγματικοτήτων καθώς και από την οικονομική, κοινωνική, πολιτική και πολιτιστική σκοπιά. Επισημαίνεται ότι η Κύπρος θα μπορούσε με φαντασία, ευελιξία και σκληρή δουλειά να καταστεί περιφερειακό ακαδημαϊκό, ιατρικό και οικονομικό κέντρο, με την ευρεία έννοια του όρου. Παράλληλα η αναβάθμιση της έρευνας μπορεί να ωθήσει ποικιλοτρόπως την περαιτέρω οικονομική ανάπτυξη και να συμβάλει επίσης σε θετικές εξελίξεις στο κοινωνικό και πολιτικό γίγνεσθαι. Υπάρχουν σήμερα εντός και εκτός Κύπρου άριστοι Κύπριοι επιστήμονες που θα μπορούσαν να προσφέρουν σημαντικά προς αυτή την κατεύθυνση. Αυτό αποκτά ιδιαίτερη σημασία λαμβάνοντας υπ' όψιν αφ' ενός τη συμμετοχή της Κύπρου στην ΕΕ και αφ' ετέρου τον εντεινόμενο διεθνή ανταγωνισμό.

Όμως θα ήταν πολύ δύσκολο εάν όχι αδύνατο να αναπτυχθεί στην Κύπρο η τριτοβάθμια εκπαίδευση και άλλες συγγενικές υπηρεσίες σε ικανοποιητικό βαθμό απ' όλες τις σκοπιές (ποιότητας, ποσότητας, υποδομής, ευκαιριών και προϋποθέσεων για έρευνα κλπ) χωρίς την προσέλκυση ξένων φοιτητών. Και τούτο λόγω του μικρού μεγέθους της ντόπιας αγοράς. Άλλωστε και μεγάλες χώρες με ανεπτυγμένο σύστημα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης αποδίδουν τεράστια σημασία στην προσέλκυση ξένων φοιτητών (π.χ. ΗΠΑ και Βρετανία). Για να καταστεί αυτό πραγματικότητα υπάρχουν προϋποθέσεις μεταξύ των οποίων η ψηλή ποιότητα σπουδών, τα σχετικά χαμηλά δίδακτρα και ένα ευρύτερο πλαίσιο που να ενθαρρύνει την ανάπτυξη του τομέα. Μια τέτοια εξέλιξη θα δημιουργούσε τις συνθήκες εκείνες μέσα από τις οποίες θα ήταν δυνατό να επωφεληθεί η τριτοβάθμια εκπαίδευση καθώς και άλλες συναφείς υπηρεσίες.

Παράλληλα η εξέλιξη αυτή θα συνέβαλλε σημαντικά και στους στόχους της πολιτείας να καταστήσει την Κύπρο, μεταξύ άλλων, περιφερειακό και μεταγενέστερα διεθνές κέντρο υπηρεσιών. Από πολιτιστικής σκοπιάς αυτό θα έδινε και μια ουσιαστική αναβάθμιση στη ζωή του τόπου ενώ ταυτόχρονα θα συνέβαλλε και στη μεγαλύτερη προβολή της Κύπρου τόσο στο τοπικό όσο και στο διεθνές πεδίο. Αυτό αποκτά ακόμα μεγαλύτερη σημασία ιδίως αν αναλογισθούμε το γεγονός ότι η Κύπρος επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό οικονομικά και πολιτικά από εξωγενείς παράγοντες.

Πρέπει να τονισθεί ιδιαίτερα ότι μια αναβαθμισμένη τριτοβάθμια εκπαίδευση θα είχε πολύ θετικά αποτελέσματα για την Κύπρο. Πέρα από την προβολή της Κύπρου και τη

συμβολή στην αναβάθμιση της πολιτιστικής ζωής του τόπου που έχει ήδη αναφερθεί, θα προκύψουν και πολλά οικονομικά οφέλη. Η τριτοβάθμια εκπαίδευση αποτελεί οικονομική δραστηριότητα αφ' εαυτής ενώ οι διασυνδέσεις με άλλους τομείς της οικονομίας συμβάλλουν στην περαιτέρω ώθηση στην οικονομική δραστηριότητα. Στις ΗΠΑ και στη Βρετανία, για παράδειγμα, υπάρχει μια αξιοσημείωτη/αξιόλογη συνεργασία μεταξύ κράτους, οικονομικών οργανισμών και ακαδημαϊκών ιδρυμάτων (πανεπιστημίων και κέντρων ερευνών). Σημειώνεται επίσης ότι ένα ποσοστό Κυπρίων που φοιτά σήμερα σε χώρες του εξωτερικού θα στρεφόταν στην αναβαθμισμένη κυπριακή ιδιωτική τριτοβάθμια εκπαίδευση, ενώ ταυτόχρονα ένας μεγαλύτερος αριθμός ξένων φοιτητών θα ερχόταν στην Κύπρο. Αυτό θα συνέβαλλε όχι μόνο στην εξοικονόμηση αλλά και στη μεγαλύτερη εισροή πολύτιμου ξένου συναλλάγματος στην Κύπρο. Με τη σειρά της η εξέλιξη αυτή θα είχε και άλλα θετικά αλυσιδωτά αποτελέσματα όπως η αύξηση της ζήτησης κυπριακών υπηρεσιών και προϊόντων και τοιουτοτρόπως η αύξηση της οικονομικής δραστηριότητας και κατ' επέκταση της απασχόλησης Κυπρίων. Ταυτόχρονα η εξέλιξη αυτή θα συνέβαλλε, αφ' ενός στην αναβάθμιση ενός νέου τομέα οικονομικής δραστηριότητας και αφ' ετέρου στην αύξηση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας. Η εξέλιξη αυτή θα δώσει μια τεράστια ώθηση στην οικονομική δραστηριότητα και στη δημιουργία νέων θέσεων απασχόλησης. Αυτό αποκτά ιδιαίτερη σημασία εάν αναλογισθούμε τα διαρθρωτικά προβλήματα της οικονομίας και της διαμορφούμενης αγοράς εργασίας με ολοένα και περισσότερους απόφοιτους πανεπιστημίων.

Επιπρόσθετα, και σ' αυτό δίνεται μεγάλη έμφαση, μερικά ουσιαστικά λογικά επακόλουθα της αναβαθμισμένης κυπριακής τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, θα είναι η καθιέρωση και η εδραίωση του θεσμού της επιστημονικής έρευνας και ανάπτυξης πάνω σε σοβαρή και συστηματική βάση καθώς και η προώθηση του επαγγελματισμού σε όλους τους τομείς της ζωής της κυπριακής κοινωνίας. Με τη σειρά τους οι εξελίξεις αυτές θα επιδρούν θετικά στην ορθολογιστική και σοβαρή αντιμετώπιση ουσιαστικών θεμάτων και προβλημάτων που αντιμετωπίζει η κοινωνία και η πολιτεία. Με αυτό τον τρόπο ο ερασιτεχνισμός και η απουσία του σοβαρού προβληματισμού θα μειωθούν σημαντικά.

Το ερώτημα που τίθεται είναι πως θα πετύχουμε να οικοδομήσουμε μια ποιοτική τριτοβάθμια εκπαίδευση που θα μπορούσε να προσφέρει πολλά ουσιαστικά οφέλη στην κυπριακή κοινωνία. Η ίδρυση του Πανεπιστημίου Κύπρου αποτέλεσε θετική εξέλιξη. Όμως η τριτοβάθμια εκπαίδευση δεν είναι μόνο το Πανεπιστήμιο Κύπρου.

Στην εποχή μας θα ήταν σοβαρό λάθος να παραβλέπαμε την ιδιωτική πρωτοβουλία. Η πολιτεία θα πρέπει να αντικρίσει θετικά και με δημιουργικό πνεύμα και διάθεση την ιδιωτική τριτοβάθμια εκπαίδευση. Οι δυνατότητες που έχουν οι σχολές αυτές φαίνεται και από το γεγονός ότι σ' αυτές φοιτά ένας όχι και τόσο ευκαταφρόνητος αριθμός Κυπρίων σπουδαστών. Ενώ στα ιδιωτικά πανεπιστήμια φοιτούν σχετικά λίγοι ξένοι φοιτητές (περίπου 1.500 για την ακαδημαϊκή περίοδο 2008-09) ο αριθμός αυτός θα πρέπει να αυξηθεί ουσιαστικά. Εάν παρ' ελπίδα περιθωριοποιηθούν τα ιδιωτικά πανεπιστήμια και επεκταθεί περαιτέρω ο δημόσιος τομέας τα αποτελέσματα θα είναι οδυνηρά: μεταξύ άλλων, αυξημένο κόστος και επιπρόσθετες φορολογίες, χαμηλότερη ποιότητα και μειωμένες θέσεις εργασίας.

Η συνύπαρξη της κρατικής και της μη κρατικής τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στη βάση της ισοτιμίας και του αλληλοσεβασμού και της συνεργασίας εμπεριέχει αρκετά πλεονεκτήματα: μεταξύ άλλων, υγιής ανταγωνισμός, διεύρυνση των επιλογών προγραμμάτων σπουδών και περισσότερες ευκαιρίες και επιλογές τόσο για ακαδημαϊκούς όσο και για τους φοιτητές. Στη σημερινή εποχή δεν είναι δυνατό να αγνοηθεί η διασύνδεση της παιδείας και της αγοράς εργασίας. Δεν αμφισβητείται το αξίωμα ότι η παιδεία αποτελεί στόχο αφ' εαυτής για τη διαμόρφωση και καλλιέργεια χαρακτήρων και την ολοκλήρωση των ατόμων. Αλλά θα ήταν απρονοησία εάν στα πλαίσια μιας ολοκληρωμένης πολιτικής, αγνοούσαμε τη διάσταση της απασχόλησης.

Υπογραμμίζεται ότι τα θέματα ποιότητας είναι υψίστης σημασίας. Ας σημειωθεί συναφώς ότι στα κατεχόμενα εδάφη της Κυπριακής Δημοκρατίας η ποιότητα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης είναι χαμηλή. Και αυτό είναι ένα επιπρόσθετο θέμα που θα αντιμετωπισθεί με τη λύση του Κυπριακού. Θα ήταν το λιγότερο ατυχές να αναγνωρισθούν τίτλοι σπουδών των ιδρυμάτων των κατεχομένων περιοχών και πάνω απ' όλα να αναγνωρισθούν τα ιδρύματα αυτά ως πανεπιστήμια από τη σχετική ομοσπονδιακή νομοθεσία και τα αξιόλογα ιδιωτικά ιδρύματα της ελεύθερης Κύπρου των οποίων η ποιότητα είναι ασύγκριτα ψηλότερη από αυτή των ιδρυμάτων των κατεχομένων περιοχών να τυγχάνουν δυσμενούς μεταχείρισης. Εν κατακλείδι, απαιτείται μια ολοκληρωμένη πολιτική για την τριτοβάθμια εκπαίδευση στον τόπο μας. Η πολιτεία θα πρέπει να προχωρήσει με τολμηρά βήματα και χωρίς περαιτέρω καθυστέρηση.

Όπως έχει ήδη σημειωθεί η κρατική χορηγία δεν πρέπει να περιορίζεται μόνο στα κρατικά ιδρύματα. Υπάρχουν πολλά παραδείγματα στην Ευρώπη όπου η κρατική

χορηγία δίνεται και στα ιδιωτικά πανεπιστήμια και κολέγια, βάση κριτηρίων ασφαλώς όπως ο αριθμός φοιτητών, η επιστημονική έρευνα και η κοινωνική προσφορά.²⁵

Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, Κέντρα Ερευνών και Επικοινωνιακή Πολιτική

Τα τελευταία χρόνια οι εξελίξεις γύρω από το Κυπριακό και οι ευρωτουρκικές σχέσεις προσελκύουν το ιδιαίτερο ενδιαφέρον της κυβέρνησης. Και είναι φυσιολογικό ο εκάστοτε Πρόεδρος της Δημοκρατίας να αφιερώνει το μεγαλύτερο μέρος του χρόνου και των ενεργειών του σε αυτά τα θέματα.

Όταν ο χειρισμός τέτοιων σοβαρών θεμάτων συνοδεύεται από μια ολοκληρωμένη στρατηγική καθώς και επικοινωνιακή πολιτική, τα αποτελέσματα μπορούν να είναι καλύτερα. Δυστυχώς, μέχρι σήμερα οι θέσεις της Κύπρου στο εξωτερικό δεν έχουν τύχει της κατάλληλης προβολής. Ταυτόχρονα, ο επικοινωνιακός μηχανισμός της Τουρκίας δρα συντονισμένα βάσει ολοκληρωμένης στρατηγικής. Πολλοί ξένοι παρατηρητές φαίνεται να έχουν λησμονήσει σοβαρές διαστάσεις του προβλήματος και επικεντρώνονται στη διακοινοτική διάσταση καθώς και στην «απομόνωση των Τουρκοκυπρίων».

Είναι λοιπόν επιτακτικό να διατυπώνονται με σαφήνεια οι θέσεις της Κυπριακής Δημοκρατίας σε όλα τα επίπεδα. Επιπρόσθετα, πρέπει να κατανοηθεί ότι στην εποχή μας ιδιαίτερη σημασία στη διαμόρφωση και προώθηση ιδεών διαδραματίζουν και τα ακαδημαϊκά ιδρύματα περιλαμβανομένων των κέντρων ερευνών και των δεξαμενών σκέψης. Σε αυτό το θέμα πρέπει να σημειωθεί ότι η Κύπρος υστερεί. Επισημαίνεται επίσης ότι 36 σχεδόν χρόνια μετά την εισβολή η Κύπρος δεν έχει «αφηγηματική επεξήγηση».²⁶

Η στήριξη και η ανάπτυξη της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στο σύνολό της καθώς και των κέντρων ερευνών και δεξαμενών σκέψης είναι δυνατό να αποφέρει πολλαπλά οφέλη για την Κύπρο. Πρωτίστως, θα συμβάλει στην αναβάθμιση και ανάπτυξη της

²⁵ Εγείρεται και το ζήτημα κατά πόσον εάν είναι ή όχι ένα ιδιωτικό πανεπιστήμιο κερδοσκοπικό θα έπρεπε να συμπεριλαμβάνεται στα κριτήρια. Παρά το γεγονός ότι φιλοσοφικά η καλύτερη δυνατή λύση είναι τα ιδιωτικά πανεπιστήμια να είναι μη κερδοσκοπικά, εν τούτοις δεν θα πρέπει να θεωρείται κριτήριο για χρηματοδότηση. Από πολιτικής σκοπιάς όμως είναι ευκολότερο να υιοθετηθεί μια τέτοια πολιτική εάν τα ιδιωτικά πανεπιστήμια ήταν μη κερδοσκοπικά.

²⁶ Βλέπε Α. Θεοφάνους, «Η τουρκική 'αφηγηματική επεξήγηση' και εμείς», η σημερινή, 18 Οκτωβρίου, 2009, σελ. 12, και Α. Θεοφάνους, «Η οφειλόμενη 'αφηγηματική επεξήγηση' της Κυπριακής Δημοκρατίας», Ο Φιλελεύθερος, 31 Οκτωβρίου, 2009, σελ. 20.

πνευματικής και πολιτιστικής ζωής στην κυπριακή κοινωνία γενικά. Μεταξύ άλλων, η πλούσια και υψηλής στάθμης ακαδημαϊκή δραστηριότητα, περιλαμβανομένης και αυτής των ακαδημαϊκών κέντρων ερευνών και σκέψης, μπορεί να συμβάλλει αποτελεσματικά στην επεξήγηση και προώθηση θέσεων και απόψεων που θα ενισχύουν τη θετική και δημιουργική παρουσία της Κύπρου στην ΕΕ και στη διεθνή κοινότητα. Επιπρόσθετα, η προσέλκυση Κυπρίων και άλλων ακαδημαϊκών που διαπρέπουν στο εξωτερικό, αλλά και αυξημένου αριθμού ξένων φοιτητών θα αποφέρει μεγάλα οφέλη. Ταυτόχρονα θα είναι ευεργετική και για το ίδιο το Πανεπιστήμιο Κύπρου καθώς, στα πλαίσια του υγιούς ανταγωνισμού, το εν λόγω ίδρυμα θα κληθεί να ανταποκριθεί θετικά.

Η Κύπρος είναι μέλος της ΕΕ και της ΟΝΕ και καλείται να έχει μια ολοκληρωμένη παρουσία στα περιφερειακά, Ευρωπαϊκά και διεθνή δρώμενα. Μια τέτοια εξέλιξη θα προσδώσει στην Κύπρο κύρος και αυξημένη αποδοχή, που με τη σειρά τους αποτελούν κεφάλαιο στην επικοινωνιακή πολιτική. Πέραν του Κυπριακού, η Κύπρος καλείται να διεκδικήσει συγκεκριμένο ρόλο στην ΕΕ.

Εν κατακλείδι είναι προφανές ότι η πολιτεία θα πρέπει να επανεξετάσει το μεγάλο αυτό θέμα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, καθώς οι διαστάσεις της είναι πολλές και επηρεάζουν το μέλλον της πατρίδας μας. Τα μη κρατικά ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης θα πρέπει να αντικρίζονται ως στρατηγικός εταίρος και όχι ως οι φτωχοί συγγενείς και ως αναγκαίο κακό. Έτσι μόνο θα καταστεί εφικτή η μετατροπή της Κύπρου σε ακαδημαϊκό κέντρο. Μια τέτοια εξέλιξη θα σηματοδοτήσει μια νέα εποχή για την πατρίδα μας.

Τουρκική Στρατηγική για την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση vs Κυπριακός Κρατισμός

Στο κατεχόμενο μέρος της Κύπρου, με την καθοδήγηση και στήριξη της Άγκυρας, προωθήθηκε η ίδρυση αριθμού πανεπιστημίων τα οποία, μεταξύ άλλων, συμβάλλουν στην προβολή των τουρκικών θέσεων στο Κυπριακό. Τα ιδρύματα αυτά, παρά τις αδυναμίες τους σε θέματα ποιότητας, έχουν καταστεί επίσης και οικονομικός πνεύμονας για την κατεχόμενη περιοχή. Οι τουρκικοί σχεδιασμοί για το ζήτημα αυτό είναι τέτοιοι που προκρίνουν την περαιτέρω αναβάθμιση του τομέα αυτού με ό,τι αυτό συνεπάγεται.

Την περίοδο 2007-08 ο αριθμός των φοιτητών στα τουρκοκυπριακά ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης κυμαινόταν γύρω στους 43.000 (περίπου 29.000 από την Τουρκία, 3.500 από άλλες χώρες, κυρίως μουσουλμανικές, και 10.500 Τουρκοκύπριοι).

Φυσικά ήταν/είναι γνωστό ότι περίπου το 15% της οικονομικής δραστηριότητας στα κατεχόμενα πηγάζει από αυτόν τον τομέα. Γίνονται όμως τώρα έντονα αντιληπτές η οικονομική δυναμική που έχουν αναπτύξει αυτά τα ιδρύματα καθώς και οι πολιτικές προεκτάσεις.

Είναι με ιδιαίτερη ικανοποίηση που Τουρκοκύπριοι ακαδημαϊκοί τόνιζαν (και τονίζουν) ότι τα ιδρύματα αυτά συμβάλλουν ουσιαστικά προς τον τερματισμό «της απομόνωσης των Τουρκοκυπρίων». Μια βαθύτερη ανάλυση του τι πραγματικά εξελίσσεται εδώ και χρόνια επιβεβαιώνει την αποτελεσματικότητα της συγκεκριμένης και συγκροτημένης στρατηγικής της Τουρκίας η οποία απέβλεπε αφ' ενός στη δημιουργία πυλώνων προώθησης των τουρκικών θέσεων στο εξωτερικό και ταυτόχρονα στη δημιουργία οικονομικού πνεύμονα των κατεχομένων. Η πολιτική αυτή είχε σχεδιασθεί επί εποχής προεδρίας Τουργκούτ Οζάλ και εν πολλοίς έχει επιτύχει αξιόλογα αποτελέσματα, παρά το γεγονός ότι υπάρχουν σοβαρές ελλείψεις σε θέματα ποιότητας.

Από δικής μας πλευράς, παρά το γεγονός ότι εδώ και χρόνια είχε διακηρυχθεί ο στόχος της μετατροπής της Κύπρου σε περιφερειακό και μεταγενέστερα σε διεθνές ακαδημαϊκό κέντρο, εν τούτοις στην πραγματικότητα υπήρχε/υπάρχει ένα μεγάλο χάσμα μεταξύ δηλώσεων και πράξεων. Παρ' όλο που υπήρχε καταγραφή και ανάλυση των αποτελεσμάτων της τουρκικής στρατηγικής, η πολιτεία διαχρονικά ακολούθησε κατ' ουσίαν μια πολιτική κρατισμού, υποβαθμίζοντας τα ιδιωτικά τριτοβάθμια ιδρύματα.

16 χρόνια μετά την ίδρυση του κρατικού πανεπιστημίου προωθήθηκε το 2007 η νομοθεσία για την ίδρυση / αναγνώριση ιδιωτικών πανεπιστημίων. Για αυτή τη θετική κατάληξη πρέπει να πιστωθεί η κυβέρνηση Τ. Παπαδόπουλου η οποία αντίκριζε θετικά την εν λόγω προοπτική. Είναι καθοριστικής σημασίας να υλοποιηθεί η πολιτική αυτή και να μην προκύψουν (και πάλιν) διαδικαστικά κωλύματα ή εμπόδια που πηγάζουν από την έλλειψη της ανάλογης πολιτικής βούλησης. Η θέση αυτή είναι ιδιαίτερα σημαντική ιδίως με τη δυσπιστία που παρατηρείται από την κυβέρνηση Δ. Χριστόφια έναντι της μη κρατικής τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Μια αλλαγή της πολιτικής του κράτους θα είναι, μεταξύ άλλων, και ευεργετική για το ίδιο το Πανεπιστήμιο Κύπρου, καθώς στα πλαίσια του υγιούς ανταγωνισμού το ίδρυμα αυτό θα κληθεί να ανταποκριθεί θετικά.

Το θέμα της παιδείας με την ευρύτερη έννοια του όρου είναι συνδεδεμένο με πολλούς άλλους σοβαρούς τομείς. Είναι το θέμα της γενικής εκπαίδευσης, της

καλλιέργειας ανθρώπων, της οικονομικής δραστηριότητας, της κοινωνικής και πολιτικής διάστασης. Είναι επίσης ένα σημαντικό παράθυρο της Κύπρου προς τα έξω καθώς και ένας τομέας που διασυνδέεται σε πολύ μεγάλο βαθμό με όλες τις εκφάνσεις του δημόσιου βίου.

Η ιδιωτική τριτοβάθμια εκπαίδευση έχει τις ελλείψεις της. Στρατηγικά, εκεί που υπάρχουν ελλείψεις ο δημόσιος τομέας καλείται να στηρίξει τις προσπάθειες κάλυψης κενών - άλλωστε αλάνθαστος δεν είναι ούτε και ο κρατικός τομέας σε ό,τι αφορά τη δράση του. Επαναλαμβάνεται ότι η ουσία είναι να αντικρισθεί η μη κρατική τριτοβάθμια εκπαίδευση στρατηγικά και να προχωρήσουμε δημιουργικά προς τη μετατροπή της Κύπρου σε περιφερειακό ακαδημαϊκό κέντρο. Η φιλοσοφία των προϋπολογισμών και του νομικού πλαισίου που καταγράφει, εν πολλοίς, τις προσεγγίσεις της πολιτείας, δεν παραπέμπουν σε μια στρατηγική σχέση.

Η υιοθέτηση μιας ολοκληρωμένης πολιτικής με πυλώνες την ισοτιμία και τη στρατηγική εταιρική σχέση θα αναβαθμίσει την παιδεία και την έρευνα, θα επιτρέψει στην Κύπρο να τοποθετηθεί στον χάρτη του ευρωπαϊκού και του διεθνούς γίνεσθαι και θα δημιουργήσει θέσεις απασχόλησης. Επιπρόσθετα, θα αναβαθμισθεί ο πολιτικός βίος, θα εκσυγχρονισθεί η κοινωνία, θα διευρυνθεί η βάση της οικονομίας, θα δημιουργηθούν και οι προϋποθέσεις ούτως ώστε να επηρεασθούν ουσιαστικά και οι πολιτικές διαστάσεις των βαθύτερων θεμάτων που έχουμε μπροστά μας.

Επιτακτική Αναγκαιότητα η Αλλαγή της Πολιτικής του Κράτους για την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση

Όλες οι πολιτικές δυνάμεις συμφωνούν ότι είναι ζωτικής σημασίας για την Κύπρο να έχει μια αξιόλογη παρουσία στο ευρωπαϊκό και το διεθνές γίνεσθαι. Μια τέτοια εξέλιξη θα βοηθήσει ποικιλοτρόπως την Κυπριακή Δημοκρατία στην πορεία της για περαιτέρω ανάπτυξη με τρόπο που να εξυπηρετεί τα συμφέροντα όλων των πολιτών της, και που να αποτελεί κεφάλαιο για την ΕΕ. Ταυτόχρονα θα δημιουργήσει καλύτερες προϋποθέσεις για μια σωστή επίλυση του Κυπριακού.

Είναι προφανές ότι η εσωτερική διάρθρωση μιας κοινωνίας και πολιτείας επηρεάζει καθοριστικά την εξωτερική εικόνα της χώρας καθώς και την πορεία εσωτερικών παραμέτρων όπως το επίπεδο του δημόσιου βίου, η ανταγωνιστικότητα της οικονομίας καθώς και η κοινωνική συνοχή. Στον 21^ο αιώνα η συμβολή των πανεπιστημίων καθώς και των κέντρων ερευνών θεωρείται ζωτικής σημασίας για οποιαδήποτε χώρα. Γί αυτό και στις ανεπτυγμένες χώρες δίδεται η ανάλογη βαρύτητα στον τομέα αυτό. Για χρόνια

τώρα υπήρχε μια καθυστέρηση στην αποφασιστική προώθηση των θεμάτων αυτών στην Κύπρο. Και μέχρι σήμερα η πολιτική που ακολουθείται δεν μεγιστοποιεί τα οφέλη. Εάν όντως η φιλοσοφία της κυβέρνησης Δ. Χριστόφια έγκειται στην προσκόλληση σε ένα κρατικίστικο μοντέλο τότε το μέλλον δεν προβλέπεται ευοίωνα. Πρέπει να σημειωθεί ότι και οι προηγούμενες κυβερνήσεις είχαν μια προδιάθεση υπέρ των κρατικών πανεπιστημίων. Για την κυβέρνηση Δ. Χριστόφια όμως η προδιάθεση αυτή είναι πολύ πιο έντονη. Τα ιδιωτικά πανεπιστήμια αντικρίζονται με ιδιαίτερο σκεπτικισμό.

Όταν τελικά κατατέθηκε το νομοσχέδιο για την πανεπιστημιοποίηση μη κρατικών ιδρυμάτων ένα από τα ζητήματα που ηγέρθησαν κατά τη συζήτηση ήταν κατά πόσον ή όχι θα υπήρχε ρήτρα περί μη κερδοσκοπικών πανεπιστημίων. Θα ήταν προτιμότερο εάν η πολιτεία τοποθετείτο προωθώντας δια νόμου την επιλογή των μη κερδοσκοπικών ιδρυμάτων. Αυτό δεν έγινε. Έτσι επειδή υπάρχουν σήμερα ιδιωτικά πανεπιστήμια τα οποία λειτουργούν κάτω από το νομικό καθεστώς κερδοσκοπικών οργανισμών η περιρρέουσα ατμόσφαιρα παραπέμπει σε «κέρδη» και «εκμετάλλευση». Ταυτόχρονα θα έπρεπε πέραν της νομικής διάστασης της αντίκρισης του θέματος αυτού να προβληματισθεί η πολιτεία για τον τρόπο στήριξης αυτών των ιδρυμάτων και με τρόπο που θα προωθηθεί περαιτέρω η αναβάθμιση της ποιότητας.

Ούτως ή άλλως ο τομέας της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης είναι τόσο σημαντικός που το κράτος καλείται να έχει μια στρατηγική παρέμβαση. Η δημιουργία επαρκούς νομικού πλαισίου είναι ουσιαστικό βήμα προς την ορθή κατεύθυνση αλλά δεν αρκεί. Μεταξύ άλλων, είναι σημαντική και η οικονομική διάσταση της πολιτικής για την τριτοβάθμια εκπαίδευση. Φιλοσοφικά αλλά και πρακτικά το κράτος θα πρέπει να υιοθετήσει μια ολοκληρωμένη πολιτική η οποία να ενθαρρύνει και τη μη κρατική παιδεία.

Είναι και δια μέσου των πανεπιστημίων και των κέντρων ερευνών που η Κύπρος θα αναβαθμίσει την παρουσία της στα ευρωπαϊκά και στα διεθνή δρώμενα. Αυτό εμμέσως πλην σαφώς αναγνωρίζεται αφού κατ' επανάληψιν αξιωματούχοι του Υπουργείου Εξωτερικών έχουν αξιολογήσει το τι κάνουν τα ιδρύματα του κατεχόμενου βορείου τμήματος της Κύπρου και έχουν καλέσει τα ιδρύματα της ελεύθερης Κύπρου να πράξουν ανάλογα. Όμως εάν δεν υπάρξει ολοκληρωμένη πολιτική τα προβλήματα θα συνεχίσουν να υφίστανται και να επιδεινώνονται.

Πέραν τούτου δεν πρέπει να παραγνωρίζουμε τη σημασία της γνώσης για την οικονομία καθώς και το επίπεδο του δημόσιου βίου μιας χώρας. Η ΕΕ έχει ήδη αναγνωρίσει την αναγκαιότητα αυτή και σπεύδει να συμπληρώσει τα κενά που υφίστανται. Η Κύπρος δεν μπορεί να είναι ουραγός στην ΕΕ.

Εν κατακλείδι το κράτος καλείται να επενδύσει σε αυτόν τον πολύ ευαίσθητο τομέα της Ανώτατης Εκπαίδευσης και της Έρευνας και με τρόπο να εξυπηρετούνται τα ευρύτερα συμφέροντα της Κύπρου. Αυτή λοιπόν είναι μια από τις τομές που καλείται η πολιτεία να υιοθετήσει και να προωθήσει χωρίς να παραμένει ταμπουρωμένη σε νοοτροπίες και πολιτικές του παρελθόντος.

Σημειώνεται ότι με βάση τον προτεινόμενο «Νόμο[ς] Πλαίσιο για την Ανώτατη Εκπαίδευση στην Κύπρο» «που ετοιμάσθηκε στο πλαίσιο της Εκπαιδευτικής Μεταρρύθμισης και που αποτελεί κύριο στόχο της εκπαιδευτικής πολιτικής του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού», αποφασίσθηκε «ο εκσυγχρονισμός και η ενοποίηση της νομοθεσίας που αφορά τα Δημόσια και Ιδιωτικά Πανεπιστήμια σε ένα ενιαίο Νόμο Πλαίσιο για την πανεπιστημιακή εκπαίδευση στην Κύπρο». Η φιλοσοφία του προτεινόμενου νόμου βασίζεται στους υφιστάμενους πυλώνες λειτουργίας του όλου συστήματος. Υπάρχουν επί μέρους τροποποιήσεις που βελτιώνουν κάποια δεδομένα. Από την άλλη όμως ο προτεινόμενος «Νόμος Πλαίσιο για την Ανώτατη Εκπαίδευση στην Κύπρο» δεν αγγίζει το θέμα της φιλοσοφίας του κρατικού προϋπολογισμού. Επί τούτου πρέπει να σημειωθεί ότι όσες βελτιώσεις και να επέλθουν στον Νόμο Πλαίσιο, εάν δεν διαφοροποιηθεί ριζοσπαστικά η φιλοσοφία της κατανομής και διαχείρισης των πόρων του κρατικού προϋπολογισμού τα προβλήματα θα εξακολουθήσουν να υφίστανται και η Κύπρος δεν θα μετατραπεί σε ένα περιφερειακό ακαδημαϊκό κέντρο.²⁷

²⁷ Βλέπε συναφώς, Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, «Νόμος Πλαίσιο για την Ανώτατη Εκπαίδευση στην Κύπρο», Δεκέμβριος 2009.

IV. ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ, ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

Η Μη Κρατική Τριτοβάθμια Εκπαίδευση

Η πανεπιστημιοποίηση ιδιωτικών κολεγίων αποτέλεσε μεγάλη τομή στο γίνεσθαι της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Κύπρο. Η όλη διαδικασία ήταν χρονοβόρα και πέρασε από πολλές δυσκολίες ώσπου να φθάσει στη σημερινή φάση της υλοποίησης της σχετικής νομοθεσίας. Είναι σημαντικό να κατανοήσουμε ότι η εξέλιξη αυτή δεν ήταν «το τέλος του δρόμου» αλλά μια νέα αρχή. Και η περαιτέρω πορεία των ιδιωτικών πανεπιστημίων δεν είναι στρωμένη με ροδοπέταλα. Στη σημερινή συγκυρία τα ιδιωτικά πανεπιστήμια αντιμετωπίζουν τουλάχιστον πέντε μεγάλες προκλήσεις οι οποίες αποτελούν ταυτόχρονα προκλήσεις και για την οικονομία, την κοινωνία και την πολιτεία ευρύτερα.

Οι πέντε προκλήσεις είναι οι εξής:

1. Λαμβάνοντας υπ' όψιν τα δεδομένα που προκύπτουν από την περιορισμένη κυπριακή «αγορά» είναι αναγκαία η προσέλκυση περισσότερων ξένων φοιτητών. Τα ιδιωτικά πανεπιστήμια θα πρέπει να προσελκύουν μεγαλύτερο αριθμό φοιτητών για τη δημιουργία της αναγκαίας κρίσιμης μάζας. Είναι όμως σημαντικό να διαφυλαχθεί ως κόρη οφθαλμού η ποιότητα της εκπαίδευσης. Σημειώνεται ότι μέχρι τώρα στα ιδιωτικά πανεπιστήμια φοιτούν λιγότεροι του 15% των ξένων φοιτητών στην ελεύθερη Κύπρο.

Επισημαίνεται επίσης η πιθανή προοπτική της περισσότερης συνεργασίας ή ακόμη και συγχώνευσης ιδιωτικών κυπριακών πανεπιστημίων (ή και άλλων ιδρυμάτων). Εάν το Πανεπιστήμιο Κύπρου, το ΤΕΠΑΚ και το Ανοικτό Πανεπιστήμιο απορροφήσουν ακόμα περισσότερους Κύπριους φοιτητές τα ιδιωτικά ιδρύματα θα αντιμετωπίσουν τεράστιες δυσκολίες εάν εξακολουθήσουν να λειτουργούν με τον ίδιο τρόπο και χωρίς διαφοροποιήσεις. Εν ολίγοις υπογραμμίζεται ότι χωρίς την «κρίσιμη μάζα» των φοιτητών δεν θα είναι δυνατή η εύρυθμη λειτουργία των ιδιωτικών πανεπιστημίων. Φυσιολογικά η εύρυθμη λειτουργία των ιδιωτικών πανεπιστημίων επηρεάζεται και από ευρύτερους οικονομικούς παράγοντες.

2. Το ζήτημα των διδάκτρων πρέπει να αντιμετωπισθεί επαρκώς ώστε να μην επιδεινωθεί περαιτέρω η ανταγωνιστική θέση των ιδιωτικών πανεπιστημίων. Το επίπεδο των διδάκτρων ως έχει αποτελεί αποτρεπτικό παράγοντα

προσέλκυσης περισσότερων φοιτητών. Πρέπει όμως να τονίσουμε μερικά πράγματα. Πρώτον, τα δίδακτρα στα ιδιωτικά πανεπιστήμια της Κύπρου είναι πολύ χαμηλότερα από το κόστος ανά φοιτητή στο Πανεπιστήμιο Κύπρου και στα κρατικά ιδρύματα γενικότερα. Όμως σε σύγκριση με ευρωπαϊκά ιδρύματα το ύψος των διδάκτρων των ιδιωτικών πανεπιστημίων στην Κύπρο είναι πολύ ψηλότερο. Σημειώνεται συναφώς ότι στα πλείστα ευρωπαϊκά ιδρύματα η φοίτηση είναι δωρεάν: ως αποτέλεσμα είτε δεν υπάρχουν δίδακτρα είτε είναι πολύ χαμηλά. Δίδακτρα υπάρχουν και στη Βρετανία τα οποία όμως είναι σχετικά χαμηλά λόγω της κρατικής επιχορήγησης. Τα δεδομένα αυτά οδηγούν σε ένα πεδίο όπου αφ' ενός η Κύπρος δεν μπορεί να είναι ανταγωνιστική στον τομέα αυτό και αφ' ετέρου δημιουργείται η εσφαλμένη εντύπωση ότι υπάρχει κάποια μορφή εκμετάλλευσης και κερδοσκοπίας.

3. Μια κοινωνική πρόκληση αφορά την προσφορά ευκαιριών φοίτησης σε φοιτητές που δεν έχουν τους απαιτούμενους οικονομικούς πόρους. Υπάρχει μια σημαντική μερίδα φοιτητών στα ιδιωτικά πανεπιστήμια της Κύπρου που προέρχονται από χαμηλά και μικρομεσαία κοινωνικά στρώματα και ως εκ τούτου υπάρχουν αιτήματα για επιπρόσθετες ελαφρύνσεις σε σχέση με τα δίδακτρα. Η ξεχωριστή αυτή κοινωνική διάσταση δεν μπορεί να αγνοηθεί. Πάντως πρέπει να υπογραμμισθεί ότι τα ιδιωτικά πανεπιστήμια προσπαθούν να ανταποκριθούν ποικιλοτρόπως σε αυτή την πρόκληση. Πέραν τούτου η πολιτεία μπορεί να υιοθετήσει μια πολιτική δανειοδοτήσεων των σπουδών των φοιτητών με πολύ ευνοϊκούς όρους. Η Κύπρος μπορεί να ακολουθήσει το παράδειγμα άλλων χωρών όπως η Βρετανία.
4. Παράλληλα υπάρχουν στα ιδιωτικά πανεπιστήμια αιτήματα για την αναβάθμιση μισθών, ωφελημάτων και γενικά των όρων απασχόλησης του ακαδημαϊκού και του διοικητικού προσωπικού. Τα αιτήματα αυτά πρέπει να αντικρισθούν ευνοϊκά ιδίως λαμβάνοντας υπ' όψιν όλα τα συναφή δεδομένα, περιλαμβανομένου του χάσματος σε σχέση με τις αντίστοιχες απολαβές και όρους στα κρατικά ιδρύματα καθώς και της ανάγκης προσέλκυσης (και παραμονής) επιπρόσθετου προσοντούχου προσωπικού. Όταν όμως οι πόροι των ιδιωτικών πανεπιστημίων προέρχονται σχεδόν αποκλειστικά από δίδακτρα τότε δημιουργούνται δυσκολίες. Δικαιολογημένα οι φοιτητές των ιδιωτικών πανεπιστημίων νιώθουν πικρία για τα δεδομένα που υφίστανται. Ουσιαστικά όμως είναι η πολιτική του κράτους που οδηγεί σε φοιτητές δύο ταχυτήτων.

5. Εξ ορισμού τίθεται και το μείζον θέμα της ποιότητας. Δεν μπορούμε να προσβλέπουμε στη μετεξέλιξη της Κύπρου σε περιφερειακό ακαδημαϊκό κέντρο εάν δεν καταφέρουμε να φθάσουμε σε ένα επίπεδο όπου πραγματικά η ποιότητα εκπαίδευσης και έρευνας να είναι αξιόλογη και να αποτελεί σημείο αναφοράς εντός και εκτός Κύπρου. Με τη σειρά της η αναβάθμιση της ποιότητας απαιτεί χρόνο και πόρους. Η πολιτεία δεν φαίνεται να συμμερίζεται ένα τέτοιο όραμα.

Ευθύνες της Πολιτείας

Οι πέντε αυτές προκλήσεις εμπεριέχουν σοβαρές προεκτάσεις που αγγίζουν πολλά ζητήματα - από κοινωνικά θέματα μέχρι και τη στρατηγική σημασία ενός νέου σημαντικού τομέα της οικονομίας. Για την αποτελεσματική αντιμετώπιση των προκλήσεων αυτών ρόλο έχει και η πολιτεία: απαιτούνται αποφασιστική και ολοκληρωμένη στρατηγική, συντονισμός, νέα νοοτροπία και ορθολογιστική κατανομή πόρων.

Επιπρόσθετοι πόροι δεν μπορούν να προέλθουν από ψηλότερα δίδακτρα στα ιδιωτικά πανεπιστήμια. Τουναντίον για να γίνει η Κύπρος ανταγωνιστική τα δίδακτρα πρέπει να μειωθούν. Όλα αυτά δεν μπορούν αν εκπληρωθούν χωρίς τη στρατηγική αλλά και κοινωνική παρέμβαση του κράτους. Θα πρέπει λοιπόν η πολιτεία να αντικρίσει αυτές τις προκλήσεις ως μέρος και των δικών της προτεραιοτήτων και υποχρεώσεων. Η επαναχάραξη πολιτικής στον τομέα αυτό απαιτεί και αλλαγές στη φιλοσοφία του κρατικού προϋπολογισμού. Φυσικά και η πολιτεία προχωρώντας προς αυτή την κατεύθυνση νομιμοποιείται να έχει τις δικές της απαιτήσεις όπως, για παράδειγμα, το καθεστώς του μη κερδοσκοπικού ιδρύματος για τα εν λόγω πανεπιστήμια και η ουσιαστική αναβάθμιση των αρμοδιοτήτων της ακαδημαϊκής κοινότητας. Η πολιτεία μπορεί να υλοποιήσει τους στόχους αυτούς ενθαρρύνοντας τη μετεξέλιξη των ιδιωτικών πανεπιστημίων σε μη κερδοσκοπικά ιδρύματα με συγκεκριμένα κίνητρα. Η νέα αυτή προσέγγιση θα αποτελέσει επίσης μια χρυσή τομή η οποία θα οδηγήσει την Κύπρο προς την επίτευξη των στόχων της στρατηγικής της Λισαβόνας για ισχυρότερη επένδυση στο ανθρώπινο κεφάλαιο και στην κοινωνία της γνώσης.

Ένας βασικός στόχος των μη κρατικών ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης τα τελευταία χρόνια ήταν η πανεπιστημιοποίηση. Το κράτος τελικά προχώρησε προς αυτή την κατεύθυνση ως αποτέλεσμα πολλών παραγόντων, μεταξύ των οποίων και η ανάδειξη της θέσης ότι η μετατροπή της Κύπρου σε ακαδημαϊκό κέντρο εμπεριέχει

πολλαπλά οφέλη. Και ενώ από νομικής πλευράς έχει γίνει ένα μεγάλο βήμα, είναι σημαντικό να ολοκληρωθεί με την ισότιμη αντιμετώπιση κρατικών και μη κρατικών πανεπιστημίων. Στις χώρες με ανεπτυγμένη τριτοβάθμια εκπαίδευση δεν τίθεται θέμα προσδιορισμού ενός συγκεκριμένου πανεπιστημίου (ή περισσότερων πανεπιστημίων) ως μέτρο σύγκρισης. Στις ΗΠΑ για σκοπούς αξιολόγησης πτυχίων το *Harvard University* δεν αποτελεί το μέτρο. Και ούτε το *Oxford University* στη Βρετανία είναι το μέτρο. Στην Κύπρο όμως το Πανεπιστήμιο Κύπρου αποτελεί το μέτρο σύγκρισης για πτυχία κυπριακών και ξένων ιδρυμάτων! Είναι προφανές ότι η πολιτική αυτή θα πρέπει να επανεξετασθεί.

Ταυτόχρονα θα πρέπει να προωθηθεί μια διαφοροποιημένη φιλοσοφία στον κρατικό προϋπολογισμό για θέματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Εν ολίγοις ο κρατικός προϋπολογισμός για την τριτοβάθμια εκπαίδευση δεν μπορεί να αποκλείει τα μη κρατικά ιδρύματα. Και ούτε είναι ορθολογιστικό να συνεχίζεται μια πολιτική διακρίσεων εις βάρος των ακαδημαϊκών και των φοιτητών των ιδιωτικών ιδρυμάτων. Από την άλλη θα πρέπει να τονισθεί ότι εάν τα ιδιωτικά πανεπιστήμια κινηθούν προς τη μετεξέλιξή τους ως μη κερδοσκοπικά ιδρύματα τόσο για πολιτικούς όσο και για φιλοσοφικούς λόγους θα είναι πολύ δύσκολο για το κράτος να συνεχίσει την υφιστάμενη πολιτική. Ταυτόχρονα η πολιτεία θα πρέπει να αναλάβει πρωτοβουλία προς αυτή την κατεύθυνση για την εξυπηρέτηση του δημόσιου συμφέροντος.

Οι Κοινωνικοοικονομικές Προεκτάσεις του Κρατισμού στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση

Όταν η κυβέρνηση Τ. Παπαδόπουλου προχωρούσε με την πανεπιστημιοποίηση των ιδιωτικών κολεγίων πέραν της προοπτικής της ανάπτυξης της Κύπρου ως περιφερειακού ακαδημαϊκού κέντρου, υπήρχε και η πολύ πραγματιστική θέση ότι το κράτος δεν θα μπορούσε να καλύψει επαρκώς την ολοένα και αυξανόμενη «ζήτηση» των Κυπρίων νέων για τριτοβάθμια εκπαίδευση.²⁸ Η εμπειρία με το Πανεπιστήμιο Κύπρου ήταν ότι οι δαπάνες ήταν κατ' αναλογία και κατά σύγκριση ψηλότερες στην Κύπρο από οποιαδήποτε άλλη χώρα. Ήταν επίσης κατανοητό ότι η πολιτεία είχε προχωρήσει πολύ γενναιόδωρα μέχρι τώρα στον τομέα αυτό και πως πολιτικά ενδεχομένως θα ήταν δύσκολη η αναστροφή συγκεκριμένων πολιτικών και τάσεων.

²⁸ Ταυτόχρονα η προώθηση του τομέα αυτού στην κατεχόμενη Κύπρο και οι πολυδιάστατες προεκτάσεις αποτέλεσαν ένα επιπρόσθετο λόγο για τη λήψη της πολιτικής απόφασης για την πανεπιστημιοποίηση ιδιωτικών ιδρυμάτων στην ελεύθερη Κύπρο.

Ως εκ τούτου η πανεπιστημιοποίηση των ιδιωτικών κολεγίων εθεωρείτο μονόδρομος. Η προσδοκία ήταν ότι θα καλύπτοντο οι ανάγκες για τους Κυπρίους φοιτητές ενώ ταυτόχρονα εθεωρείτο πιθανό να εξελιχθεί ο τομέας με τρόπο που να υλοποιείτο ο στόχος της μετατροπής της Κύπρου σε περιφερειακό ακαδημαϊκό κέντρο. Στα πλαίσια αυτά υπήρχαν σκέψεις και για διαφοροποίηση της μέχρι τώρα ακολουθούμενης πολιτικής. Εν ολίγοις το ζήτημα της στήριξης των μη κρατικών ιδρυμάτων από το κράτος εσυζητείτο σοβαρά. Η στήριξη αυτή θα εμπεριείχε και την οικονομική διάσταση.

Ούτως ή άλλως εάν για οποιουδήποτε λόγους - ιδεολογικοπολιτικούς και άλλους - δεν ενισχυθούν τα μη κρατικά πανεπιστήμια και αντίθετα υπάρξει ακόμα μεγαλύτερη επέκταση του δημόσιου τομέα τα αποτελέσματα θα είναι οδυνηρά. Μεταξύ άλλων, το ήδη υφιστάμενο χάσμα στην αντιμετώπιση των δυο τομέων θα διευρυνθεί. Ήδη υπάρχουν ακαδημαϊκοί, φοιτητές και διοικητικό προσωπικό δύο ταχυτήτων. Οι εντάσεις θα αναπαράγονται και θα ενισχύονται. Παράλληλα οι δημόσιες δαπάνες και κατ' επέκταση οι φόροι θα αυξάνονται σταδιακά αλλά σταθερά. Ταυτόχρονα αντί η Κύπρος να μετατραπεί σε ένα περιφερειακό ακαδημαϊκό κέντρο με θετικές οικονομικές πολιτικές, κοινωνικές και πολιτιστικές προεκτάσεις θα έχουμε επί όλων αυτών των θεμάτων αρνητικές εξελίξεις.

Πρέπει να κατανοηθεί ότι η υφιστάμενη πολιτική του κράτους συνεπάγεται διακρίσεις: για παράδειγμα, καταβάλλει εξ ολοκλήρου τα δίδακτρα των φοιτητών πρώτου πτυχίου στα κρατικά πανεπιστήμια ενώ δεν πράττει ανάλογα και για τους φοιτητές των ιδιωτικών ιδρυμάτων. Θα μπορούσε το κράτος να δίνει σε όλους τους φοιτητές ένα κονδύλι και αυτοί να επέλεγαν το πανεπιστήμιο της αρεσκείας τους δημόσιο ή ιδιωτικό. (Σε αυτή την περίπτωση και τα κρατικά πανεπιστήμια θα είχαν δίδακτρα.) Αυτό θα έδινε και στα κρατικά πανεπιστήμια το κίνητρο της ορθολογιστικής οικονομικής διαχείρισης.

Παράλληλα επισημαίνεται ότι υπάρχουν διακρίσεις και εις βάρος των ακαδημαϊκών των ιδιωτικών ιδρυμάτων. Αυτό αντικατοπτρίζεται ποικιλοτρόπως, όπως για παράδειγμα από το γεγονός ότι η πολιτεία στηρίζει το ερευνητικό έργο των ακαδημαϊκών των κρατικών ιδρυμάτων ενώ δεν πράττει το ίδιο για τους ακαδημαϊκούς των ιδιωτικών ιδρυμάτων.

Για χρόνια τώρα η Κύπρος λειτουργούσε με τρόπο που δεν λαμβάνονταν υπ' όψιν στον βαθμό που θα έπρεπε οικονομικά δεδομένα. Υπήρχε η ψευδαίσθηση πως ό,τι και να συνέβαινε η κυπριακή οικονομία θα έμενε αλώβητη. Όμως έχουν παρουσιασθεί τριγμοί και στην κυπριακή οικονομία όχι μόνο ως αποτέλεσμα της διεθνούς οικονομικής κρίσης αλλά και ως αποτέλεσμα διαρθρωτικών αδυναμιών. Τα αυξανόμενα δημοσιονομικά ελλείμματα και η αυξανόμενη ανεργία αποτελούν συμπτώματα ευρύτερων προβλημάτων. Πολλοί νέοι πτυχιούχοι ψάχνουν για θέσεις εργασίας υψηλών προδιαγραφών που δεν υφίστανται. Και άλλοι, είτε δεν επιστρέφουν στην Κύπρο μετά τις σπουδές τους ή όταν επιστρέψουν φεύγουν απογοητευμένοι.

Το υφιστάμενο μοντέλο δεν οδηγεί την Κύπρο σε μια πορεία που να έχει ελπίδες για ένα καλύτερο αύριο. Αυτό αφορά και το ευρύτερο τοπίο στην τριτοβάθμια εκπαίδευση αλλά και την οικονομία γενικότερα. Είναι καθοριστικής σημασίας να επέλθουν ριζικές αλλαγές.

Ο Ρόλος του Κράτους και οι Προεκτάσεις

Αναμφίβολα από τις πράξεις ή και τις παραλήψεις του κράτους υπάρχουν συνέπειες. Το σημερινό τοπίο στην τριτοβάθμια εκπαίδευση έχει επηρεασθεί καθοριστικά από την πολιτική του κράτους. Υπενθυμίζεται ότι με βάση τη σύγχρονη θεώρηση το κράτος έχει να επιτελέσει ένα τρισδιάστατο ρόλο:

- α) *Στρατηγικό*: σε σχέση με τον στρατηγικό ρόλο το κράτος θα πρέπει να έχει ένα μακροπρόθεσμο ορίζοντα και να λειτουργεί με προνοητικότητα. Μεταξύ άλλων, θα πρέπει να υπάρχει περίσκεψη για τον ρόλο και τη θέση της χώρας στο περιφερειακό και διεθνές περιβάλλον, για θέματα οργάνωσης και επιπέδων της υγείας, της παιδείας, για ζητήματα απασχόλησης, αποδοτικότητας και ούτω καθ' εξής. Στα πλαίσια αυτά το κράτος θα μεριμνεί επίσης για μια ισοζυγισμένη μορφή ανάπτυξης με ό,τι αυτό συνεπάγεται. Ο στρατηγικός αυτός ρόλος εμπερικλείει πολλές διαστάσεις: για παράδειγμα, στην περίπτωση της Κύπρου στα πλαίσια του ρόλου αυτού εγείρεται το ερώτημα πως αντικρίζεται η ολοένα και περισσότερο διαφοροποιημένη δομή του εργατικού δυναμικού λαμβάνοντας υπ' όψιν την αυξημένη ζήτηση για μόρφωση σε όλα τα επίπεδα. Και ένα δεύτερο ερώτημα είναι τι είδους οικονομία θα πρέπει να προωθηθεί.

- β) *Επιδιαιτητικό/ρυθμιστικό*: όσον αφορά τον επιδιαιτητικό ρόλο του κράτους είναι σημαντικό να κατανοηθεί ότι σε αυτόν εμπίπτουν πολλά ζητήματα και κεφάλαια. Σε σχέση με αυτό το κράτος προωθεί συγκεκριμένα νομικά πλαίσια για διάφορους τομείς, ρυθμίσεις καταστάσεων και ταυτόχρονα προσπαθεί να αποτρέψει τις υπερβολές. Για παράδειγμα, δια μέσου του ρόλου αυτού προστατεύεται ο καταναλωτής και διασφαλίζονται ορισμένα πλαίσια για σκοπούς ποιότητας. Ένα μεγάλο μέρος του ρόλου αυτού θα πρέπει να πηγάζει από την Αριστοτέλεια φιλοσοφία της σημασίας του μέτρου. Ας μην λησμονείται ότι η παραβίαση του μέτρου οδηγεί σε σοβαρούς κινδύνους όπως η συρρίκνωση ή ακόμα και η κατάρρευση.²⁹ Από την άλλη ο υπερβολικός ζήλος για ρυθμίσεις και πλαίσια μπορούν να οδηγήσουν στον ευνουχισμό της δημιουργικότητας μιας κοινωνίας.³⁰ Από την άλλη η απουσία έστω ενός ελάχιστου πλαισίου αρχών οδηγεί στην ασυδοσία. Είναι προφανές ότι οι ιδεολογικοί αφορισμοί είναι αδιέξοδοι.
- γ) *Κοινωνικό*: ιδιαίτερα σημαντικός είναι ο κοινωνικός ρόλος του κράτους. Οι θεωρητικοί της σοσιαλδημοκρατίας αλλά και του σύγχρονου καπιταλισμού αναγνωρίζουν ότι όχι μόνο η ελεύθερη αγορά αλλά και η μικτή οικονομία οδηγούν σε ανισότητες οι οποίες και αναπαράγονται. Υπογραμμίζουν όμως ότι οι ανισότητες του υπαρκτού σοσιαλισμού αλλά και των δικτατορικών καθεστώτων είτε της δεξιάς είτε της αριστεράς είναι πολύ μεγαλύτερες. Στα πλαίσια του κοινωνικού ρόλου η προσπάθεια είναι να υπάρξει αποτελεσματική παρέμβαση ούτως ώστε και τα χαμηλότερα στρώματα να έχουν βιοτικό επίπεδο πάνω από τα όρια της φτώχειας αλλά πολύ περισσότερο ευκαιρίες για κοινωνική ανέλιξη. Είναι μέσα σε αυτά τα πλαίσια που καλείται το κράτος να λειτουργήσει και να ικανοποιήσει τις προσδοκίες των πολιτών.

²⁹ Ένας βασικός λόγος για την πρόσφατη διεθνή οικονομική κρίση ήταν και η απουσία επαρκούς επιτήρησης σε νομισματοπιστωτικά ιδρύματα τα οποία κατέρρευσαν. Π.χ. βλέπε R.C. Altman, “The Great Crash, 2008 - A Geopolitical Setback for the West”, *Foreign Affairs*, Vol. 88, No. 1, January/February, 2009, pp. 2-14. Επίσης βλέπε C.A.E. Goodhart, “The Regulatory Response to the Financial Crisis”, *Journal of Financial Stability*, Vol. 4, Issue 4, 2008, pp. 351-358.

³⁰ Κλασικό παράδειγμα το σύστημα του υπαρκτού σοσιαλισμού το οποίο κατέρρευσε. Βλέπε συναφώς D. Sasson, *One Hundred Years of Socialism: The West European Left in the Twentieth Century*, The New Press, New York/London, 1998. Βλέπε επίσης, L. Edwards (Ed.), *The Collapse of Communism*, Hoover Institution Press, California, 1999.

Στην περίπτωση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης τα αποτελέσματα της πολιτικής του κράτους είναι στην καλύτερη περίπτωση προβληματικά. Στρατηγικά δεν υλοποίησε τον στόχο της μετατροπής της Κύπρου σε περιφερειακό ακαδημαϊκό κέντρο. Ο ρυθμιστικός ρόλος ήταν τέτοιος που δημιούργησε ένα ανεπαρκές νομικό πλαίσιο που εμπεριέχει και ένα καθεστώς διακρίσεων. Και στον κοινωνικό της ρόλο απέτυχε η πολιτεία καθώς υπάρχει ένα πεδίο διαφόρων ταχυτήτων με έντονες διακρίσεις. Μια εξέταση των συναφών δεδομένων οδηγεί σε αυτό το συμπέρασμα. Είναι πολύ σημαντικό να κατανοηθεί ότι αποτελέσματα προκύπτουν είτε εκ προθέσεως, είτε εξ απρονοησίας είτε εξ αμέλειας, είτε εξ άγνοιας. Στην περίπτωση της Κύπρου τα υφιστάμενα δεδομένα στην τριτοβάθμια εκπαίδευση αποτελούν αποτελέσματα ενός μίγματος προθέσεων, απρονοησίας, αμέλειας και άγνοιας.

Συγκεκριμένα, και μεταξύ άλλων, η πολιτεία εξάγγειλε τον στόχο της μετατροπής της Κύπρου σε περιφερειακό ακαδημαϊκό κέντρο από τις αρχές της δεκαετίας του 1990. Μέχρι τώρα απέτυχε να υλοποιήσει τον στόχο αυτό. Σημειώνεται ότι δεν είχαν και ούτε ακόμα έχουν γίνει κατανοητές οι προϋποθέσεις για μια τέτοια πορεία. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι υπήρξε επιπολαιότητα και ανεπάρκεια. Αλλά και τον κοινωνικό του ρόλο δεν επιτέλεσε το κράτος. Υπάρχουν σήμερα ακαδημαϊκοί και φοιτητές δύο ταχυτήτων των κρατικών και των ιδιωτικών ιδρυμάτων. Η συνέχιση της υφιστάμενης πολιτικής οδηγεί σε ιδρύματα (και σε ακαδημαϊκούς και φοιτητές) τριών ταχυτήτων:

- (α) κρατικά πανεπιστήμια
- (β) ιδιωτικά πανεπιστήμια
- (γ) κολέγια και εργαστήρια σπουδών τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Ορμώμενη από μια κρατικιστική φιλοσοφία η πολιτεία δεν αντιμετώπισε την ιδιωτική τριτοβάθμια εκπαίδευση ως στρατηγικό εταίρο αλλά ως αναγκαίο κακό.

Το κράτος καταβάλλει τα δίδακτρα των φοιτητών των κρατικών πανεπιστημίων ενώ δεν πληρώνει ούτε ένα σεντ για τα δίδακτρα των φοιτητών των ιδιωτικών πανεπιστημίων και ιδρυμάτων γενικότερα. Και αντί να υπάρχουν διαμαρτυρίες για την πολιτική αυτή των διακρίσεων γίνεται λόγος για εκμετάλλευση για τα ψηλά δίδακτρα των ιδιωτικών πανεπιστημίων το ύψος των οποίων όπως ήδη αναφέραμε είναι πολύ χαμηλότερο από το κόστος ανά φοιτητή στα κρατικά πανεπιστήμια. Αναπόφευκτα η πολιτική αυτή έχει οδηγήσει και σε άλλες παρενέργειες: μεταξύ άλλων, δεν γίνεται η ορθολογικότερη διαχείριση πόρων από τα κρατικά ιδρύματα. Επί τούτου είναι σημαντικό να γίνει μια σύγκριση των δεδομένων στα κρατικά πανεπιστήμια της Κύπρου με αυτά άλλων χωρών.

Ο επιδιαιτητικός/ρυθμιστικός ρόλος του κράτους στον τομέα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης έχει στηριχθεί στη φιλοσοφία του κρατισμού. Ως αποτέλεσμα δεν έχει γίνει ορθολογιστικά και αντικειμενικά και ως εκ τούτου υπάρχουν σοβαρά προβλήματα. Όταν το Πανεπιστήμιο Κύπρου και τα πτυχία του αποτελούν το μέτρο σύγκρισης εξ ορισμού δημιουργούνται πολλές στρεβλώσεις. Έτσι πολλοί νέοι νιώθουν να εξευτελίζονται μπροστά από (τις) διαδικασίες που ακολουθούνται καθώς επίσης και μια δόση αλαζονείας από τις εν λόγω αρχές.³¹

Επιπρόσθετα τα κρατικά πανεπιστήμια πρακτικά εξαιρούνται από διαδικασίες αξιολόγησης ενώ τα ιδιωτικά πανεπιστήμια υπόκεινται σε συνεχείς αξιολογήσεις. Είναι προφανές ότι υπάρχουν διακρίσεις. Ενώ το Πανεπιστήμιο Κύπρου διακηρύττει τη σημασία της προστασίας της αυτονομίας του και την ανάγκη να διατηρηθεί αυτή ως κόρη οφθαλμού (ενώ ταυτόχρονα χρηματοδοτείται σχεδόν εξ ολοκλήρου από το κράτος) για τα ιδιωτικά πανεπιστήμια δεν είναι σεβαστή η αυτονομία τους.

Εν ολίγοις η πολιτική του κράτους είναι τέτοια που έχει δημιουργήσει μια κατάσταση διακρίσεων και μη ισότιμης αντιμετώπισης ιδρυμάτων και προσώπων. Ταυτόχρονα και αναπόφευκτα η κατανομή και διαχείριση των πόρων είναι προβληματική. Όλα αυτά συνεπάγονται σοβαρό κοινωνικοοικονομικό και πολιτικό κόστος. Η μη αναστροφή και η μη διαφοροποίηση της πολιτικής αυτής θα οδηγήσει την οικονομία, την κοινωνία και την πολιτεία σε οδυνηρές περιπέτειες.

³¹ Πολλοί Κύπριοι απόφοιτοι ξένων πανεπιστημίων αλλά και των ιδιωτικών πανεπιστημίων στην Κύπρο κατ' επανάληψιν ζήτησαν τη συμβολή των αρμοδίων του Πανεπιστημίου Λευκωσίας για να τους βοηθήσουν σε σχέση με τις διαδικασίες αξιολόγησης των πτυχίων τους από το ΚΥΣΑΤΣ (π.χ. επίσπευση) ή/και για να καταθέσουν συγκεκριμένες συναφείς βεβαιώσεις και πιστοποιήσεις. Βλέπε επίσης για παράδειγμα, *Ο Φιλελεύθερος*, «Πότε οι βουλευτές διέκοψαν τις διακοπές τους για αναγνώριση των πτυχίων του Πανεπιστημίου Κύπρου; - Έκτακτη συνεδρίαση: Τα πτυχία των αποφοίτων των ΤΕΙ διέκοψαν τις διακοπές των βουλευτών», 6 Αυγούστου, 2008.

V. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Διαπιστώσεις και Συμπεράσματα

Η τριτοβάθμια εκπαίδευση και η έρευνα είναι κεφαλαιώδους σημασίας για κάθε χώρα. Η ανάπτυξη της μη κρατικής παιδείας στην Κύπρο πριν από την ίδρυση κρατικών πανεπιστημίων αποτέλεσε μια ιστορική ιδιαιτερότητα. Και παρά το γεγονός ότι φιλοσοφικά και ιδεολογικά υπήρχε και εξακολουθεί να υπάρχει μια αρνητική προδιάθεση από το κράτος, η ιδιωτική τριτοβάθμια εκπαίδευση είχε και έχει τη δική της πολυδιάστατη προσφορά στο κοινωνικοοικονομικό και πολιτικό γίγνεσθαι του τόπου.

Υπογραμμίζεται ότι αντί το κράτος να έχει μια πρωταγωνιστική και καθοδηγητική πολιτική ανοίγοντας δρόμους ή/και επισπεύδοντας την αναπτυξιακή πορεία του τομέα, ακολουθούσε τις εξελίξεις. Ήταν οι πιέσεις από την κοινωνία και την οικονομία καθώς και οι συναφείς εξελίξεις στην κατεχόμενη Κύπρο που τελικά ώθησαν το κράτος να προβεί πρώτα σε αξιολογήσεις προγραμμάτων και μεταγενέστερα στην πανεπιστημιοποίηση ιδιωτικών κολεγίων. Αλλά και τα βήματα αυτά δεν έγιναν με τρόπο ολοκληρωμένο. Μεταξύ άλλων, υπήρξαν καθυστερήσεις αλλά και ελλείψεις.

Μέχρι σήμερα το κράτος δεν αντιμετωπίζει ισότιμα την κρατική και τη μη κρατική τριτοβάθμια εκπαίδευση. Η πολιτική του κράτους εκφράζεται με το συναφές νομικό πλαίσιο καθώς και τον εκάστοτε κρατικό προϋπολογισμό. Αξιολογώντας την κρατική φιλοσοφία και στα δύο πεδία καθίσταται προφανές ότι η μη κρατική εκπαίδευση αντικρίζεται στην καλύτερη περίπτωση ως αναγκαίο κακό. Έτσι, λοιπόν δεν είναι τυχαίο που στην ελεύθερη Κύπρο σήμερα υπάρχουν ιδρύματα, ακαδημαϊκοί και φοιτητές δύο και τριών ταχυτήτων. Είναι προφανές ότι η κατάσταση αυτή δεν προωθεί τα καλύτερα δυνατά αποτελέσματα για το δημόσιο συμφέρον. Παράλληλα υπάρχουν κοινωνικές τριβές και εντάσεις που αναπαράγονται. Για παράδειγμα, υπάρχουν πολλές φωνές διαμαρτυρίας για το ύψος των διδάκτρων στα ιδιωτικά πανεπιστήμια (περίπου €8.000 ετησίως), παρά το γεγονός ότι το κόστος ανά φοιτητή στα δημόσια πανεπιστήμια είναι πολύ μεγαλύτερο (σχεδόν €20.000 ετησίως). Το όλο ζήτημα ιδεολογικοποιείται.

Ταυτόχρονα δεν τίθεται θέμα για το ύψος των διδάκτρων στα ιδιωτικά σχολεία μέσης παιδείας που είναι σχεδόν στα επίπεδα των διδάκτρων στα ιδιωτικά πανεπιστήμια. Παρ' όλα αυτά όμως δεν υπάρχουν διαμαρτυρίες για την πολιτική διακρίσεων που

ακολουθεί το κράτος εις βάρος των ιδιωτικών πανεπιστημίων αλλά και των ακαδημαϊκών και των φοιτητών τους. Για παράδειγμα, το κράτος δεν καταβάλλει τα δίδακτρα των φοιτητών των ιδιωτικών πανεπιστημίων όπως κατ' ουσίαν πράττει και με τους φοιτητές των κρατικών πανεπιστημίων.

Επιπρόσθετα το κράτος αντιμετωπίζει την έρευνα από κρατικούς φορείς καθώς και τους ακαδημαϊκούς από τα κρατικά πανεπιστήμια και ιδρύματα με διαφορετικό τρόπο απ' ό τι την έρευνα που λαμβάνει χώρα από μη κρατικούς φορείς ή/και από ακαδημαϊκούς των μη κρατικών ιδρυμάτων. Και η διάκριση αυτή δεν σχετίζεται με τα αποτελέσματα ή την ποιότητα της έρευνας. Το κριτήριο είναι εάν ένα ίδρυμα είναι κρατικό ή όχι καθώς και κατά πόσο ένας ακαδημαϊκός απασχολείται σε κρατικό ή μη κρατικό πανεπιστήμιο.

Επισημαίνεται επίσης ότι ο τομέας της έρευνας ήταν παραδοσιακά παραμελημένος. Στα τελευταία λίγα χρόνια έγιναν κάποια βήματα προόδου: σε ρητορικό επίπεδο γινόταν αναφορά για την ανάγκη αναβάθμισης του εν λόγω τομέα ενώ ταυτόχρονα αυξήθηκαν τα ερευνητικά κονδύλια. Έτσι οι δαπάνες για την έρευνα ως ποσοστό του ΑΕΠ αυξήθηκαν από το 0,15% στις αρχές της δεκαετίας του 1990 στο 0,60% σήμερα. Με την επιδείνωση των δημοσιονομικών δεικτών όμως και των οικονομικών δεδομένων γενικότερα το Υπουργείο Οικονομικών ανακοίνωσε τη δραστική περικοπή των κονδυλίων για την έρευνα. Είναι προφανές ότι ο εν λόγω τομέας δεν αποτελεί προτεραιότητα. Επιπρόσθετα, φαίνεται ότι αντικρίζεται ως μη αναγκαία πολυτέλεια, παρά το γεγονός ότι αποτελεί ένα από τους πιο ζωτικής σημασίας στόχους της Στρατηγικής της Λισαβόνας.³²

Λαμβάνοντας όλα αυτά τα δεδομένα υπ' όψιν δεν πρέπει να εκπλήττει ότι ο στόχος για μετατροπή της Κύπρου σε περιφερειακό ακαδημαϊκό κέντρο δεν έχει ακόμα υλοποιηθεί. Πρέπει να κατανοηθεί ότι δεν είναι δυνατό να υλοποιηθεί ο στόχος αυτός εάν δεν πληρούνται κάποιες προϋποθέσεις. Πρώτο, απαιτείται η ενεργός εμπλοκή του μη κρατικού τομέα. Δεύτερο, και πιο σημαντικό, είναι καθοριστικό να υφίστανται χαμηλότερα δίδακτρα και καλύτερη ποιότητα. Τα δεδομένα αυτά είναι δυνατό να υπάρξουν με την ισότιμη αντιμετώπιση της μη

³² Συγκεκριμένα αναφέρεται ότι ο στόχος είναι όπως οι πόροι που διοχετεύονται στην έρευνα να ανέλθουν στο 3% του ΑΕΠ.

κρατικής πανεπιστημιακής εκπαίδευσης από το κράτος. Αυτό μεταφράζεται σε αλλαγή του νομικού πλαισίου καθώς και της φιλοσοφίας του συναφούς κρατικού προϋπολογισμού.

Ο στόχος για μετατροπή της Κύπρου σε περιφερειακό ακαδημαϊκό κέντρο είχε εξαγγελθεί από τις αρχές της δεκαετίας του 1990. Παρά ταύτα δεν υπήρξε μια σοβαρή αξιολόγηση για το τι απαιτείτο για την υλοποίησή του. Ακόμα χειρότερο, δεν υπάρχει συνέπεια και συνέχεια στη φιλοσοφία, τη νοοτροπία και την πολιτική του κράτους για την τριτοβάθμια εκπαίδευση και για την υλοποίηση του στόχου της μετατροπής της Κύπρου σε περιφερειακό ακαδημαϊκό κέντρο παρά τις εξαγγελίες. Μεταξύ άλλων, αποτελεί αντίφαση η ύπαρξη αφ' ενός του στόχου για μετατροπή της Κύπρου σε περιφερειακό ακαδημαϊκό κέντρο και αφ' ετέρου η αντιμετώπιση της ιδιωτικής τριτοβάθμιας εκπαίδευσης από το κράτος περίπου ως αναγκαίου κακού.

Αντίθετα στην κατεχόμενη Κύπρο οι εξελίξεις ήταν διαφορετικές. Οι κατοχικές αρχές σε συνεργασία με την Άγκυρα είχαν αποφασίσει από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 να προωθήσουν τη μετατροπή των κατεχόμενων εδαφών σε μια τεράστια πανεπιστημιούπολη. Υπήρχαν δύο ζωτικοί στόχοι: αφ' ενός τα ιδρύματα αυτά θα συνέβαλλαν στην προώθηση της τούρκο(κυπριακής) «αφηγηματικής επεξήγησης» και των ευρύτερων πολιτικών στόχων γενικότερα και αφ' ετέρου να δράσουν ως μοχλός κοινωνικοοικονομικής ανόδου. Παρά το γεγονός ότι υπάρχουν σοβαρά προβλήματα ποιότητας στον εν λόγω τομέα στα κατεχόμενα η επιμονή ήταν τέτοια που ήδη υπάρχουν αποτελέσματα. Υπολογίζεται ότι ο τομέας αυτός συμβάλλει περίπου 15% στο ΑΕΠ της «ΤΔΒΚ». Πέραν τούτου τα ιδρύματα των κατεχόμενων έχουν δημιουργήσει αξιοσημείωτα δίκτυα συνεργασίας σε διάφορα επίπεδα.

Παρά το γεγονός ότι ο προ πολλού εξαγγελθείς στόχος της μετατροπής της Κύπρου σε περιφερειακό ακαδημαϊκό κέντρο δεν έχει υλοποιηθεί, θα πρέπει να θεωρηθεί ότι αποτελεί στρατηγική επιλογή και μονόδρομο. Και τούτο για πολιτικούς, οικονομικούς, κοινωνικούς και πολιτιστικούς λόγους. Υπογραμμίζεται, μεταξύ άλλων, ότι η Κύπρος θα πρέπει να προωθήσει ένα νέο μοντέλο οικονομικής ανάπτυξης το οποίο να εμπεριέχει και τη διάσταση οικονομία και κοινωνία της γνώσης. Η προώθηση και αναβάθμιση του τομέα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και της έρευνας και η μετατροπή της Κύπρου ως περιφερειακό ακαδημαϊκό κέντρο αποτελεί βασική προϋπόθεση για μια τέτοια εξέλιξη.

Εισηγήσεις Πολιτικής

Κατά καιρούς υπήρξαν διάφορες εισηγήσεις για την ενίσχυση της ιδιωτικής τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Η ουσία όμως είναι ότι τα αποσπασματικά μέτρα δεν μπορούν να αποτελέσουν πολιτική. Όπως έχει ήδη υπογραμμισθεί απαιτείται αλλαγή φιλοσοφίας και νοοτροπίας. Η πολιτεία θα πρέπει να αντικρίσει αφ' ενός ισότιμα την ιδιωτική τριτοβάθμια εκπαίδευση και αφ' ετέρου ως στρατηγικό εταίρο. Η αλλαγή αυτή συνεπάγεται νέες προσεγγίσεις ως ακολούθως:

- (1) *Αυτονομία κρατικών και μη κρατικών πανεπιστημίων και ισοτιμία:* Η πολιτεία θα πρέπει να σέβεται την αυτονομία όλων των πανεπιστημίων, κρατικών και ιδιωτικών. Αυτό σημαίνει ότι, μεταξύ άλλων, όλα τα πανεπιστήμια, κρατικά και μη, μπορούν να διαφοροποιούν τα προγράμματά τους ή και να δημιουργούν νέα προγράμματα ανάλογα. Με το ίδιο σκεπτικό όλα τα προγράμματα θα πρέπει να εξετάζονται από κοινά όργανα αξιολόγησης. Εννοείται ότι όλα τα πτυχία θα υπόκεινται στην ίδια αξιολόγηση. Από τις αξιολογήσεις αυτές δεν μπορούν να εξαιρούνται τα κρατικά ιδρύματα και τα προγράμματά τους.
- (2) *Αλλαγή στη φιλοσοφία και διαδικασία αξιολόγησης πτυχίων:* Δεν είναι δυνατό να αντικρίζεται το Πανεπιστήμιο Κύπρου ως το μέτρο σύγκρισης και αξιολόγησης. Αντίθετα τα πτυχία των κυπριακών και ξένων πανεπιστημίων θα πρέπει να εξετάζονται σύμφωνα με ένα συγκεκριμένο πλαίσιο κριτηρίων και κοινά όργανα αξιολόγησης. Εάν δύο πτυχία είναι αναγνωρισμένα δεν σημαίνει ότι κατ' ανάγκη είναι τα ίδια, ισότιμα ή αντίστοιχα. Για παράδειγμα, είναι δυνατό να έχουμε τρία αναγνωρισμένα πτυχία του ίδιου κλάδου: π.χ. από το Πανεπιστήμιο Λευκωσίας, από το Πανεπιστήμιο Κύπρου και το *Harvard University*. Παρά το γεγονός ότι είναι αναγνωρισμένα και τα τρία η αγορά και η κοινωνία μπορούν να τα αντικρίζουν και να τα αξιολογούν ανάλογα.
- (3) *Αλλαγή στη φιλοσοφία του κρατικού προϋπολογισμού:* Θα πρέπει να διαφοροποιηθεί η φιλοσοφία του κρατικού προϋπολογισμού για θέματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Δεν είναι δυνατό να καταβάλλει το κράτος τα δίδακτρα των φοιτητών των κρατικών πανεπιστημίων και να μην καταβάλλει ούτε ένα σεντ από τα δίδακτρα των φοιτητών των ιδιωτικών πανεπιστημίων. Θα μπορούσαν να επιστρατευθούν διάφοροι τρόποι για επίλυση των ζητημάτων αυτών. Δύο από αυτούς είναι:
 - (α) Η πολιτεία να καταβάλλει €8.000 - €10.000 σε όλους τους φοιτητές και αυτοί να κάνουν τις επιλογές τους ανάλογα. Εννοείται ότι με την πολιτική αυτή το

κράτος δεν θα καταβάλλει τα δίδακτρα των φοιτητών των κρατικών πανεπιστημίων τα οποία όμως θα έχουν και αυτά δίδακτρα

ή

(β) Η πολιτεία να πληρώνει τα δίδακτρα η μέρος των διδάκτρων και των φοιτητών των ιδιωτικών πανεπιστημίων.

- (4) *Ισότιμη αντιμετώπιση από το κράτος των ακαδημαϊκών κρατικών και μη κρατικών πανεπιστημίων σε θέματα έρευνας:* Το κράτος να ενισχύει απ' ευθείας τους ακαδημαϊκούς των ιδιωτικών πανεπιστημίων όπως πράττει με τους καθηγητές του Πανεπιστημίου Κύπρου και των άλλων κρατικών πανεπιστημίων στον τομέα της έρευνας.³³
- (5) *Κρατική ενίσχυση υποδομής μη κρατικών πανεπιστημίων:* Το κράτος να ενισχύσει τις υποδομές των ιδιωτικών πανεπιστημίων π.χ. ενίσχυση ερευνητικών κέντρων και μονάδων, βιβλιοθήκης, εργαστηρίων σε ισότιμη βάση με τα κρατικά ιδρύματα. Σημειώνεται επίσης ότι για το Πανεπιστήμιο Κύπρου, το κράτος διάθεσε γύρω στις 1.000 σκάλες κρατικής και ιδιωτικής γης που απαλλοτριώθηκε. Η πολιτεία πρέπει να προβληματισθεί για το πώς μπορεί να στηρίξει ανάλογα τα ιδιωτικά πανεπιστήμια (π.χ. πως η γη στα οποία λειτουργούν τα εν λόγω πανεπιστήμια γίνεται ιδιόκτητη και πως μπορεί να γίνει επέκταση).
- (6) *Δημιουργία ευρύτερων υποδομών:* Για να λειτουργήσουν σωστά τα πανεπιστήμια και να γίνει η Κύπρος ελκυστική επιλογή ως χώρα σπουδών, χρειάζεται η ανάλογη υποδομή, δημόσιες βιβλιοθήκες, φοιτητικές εστίες, αθλητικές εγκαταστάσεις κ.ά. Χρειάζεται ακόμα ένα κατάλληλο θεσμικό και νομοθετικό πλαίσιο που να εξυπηρετεί, να ρυθμίζει και να στηρίζει τις σχετικές δραστηριότητες.
- (7) *Πρωώθηση της φιλοσοφίας και κουλτούρας μιας «Κοινωνίας-Πανεπιστημιούπολης»:* Στις ΗΠΑ και Βρετανία ο τομέας της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης με την ευρεία έννοια του όρου ανθεί. Στις δύο αυτές χώρες το ευρύτερο περιβάλλον θεωρεί δεδομένη

³³ Σημειώνεται, μεταξύ άλλων, ότι ως μέρος της αντιμισθίας των καθηγητών και αναπληρωτών καθηγητών του Πανεπιστημίου Κύπρου η πολιτεία καταβάλλει ετησίως €11.960 και €6.834 αντίστοιχα ως επίδομα. Παράλληλα, οι ακαδημαϊκοί των ιδιωτικών πανεπιστημίων να δικαιούνται ειδικών ετήσιων ερευνητικών επιδομάτων καθώς και αποζημίωση για τα έξοδα για συμμετοχή σε συνέδρια κλπ όπως οι ακαδημαϊκοί των κρατικών πανεπιστημίων. Η πρόταση αφορά στην ισότιμη αντιμετώπιση των ακαδημαϊκών των κρατικών και των ιδιωτικών πανεπιστημίων.

τη σημασία του τομέα ο οποίος στηρίζεται ποικιλοτρόπως. Με τη σειρά του ο τομέας αυτός υποστηρίζει όλες τις εκφάνσεις του δημόσιου βίου. Στην Κύπρο δεν υπάρχει μια τέτοια νοοτροπία. Αντίθετα υπάρχει πολλές φορές καχυποψία και η πολιτεία ως επί το πλείστον δεν είναι καθοδηγητική. Είναι αδιανόητο, για παράδειγμα, να υπάρχουν σοβαρές δυσκολίες στην έκδοση άδειας εργοδότησης ακαδημαϊκών με ψηλές προδιαγραφές από τρίτες χώρες. Όλα αυτά τα δεδομένα θα πρέπει να αναστραφούν και να επικρατήσει ένα πιο ευνοϊκό περιβάλλον.

- (8) *Κίνητρα σε ξένους φοιτητές:* Στις ΗΠΑ η τριτοβάθμια εκπαίδευση είναι η πέμπτη σε σειρά βιομηχανία, στη Βρετανία η τέταρτη, στα κατεχόμενα η πρώτη. Σε κάθε περίπτωση προσφέρονται, βέβαια, και τα ανάλογα κίνητρα π.χ. στη Βρετανία (όπως και στην Ελλάδα, Αυστραλία κ.ά.) οι ξένοι φοιτητές δικαιούνται να εργάζονται 20 ώρες τη βδομάδα στη διάρκεια του ακαδημαϊκού έτους και 40 ώρες στη διάρκεια των διακοπών (αυτό βοηθά και στη μείωση των ξένων εργατών, κατά τον αντίστοιχο αριθμό). Άλλα ωφελήματα συχνά περιλαμβάνουν μειωμένα κόστη φαρμακευτικής περίθαλψης κτλ.
- (9) *Διαδικασία εισδοχής φοιτητών και προεκτάσεις:* Είναι σημαντικό να απλοποιηθούν οι διαδικασίες εισδοχής ξένων φοιτητών στην Κύπρο. Παράλληλα είναι κατανοητό ότι η πολιτεία θα πρέπει να είναι προσεκτική για να μην έρχονται στην Κύπρο από τρίτες χώρες ως φοιτητές ενώ στην πραγματικότητα θα έρχονται ως ξένοι εργάτες. Αυτό παραπέμπει και σε μια σαφή κατηγοριοποίηση των ιδρυμάτων.
- (10) *Προώθηση της έρευνας, τεχνολογίας και καινοτομίας:* με βάση τη *Eurostat* η Κύπρος είναι τελευταία σε δαπάνες στους τομείς έρευνας, τεχνολογίας και καινοτομίας με ποσοστό 0,60% του ΑΕΠ όταν ο μέσος όρος στην ΕΕ ανέρχεται στο 1,85%. Υπογραμμίζεται ότι η ΕΕ θεωρεί ότι το ποσοστό αυτό θα πρέπει να αυξηθεί στο 3% μέχρι το τέλος του 2010, στόχος που έχει τεθεί στο πλαίσιο της Στρατηγικής της Λισαβόνας. Πέραν τούτου είναι σημαντικό να ενθαρρύνουμε από νωρίς την καλλιέργεια ανάλογων προσεγγίσεων στα σχολεία μας, να αυξηθούν τα κονδύλια του Ιδρύματος Προώθησης Έρευνας, να ενισχυθούν τα κέντρα ερευνών, οι δεξαμενές σκέψης και τα τριτοβάθμια ιδρύματα ανάλογα με τη συμβολή τους στον τομέα αυτό, κ.ά.

- (11) *Στοχευμένα οικονομικά κίνητρα, σχέδια δανειοδοτήσεων και υποτροφιών:* Να δοθούν κίνητρα ώστε να ενθαρρύνονται οι επενδύσεις ψηλής τεχνολογίας από τα τριτοβάθμια εκπαιδευτικά ιδρύματα και τα κέντρα ερευνών. Να δοθούν επίσης κίνητρα σε οργανισμούς και επιχειρήσεις που χρηματοδοτούν ακαδημαϊκές έδρες ή κέντρα ερευνών ή ακαδημαϊκά προγράμματα. Είναι επίσης σημαντικό όπως η πολιτεία προωθήσει γενναιόδωρα σχέδια δανειοδοτήσεων για τους φοιτητές (όπως για παράδειγμα στη Βρετανία) καθώς και υποτροφιών στη βάση αφ' ενός αξιοκρατικών κριτηρίων και αφ' ετέρου κοινωνικοοικονομικών αναγκών.
- (12) *Διαφοροποίηση του νομικού πλαισίου λειτουργίας των μη κρατικών πανεπιστημίων:* το νομικό πλαίσιο που διέπει τη λειτουργία των ιδιωτικών πανεπιστημίων πηγάζει από τη φιλοσοφία του Πανεπιστημίου Κύπρου. Εμμέσως πλην σαφώς το νομικό πλαίσιο προσδιορίζει σε μεγάλο βαθμό τη λειτουργία των μη κρατικών πανεπιστημίων. Αυτό θα πρέπει να διαφοροποιηθεί. Το κάθε μη κρατικό πανεπιστήμιο θα πρέπει να δικαιούται να έχει τη δική του φιλοσοφία και πλαίσιο λειτουργίας.
- (13) *Μη κερδοσκοπικά μη κρατικά πανεπιστήμια:* Οι αλλαγές αυτές από πλευράς της πολιτικής του κράτους μπορούν να συνδεθούν και με άλλες κινήσεις. Στα πλαίσια της νέας αυτής προσέγγισης η πολιτεία μπορεί να ενθαρρύνει τα μη κρατικά πανεπιστήμια να εξελιχθούν σε μη κερδοσκοπικά ιδρύματα. Η πολιτική αυτή μπορεί να φέρει αποτέλεσμα ιδίως εάν συνοδεύεται από μια σειρά κινήτρων. Ούτως ή άλλως η αλλαγή αυτή μπορεί να γίνει στα πλαίσια ενός αμοιβαίου αποδεκτού οδικού χάρτη. Μέσα από αυτά τα πλαίσια θα προωθηθεί περαιτέρω η αξιοπιστία των μη κρατικών πανεπιστημίων. Ταυτόχρονα θα αποτελούσε θετικό βήμα εάν προωθείτο ένα καλύτερο ισοζύγιο στην κατανομή και διαχείριση των αρμοδιοτήτων μεταξύ διοικητικού και ακαδημαϊκού προσωπικού. Παράλληλα τα μη κρατικά πανεπιστήμια θα μπορούσαν να συνεχίσουν και να αναβαθμίσουν την ποιοτική παρέμβασή τους στο κοινωνικό και ευρύτερο γίγνεσθαι.

Η Επόμενη Μέρα

Πολλές φορές είναι δύσκολο να αλλάξουν πρακτικές ή νοοτροπίες καθώς και διαχρονικές πολιτικές. Το 2009 το κράτος κατέβαλε χορηγίες στα κρατικά πανεπιστήμια καθώς και απ'ευθείας χορηγίες στους φοιτητές συνολικού ύψους σχεδόν €250 εκατομμυρίων. Είναι αμφίβολο εάν η κατανομή των δαπανών αυτών γίνεται με τρόπο που μεγιστοποιείται το δημόσιο συμφέρον. Με αυτό το σκεπτικό σημειώνεται

ότι θα απαιτηθούν τεράστιες προσπάθειες για διαφοροποίηση της υφιστάμενης πολιτικής. Ταυτόχρονα όμως σημειώνεται ότι η ριζοσπαστική αλλαγή πολιτικής καθίσταται επιβεβλημένη. Υπογραμμίζεται ότι ενώ ο προτεινόμενος «Νόμος Πλαίσιο για την Ανώτατη Εκπαίδευση στην Κύπρο» (που προετοιμάστηκε υπό την αιγίδα του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού, Δεκέμβριος 2009) εισηγείται, μεταξύ άλλων, τροποποιήσεις που βελτιώνουν διάφορα δεδομένα, δεν αγγίζει το θέμα της φιλοσοφίας του κρατικού προϋπολογισμού αναφορικά με την κατανομή και διαχείριση των δημοσίων δαπανών για την τριτοβάθμια εκπαίδευση στο σύνολό της. Υπογραμμίζεται ότι όσες βελτιώσεις και να επέλθουν στον Νόμο Πλαίσιο, εάν δεν διαφοροποιηθεί ριζοσπαστικά η φιλοσοφία της κατανομής και διαχείρισης των συναφών πόρων του κρατικού προϋπολογισμού, τα προβλήματα θα εξακολουθήσουν να υφίστανται και η Κύπρος δεν θα μετατραπεί σε ένα περιφερειακό ακαδημαϊκό κέντρο.

Εάν η υφιστάμενη πολιτική συνεχισθεί θα απολεσθεί η στρατηγική ευκαιρία για μετατροπή της Κύπρου σε περιφερειακό ακαδημαϊκό κέντρο. Ταυτόχρονα θα υπάρξουν δυσμενείς επιπτώσεις στον οικονομικό, κοινωνικό, πολιτικό και πολιτιστικό τομέα. Πέραν τούτου το υφιστάμενο μοντέλο θα οδηγήσει ακόμα σε μεγαλύτερες δημόσιες δαπάνες και φορολογίες. Σημειώνεται επίσης ότι οι δημόσιες δαπάνες για την τριτοβάθμια εκπαίδευση θα συνεχίσουν να μην τυγχάνουν ορθολογιστικής διαχείρισης. Επιπρόσθετα θα συνεχίζονται οι αντιπαραθέσεις που ουσιαστικά πηγάζουν από τη μη ισότιμη αντιμετώπιση των κρατικών και ιδιωτικών πανεπιστημίων, των ακαδημαϊκών και των φοιτητών τους.

Ενώ με μια ορθολογιστική πολιτική είναι δυνατό η Κύπρος να μετατραπεί σε περιφερειακό ακαδημαϊκό κέντρο οδηγώντας σε πολλαπλά οφέλη, η διατήρηση του υφιστάμενου μοντέλου θα οδηγήσει στη συρρίκνωση. Εξ ορισμού η μετατροπή της Κύπρου σε περιφερειακό ακαδημαϊκό κέντρο θα οδηγήσει στη δημιουργία νέων θέσεων απασχόλησης, σε συγκράτηση Κύπριων φοιτητών που φεύγουν στο εξωτερικό και των χρημάτων που φεύγουν σε ξένα πανεπιστήμια, καθώς και σε κέρδος γνώσης από ξένους φοιτητές/επιστήμονες που θα επιλέγουν την Κύπρο ως προορισμό σπουδών ή εργασίας. Επιπρόσθετα, ο τομέας αυτός είναι δυνατό να συμβάλει στη δημιουργία μιας οικονομίας και κοινωνίας γνώσης καθώς και στη δημιουργία δικτύων συνεργασίας, εντός και εκτός Κύπρου, σε διάφορα επίπεδα.

Εάν το κράτος δαπανεί εκατομμύρια για να διατηρήσει θέσεις απασχόλησης σε δημόσιους οργανισμούς (π.χ. Κυπριακές Αερογραμμές και *EuroCypria*) είναι προφανές

ότι με βάση την ίδια λογική δεν πρέπει να παραμείνει αδρανές για ένα τομέα με πολυδιάστατη σημασία. Πέραν τούτου κατ' επανάληψιν το κράτος υιοθέτησε μέτρα για τη στήριξη συγκεκριμένων τομέων της οικονομίας, όπως για παράδειγμα του τουρισμού και της κατασκευαστικής βιομηχανίας. Είναι άξιον απορίας γιατί αφ' ενός ο τομέας της ιδιωτικής τριτοβάθμιας εκπαίδευσης παραμελήθηκε ενώ αντίθετα ο κρατικός τομέας τριτοβάθμιας εκπαίδευσης λειτουργεί με όρους και συνθήκες που δύσκολα συναντά κανείς προηγούμενο.

Αναμφίβολα τα θέματα αυτά θα πρέπει να αποτελέσουν αντικείμενα περαιτέρω διερεύνησης. Μεταξύ άλλων, ιδιαίτερη σημασία θα πρέπει να δοθεί στην αξιολόγηση της υφιστάμενης πολιτικής και των συναφών δεδομένων. Στα πλαίσια αυτά είναι δυνατό να γίνει μια ανάλυση κόστους και ωφελιμότητας. Ταυτόχρονα είναι σημαντικό να μελετήσουμε τη διασύνδεση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας και την οικονομία γενικότερα. Εν κατακλείδι θα πρέπει να επιστρατευθούν επιστημονικές προσεγγίσεις για την αντιμετώπιση των σοβαρών αυτών ζητημάτων και να μην ασκείται πολιτική αποκλειστικά με βάση ιδεολογικοπολιτικές προσεγγίσεις.

ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ